

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT AZ IRODALOM ÉS TÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL.

ALAPÍTOTTA

ÉS DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS TANÁCSÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

KIADJA

Dr. KARDOS SAMU

felelős szerkesztő.

FŐMUNKATÁRSÁK:

DARNAY KÁLMÁN, UJHELY GÉZA és ZOETAI LAJOS

Sümege.

Budapest.

Debreczen.

RENDES MUNKATÁRSÁK:

1. Dr. BARCSA JÁNOS ev. ref. kollégiumi tanár Debreczenben. 2. DVORTSÁK GYÓZÓ Sáros vármegye főlevéltárnoka. 3. Dr. KARDOS ALBERT a Csokonai-Kör titkára. 4. Dr. LENGYEL MIKLÓS a deési kir. főgimn. tanára. 5. Dr. MAGASHÁZY BÉLA Borsod vármegye főlevéltárnoka. 6. Dr. APSAI MIHÁLY JÁNOS Máramaros vármegye főügyésze. 7. OLÁH GÁBOR a debreczeni kollégium s. könyvtárnoka.	8. PETROVAY GYÖRGY földbirtokos Nagykürtő. 9. RÉVÉSZ KÁLMÁN ev. ref. esperes Kassán. 10. Dr. SEBESS DÉNES országgyűlési képviselő M.-Vásárhelyen. 11. SIMON GÉZA az m.-szigeti ev. ref. lyceum főkönyvtárnoka 12. Dr. gróf WASS GYÖRGY vármegyei aljegyző Deésen 13. Dr. VERSÉNYI GYÖRGY az Erdélyi Irod. Társ. főtitkára Kolozsvárt. 14. Dr. VÉRTESY GYULA kir. tanfelügyelő Nagyszébenben.

★

ELŐFIZETÉSI DIJ: Egy évre 12 kor. Fél évre 6 kor. Egyes füzet ára 1 kor.

Mindenmü leveleket, előfizetési pénzeket és hirdetési díjakat a szerkesztő czimére (Debreczen, Piacz-u. 58. sz. I. e.) kell beküldeni.

Bizományosok:

- {
1. Budapesten: Ranschburg Gusztáv, Ferencziek-tere.
 2. Debreczenben: Hegedüs és Sándor, Kossuth-útcza.
 3. Kolozsvárt: Stein János, Deák Ferencz-utca.
 4. Miskolczon: László Adolf könyvkereskedése.
 5. Pozsonyban: Stampfel Károly könyvkereskedése.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
<i>Zoltai Lajos</i> : A sz. kir. városi rangra emelt Debreczen életének első esztendeiből. (Hatodik s befejező közlemény.)	1—10
<i>Dr. Versényi György</i> : Szentiváni Mihály élete. (Második közl.)	11—17
<i>Dr. Bányai Elemér</i> : A Toldi-trilogia az irodalomban. (Második s befejező közlemény.)	18 26
<i>Szinnyei Gerzson</i> : A sárospataki ev. ref. főiskola története 1531—1661-ig. (Hatodik közlemény.)	27 31
<i>Lengyel Miklós</i> : Tompa Mihály első szerelme.	32—38
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Ujfalvi Sándor Emlékiratai 1854. és 1855-ből. (Hatodik közlemény.)	39—43

Adattár.

<i>Báró Jósika Samuné</i> : Báró Jósika Miklóshoz írott levelek: Wesselényi Miklósé (3), Fejérváry Miklósé (2), Báró Lötöv Józsefé (3). (Második sorozat.)	44—49
<i>Lévay József</i> : Tompa Mihály levelei Lévay Józsefhez (4)	50—55
<i>Dr. Toldy László</i> : Kossuth Lajos — dr. Basso Arnouxhoz	56—57
<i>Darnay Kálmán</i> : Sárosy Gyula — Berzeviczy Tivadarhoz	58 59
<i>Leszli Andor</i> : Közlemények a borsod miskolci muzeum ereklyegyűjteményéből. Szemere Bertalan, a miskolci színház diszletei ügyében, Kossuth Lajos — Vukovics Sebőhöz (3), Nagy Sándor József — Vukovics Sebőhöz írott leveleik. A minisztertanács határozata Bem altábornagyról. (Második sorozat.)	60—65
<i>Tóth András</i> : Prolog Tomory Anasztász gombai népünnepélyéhez Sárosy Gyulától.	66—67
<i>Dr. Kardos Samu</i> : A széki gróf Teleki család históriája (Hatodik közlemény.)	68—73
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Br. Wesselényi Miklós ifjúkori naplófeljegyzései. (Hatodik közlemény.)	74 78
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Br. Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei. (Hatodik közlemény.)	79—83
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Wesselényi kiadatlan beszédei és javaslatai. (Első közlemény.)	84—88
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Kossuth Lajos budai fogságából szüleihez és védőjéhez írott levelei. (Hatodik közlemény.)	89—94
Régi írók és államférfiak levelezése, <i>dr. Kardos Samutól</i> : Bercsényi Miklósé (facsimile). Palóczy László — Okolicsányi Jánoshoz. Görgei Arthur — Kmety ezredeshez (facsimile). Teleki László — özv. gróf Batthiány Lajosnéhoz. Botár Ferencz — gr. Teleki Domokosnak. Kossuth Lajos — Losonc városához (facsimile) Kossuth Lajos Ihász Dánielről. <i>Dr. Magasházy Bélától</i> : Majláth György — Palóczy Lászlóhoz. <i>Dr. Versényi Györgytől</i> : Tompa Mihály — Kovács Sándorhoz. (Második sorozat.)	95—100
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Hajdan és most. Bécs város üdvözlete a magyar néphez (1849). Adat Bonis Samu üldöztetéséhez. Hadi törvényszéki ítéletek (1850.)	101—104
<i>Folyóiratok szemléje. (Z - i.)</i>	105—109
<i>Új könyvek</i> : Zsigmond Ferencz: Lévay József élete és költészete, <i>Kardos Alberttől</i> . Kacziány Géza: Magyar vértanúk könyve.	110—111
<i>Vegyések</i> : Képeinkhez.	112
<i>Mellékletek</i> : Lévay József, br. Orczy Lőrincz arcképe. Bercsényi Miklós, Kossuth Lajos, Görgey Arthur leveleinek hasonmása.	

BÁRÓ ORCZY LŐRINCZ

Író és költő.

Született 1718. aug. 9. Meghalt 1789. jul. 21.

1764-ig katona, tábornok. Azután főispáni helytartó és főispán.

139

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT.

A szabad királyi városi rangra emelt Debreczen életének első esztendeiből.

— Egy névtelen Naplója 1696—1700-ról. —

— Közli és ösmerteti: **Zoltai Lajos.** —

(Hatodik és befejező közlemény.)

1699. Die 5. Decembris.

Lévai István Atyánkfia Cassáruul megérkezik, reportálván, hogy sok baj s sollicitatio után a Nemes Camara Informatioját ki adta a Felsőleges Aulicára az harminczad aránt.¹

Die 8.

Egy Cassirius érkezik, ki is a mint értettük, ennekutánna itt fog residealni, Andreas Volfgangus Sipeli.

Eodem. Régtül fogva esső nem volt a vetéseknek nagy ártalmára; ma kezdett esni.

Die 10.

Nagy esső, *kő esső*, hó és mendörgés hallatott és *csudálatos* forma *jég* esső a földet nagy szemekkel úgy el lepte, *régen* vagy *soha senki* olljant *nem ért*.

December.

Computus Graeci Ritus Quaestores hic residentes inter ab una: et Senatum Liberae Regiaeque Civitatis Debreczen partibus ab altera ab Ao 1697 *usque* ad finem Anni praesentis 1699 inclusive factus.

1. Anno 1697 Administrauerunt	5,359 —
2. A. 1698. In sorte Portionariae Contributionis	1. . 3,000 ² —
	2. . 1,000 ³ —
	3. . 170 ⁴ —
In Taxae domorum defalcatione	416·40
Rerum ab eisdem emptarum pretium	234·—

¹ L. R. O. L. T. II. évf. 2. füz. 9, 10. old.

² Adó fejében.

³ Házak, boltok és műhelyek taksája fejében.

⁴ Közönséges szolgáltatások fejében.

3. A. 1699. Portio	1,000.—
Item	300.—
In defalcatione Taxae domorum	100.—
Rerum emptarum pretium	110·50
	Summa fl. 11,690·30 ¹

Idest floreni hungles flni 14,028 fl. 60 dr.

Annuatim solvendi fuissent:

Pro Quanto Portionali secundum conventionem cum iisdem factam floreni hungles	3,600.—
Pro Taxa domorum et officinarum	1,028.—
Pro Servitiis publicis	900.—
	Summa fl. 5,528.—

Quae Summa pro tribus annis facit fl. 16,584.—

Demptâ itaque Summâ administratâ

nempe fl. 14,028·60

Manet restantia fl. 2,555·40

Ad instantiam praerepetitorum Graecorum concessi sunt fl. 555·40. Pro qua remissione gratias egerunt. Fl. 2000 vero plenacîe persolverunt, quam summam D. Stephanus Püspök Senator levavit die 17 praesentis.

Quietati sunt iisdem Graeci generaliter super omnibus.²

Die 30. X-bris.

Dobozi István és Komáromi György uraméknál száz aranyban lévő hét bolt kiváltatik, mely pénzt Kardos házi Bor Birák uraimék adtanak.³

In nomine Domini

α: ω.

Sequitur Annus. M.D.C.C.

Die 1. Januarii.

Illustrissimus D. D. Ludovicus *Albertus* Liber Baro a *Tavonath*⁴. Sacrae Caesareae Regiae Majestatis Actualis Pincerna,

¹ A görögök tartozását rajnai vagy német forintban számították ki, amely magyar forint pénzlába szerint 14·028 frtot és 60 dénárt tett.

² A nagy és hosszú küdelem, amelyet a debreczeni tanács az 1667 óta beszívárgott görög és rácz kereskedők ellen folytatott, e leszámolással véget ért. Utoljára nagylelkűleg elengedett a tanács a kiköltözött görögöknek hatodfélszáz forintot, mire a többi hátralékot ezek illendően megfizették.

³ Dobozi István és Komáromi György, e korban talán leggazdagabb polgárai Debreczennek — egyébként sógorsági kötelék is fűzte őket egymáshoz. Dobozi István felesége, Komáromi Csipkés Katalin testvére volt K. Györgynek. Mindketten külföldi akadémiákon is tanult kalmárok voltak. A városnak ez időben is sok kiadó boltja volt: a városháza és a Kardosháza udvarán, azután Német-utca és Czegléd-utca szegletén.

⁴ Báró Tavonath Albertről már az előző füzetekben is esett szó.

Excelsae Camerae Aulicae Consiliarius, Inclytae Camerae Scepu-siensis Praefectus, et Civitatum Montanarum Camergraffius etc. pro restauratione Magistratus loco sui deputavit Generosos Dominos Franciscum Ignatium *Trencsini*, Varadiensem, et Laurentium *Csellesz* Debrecziniensem Suae Mayestatis Tricesimatores.

In Tribunum Plebis electus est Generosus D. Georgius *Komaromi*.

In Judicem primarium vero Generosus D. Stephanus *Dobozi*.¹

. Die 2.

Officiales constituuntur.²

Die 3.

Tiszteletes *Szilágyi Márton* Uram, a debreczeni Collegiumnak régtől fogva való érdemes Professora, és ezen a földön levő Ecclesiáknak Püspöke ma 3 óra tájban a világbul boldogul ki mulék, nagy szomorúságával mind az Collegiumnak, mind a városbeli minden rendeknek, mind pedig az egész országbeli reformatus Statusoknak.³

Die 5.

Laport Uram ő Nga⁴ számára tavaly esztendőben fel⁵ vett adósságban Borbély András és Püspök István Uram által küldötünk fl 4000 Rh.

Eodem. T. *Szilágyi Márton* Uram 10 óraker eltemettetik. Az háznál T. *Vecsei György* Uram kállai-, a temetőben T. *Sztropkai* István hatházi praedicator praedicalottanak tisztességékin minden rendek siralomra indultanak, zokogtanak, szánakoztanak.

Die 9.

Komáromi György és *Monori István* Uraimék Cassára Com-putusra expediáltatnak.

¹ Komáromi Cs. György ekkor viselte legelőszőr a népszónoki tisztet s a főbiróságot 1701-ben legelőszőr. Dobozi István most már negyed-izben főbiró.

² Résztint a senátorok, résztint a választott hires polgárok közül a következő tisztségeket töltötték be választás utján ekkor: egyházi gondnokok és testamentáriusok hárman; utbiró; generális perceptorok ketten; csapszékek borbirái ketten; sör, égettbör és patikafelügyelők hárman; adószedők négyen; városgazdák ketten; építő birák ketten; vámfelügyelők ketten; magtárnokok ketten; föld- és pusztafelügyelők öten; erdőfelügyelők négyen; egyházfiak ketten; vásárbirák és szállásosztók (kvártélyozók) öten; ispotályfelügyelők s ügyvédek ketten-ketten. (1700. évi jkv.)

³ Szilágyi Tönkö Márton, a debreczeni collegiumnak 1670-től fogva volt tudós hires tanára, akinek előadását 1681 szept. 10-én Apaffy Mihály fejedelem is meghallgatá, mikor Debreczennél táboroztak hadai. Irt tudományos munkákat, mint egyházi szónok is kitünő volt. Tisztelői és tanítványai: „Carmina Exequialia“ cz. versgyűjteményben siratták meg halálát.

⁴ Laport generalis = a váradi vár parancsnoka.

Eodem. Veresmarthi János és Szabó György Uramik Szigetre D. Huszti István Uramért expedáltaknak.¹

Die 19.

Mind két felől megérkeznek ő kelmék.

Die 20.

Monori István Uram Váradra *Laport* Uramhoz ő Nghoz expedáltaknak.

Die 24.

Splini László Uram Kolonics Regimentjének Fő Strasa mestere maga Companiájával quartélyosul reánk száll.

Die 7. Februarii.

D. Huszti István Uram feleségestül érkezik. Szállásul mutatnak ő kegyelmének Vigkedvü Mihály háza féle.²

Die 8.

A gátnak s hidnak való tőkék hordása már végződven, parancsoltatik, hogy valaki el maradt, az ágaiért azon tőkéknek vártára³ való fának el küldgyön.

Die 11.

Méltóságos *Váradai Püspök* Uram ő Nga ezen megyen által. Ebéden Biró Uram házánál⁴ tisztességesen excipáltaknak ő Nga, itt lévén Praepost *Bakó* uram is, item *Püspöki* s *Mátyás* nevü Paterekis ő Ngval, ugy Pater *Nagy* János Uram is.

Die 12.

A város juhait el adta a N. Tanács 1121 forinton aradi Rácoknak.

Eodem. A Nemes Bihar Vármegye Váradon holnap esendő gyűlésire *Pósalaki* János és *Monori* István Uramik expedáltaknak.

Die 8. Martii.

Pósalaki János Uram a Nemes Vármegye gyűlésire expedáltaknak Biharra.

¹ Huszti István, az orvosi tudományok doktora. Szilágyi T. Márton helyére hívták meg a filozófia és fizika tanárául.

² A piacz-utczai mai 26 számú Szikszay-ház, mely ekkor másodizben a városé, csak 1700 után jutott a Dobozi család birtokába. 1730–1830 közt, körülbelül 100 évig ismét a városé volt. Huszti beiktatása után ezen ideiglenes szállásáról az elébb Szilágyi Márton által lakott parochialis házba költözött.

³ Erről a tanácsi jkv. is megemlékezik így: „A város a sár miatt igen eláradván, a vámot pedig a hidak csinálására conferálván Ó Főlsége, erdőt kellkeresnünk, a mellyből megcsináltathassuk“. *Die 7. Januarii* (Jkv. 1700: 618.)

⁴ Dobozi István 1700-beli főbíró háza Czegléd (Kossuth)-utca déli során állott, ugyanott, ahol most a ref. felsőbb leányiskola van.

Die 10.

Barlók Uram érkezik.¹

Die 11.

Biró Uram Váradra indul.

Die 13.

Komáromi György Uram Vajdára,

Item 29.

Biró Uram Váradra megyen.

Die 30.

Monori István Uram Egyekre.

Die 1. Aprilis.

Étszaka a Görögök kéménye Csobán házánál² ki gyulladt, de a láng csak fel . . . vén és sok ember öntözni érkezvén, semmi kár nem esett.

Die 8.

Egy eleven vizát hoz régtül fogva Tarjánban heverő szolgánk, melljet Váczi János Uram által a váradi Uraknak küldünk.

Die 10.

Megérkezik Váczi Uram és a viza helyett egy szarvast hoz.

Die 24.

Lévai István és Kállai Mihály Erdélyben a Mlgos Commissiohoz küldetnek borbéli honorariummal.

Die 29—30.

Komáromi Istvánné Asszonyom³ boltját étszaka felljül a boltozaton által valami tolvajok meg ásván, feles pénzét, circiter 1400 ft. és egyéb javait el viszik.

¹ Barlok István hihetőleg Bihar vármegyében, talán Váradon székelő királyi hivatalnok volt. (L. 1700. évi jkv. 804. l. okt. 10.)

² Csobán István nevű görög egyike volt az elsőben letelepült tíz görögnek, aki 1668 körül nagyobb összegű követelése fejében Udvari Jakab polgárnak Piacz- Czegléd-utca szeglete körül lévő házat el akarta foglalni; de a tanács tiltakozott az ellen, hogy a város privilegiumát idegen nemzet így kijátsza. (Zoltai: Debreczen a török uralom végén. 157.) E házra kevés ideig mégis rátette kezét a görög; később a város visszavásárolta tőle. Érdekes, hogy Csobán nevéek ma is élnek közöttünk; talán ama Csobán görög kalmár ivadékai. Most már reformátusok.

³ A többször főbiróságot viselt Komáromi I. felesége. A betörő tolvaj Ecsedi András nevű deák volt s három zacskóban meg egy bőrszerszényben lévő pénzen felül egy karmasin szinselyem, egy kék selyem- és egy kék czérnaövet, egy ezüst kalánt, két aranygyűrűt, három selyem keszkenőt és több apró gyöngyház-kést rabolt el. Ecsedi a torturás vállatásnál két más deák társát is bele akarta keverni a halálos bajba; mert azt vallotta,

Mely dolog felől minden felé irunk. hogy vigyázzanak afféle emberekre.

Die 14. Maji.

Doctor *Huszt* István Uram a Philosophiae Professorságra introducaltatik.

Die 15.

Lévai István és *Callai* Mihály Erdélyből megérkeznek, referalván, hogy az ajándékot az urak kedvesen vették.

Eodem. *Pósalaki* János és *Komáromi* György Uramék is Eperjesről meg jönnek, referalván, hogy a Városok között kiváltképen *Eperjes* panaszára nézve, kiis Porta számát sokallotta, Mls. Personalis *Klobusiczki* Ferencz Uram ő Nga más repartitiot csinált; de Palatinus urnak ő herczegségének először meg mutattya, ratificaltattya s azután adgya ki.¹

Die. 19.

Püspök István Uram a *Gyulai* urfinak szóló Certificatioval *Hegyes* aránt, mivel ide adta, s ismét revocalta item *Lővei* Sámuelre szóló Recognitoriummal, mivel pleni-potentiarius volt az Urnak, expedialtatik Nemes Szabolcsvármegyére.²

hogy *Ecsedi* István és *Serki* István nevü deákok is vele valának. „Estve — ugy mondá — a camarában a Scholában beszélgettenek egymás között, hogy most nagy készüllettel készülnek Eperjesre (t. i. az ottani vásárra): jó volna valamely boltot felverni. Ő találta mondani: jó volna *Komáromi* Istvánnéjét megásni s ugy mindnyájan javallották a deákok. A mendikansok szüriben, fekete süvegben, rövid dolmában voltanak. Fejszével s vésüvel ásták meg. Ő ment le. *Serki* onnan felljül a lyukon mutogatta: hol kereskedgyék. Midőn osztán a pénzt s egyebet onnan kihozta, a Németuczai kis ajtó eleiben ő tüle a pénzt ki küldötték és a földben ásatták. Az övet és egyéb egyet mást a Deákok az oskolában bevették“. A tanács egyedül *Ecsedi* Andrászt találta bünösnek; aki vissza is vonta, hogy büntársai voltak s ezért őt bár „méltó volna keréketörésre“ — amint ezt a fiscus véleményezte — mindazáltal megtekintvén ifjuságát és vétkeinek eleitül fogva való megvallását, mitigáltatik büntetése: *mások rettentő példájára akasztassék fel*“. (Tanácsi jkv. 1700, 731, 744, 757.)

¹ *Klobusiczky* e tárgyalást május 10-ére hirdette volt meg. (Jkv 1700: 693.) A commission megjelent városok követei azonban Eperjes városa terhibül semmit nem akartak magukra venni. *Pósalakiék* a *Klobusiczky* által kidolgozott repartitíóbul annyit kivehetni vélték, hogy Debreczen akkori porta-száma 27, — nem többült, hanem talán még eggyel kevesül. Ezuttal csakugyan ennyinek maradt; de már 1703-ban 29 portát vetettek reánk. Ez időben Debreczen adókulcsa így hullámozott: 1690-ben 23, 1696-ban 31, 1699-ben 27, 1703-ban 29, 1711—16 közt is 29. 1717-ben 45, 1719-ben 58, 1724-ben 46, 1729-ben 40 porta. (Vjkv. 1700: 714. 774. és Szücs I. Debr. vár. tört. III: 671, 672.)

² Ifjabb *Gyulay* Ferencz, később báró, majd gróf, Hégyes pusztának nagyszülei: *Barakonyi* Ferencz és *Sulyok* Borbála jusán volt birtokosa. E több mint 6000 holdas pusztát hol egészen, hol felerészben régtől fogva a debreczeniek használták zálogjogon. 1699-ben az ifj. *Gyulay* meghatalmazottja, *Lővei* Sámuel, Hégyesnek az akkor Szoboszló városa által birt másik felét is a debreczenieknél zálogosította el 2200 m. frton s ebből

Ultima Maji.

A hidak csinálását a Templomon innen és a Piaczon a Görögök palotája mellett a *Mettzenzéfi* tót ácsok el végezik.¹

NB. A veres tornyon lévő gombok, kakas és csillag meg aranyoztattanak *cassai képirók* által.

Item a Justitianak effigiessét és a Város czimerét ki iratuk ugyan ezekkel.²

Die 2. Junii.

A pünkösti Innepek el mulván, az emberek az szőlő hegyekre igen ki oszlanak.

Die 10.

Praepositus Pater *Bakó* Uramat a Nemes Váradi Captalanbul ki hozatván, *Szoboszlóra*, az elmúlt 1698. esztendőben marháinknak bé hajtása végett; *Újvárosra* a controversalt határok miatt a Szalka körül; *Nánásra* pedig azért, hogy *Desány* István Uram, az hét hajdu Város Capitányja Pénczél István nevű emberünket meg verte. Esküttetni küldöttük Veresmarti János Uramat, adjungálván Ambrus Mihály és Királysági István Uraimékkal edgyütt. Regius volt *Mester Miklós* Uram.³

400-at nyomban fel is vett. Azonban Gyulay nem hagyta jóvá az új zálogolást. Ébből pör támadt, mely elég rövid idő alatt Debreczen javára dőlt el. Gyulay engedett s a szoboszlaiak már 1700 őszén kénytelenek valának a Hegyesből kivonulni. A város még azt sem engedte meg nekik, hogy a nyári füvet (sarju-szénát) onnan eltakaríthassák. És az új Hegyest már augusztus végén kiosztatta a tanács a város lakosai között. (Saját jegyzeteim és vár. jkv. 1700: 745, 751, 752, 779, 781.)

¹ Az itt említett hidak a múlt századbéli 40-es évekig fenntartattak. sőt a nagytemplomtól a régi Fejérlőig (ma vármegyeháza) terjedő, összefüggő deszka utat alkottak, két sor vastag hidlásdeszkből építve. Szekerek csak sáros időben közlekedtek rajta. Egyébkor nem használták. (Szücs id. m. II. 531.)

² Veres toronynak nevezték a Rákóczi-harang számára 1642-ben épült vöröstéglafalu tornyot. A kassai képirók festette képeknek talán egyike sincs ma már meg. Az 1705. évi első futás idején a várost felduló és kifosztó német hadak zsákmányul magukkal vitték mind a kettőt. A czimerkép 1751-ben Mosonyból hazakerült, aztán ismét nyoma veszett. De nincs kizárva annak lehetőségé, hogy az a tüztől megperzselte öreg czimerkép, melyet a levéltárból mostanában a városi muzeumba vittünk át, azonos az 1700-ban festetett czimerrel, noha 1801. évszámot olvassuk rajta. Ez jelentheti a renoválás idejét is. Legkeresettebb képiró volt Kassán e korban — 1689–1710 közt — Bogdány Godfried, ki Jászó, Eperjes, Tokaj számára is több oltárképet festett. Talán tőle valók az itt megnevezett debreczeni művek is. Ugyancsak Kassán éltek a XVII. század máaodik felében: Képiró János és Spillenberger János Zsigmond. (Arch. Ért. 1906. I. f. 59.)

³ A szoboszlai szomszédok 1698 máj. 14-én 276 db. marhánkat hajtottak el a magunk földéről s harmadnapig étlen-szomjan egy akolban tartották. Sok ellenkedésök után csak Tordai Ferencz biharmegyei szolgabíró kezességére adták ki, de az ugyanakkor elfoglalt földet továbbra is kezökben tartották. (Jkv. 1698: 246, 252.) E hatalmaskodásért keresték elöljáróink még 1700 derekán is az elégtételt. A hajduvárosok megbizottai

Die 12.

Vissza jönnek.

Die 14.

Váradra vissza mennek.

Die 15.

Mlsgos Gróf Sz. *Iványi* Uram ő Nga ezen megyen által Váradra, onnan a *Karaszna* vármegyei Fő Ispánságban való inauguratoria igekezvén.¹

Die 16.

A veres Tornyot sindelyezni kezdik Sárosi Pál és Krajnak János nevű cassai ácsok. Isten boldogicsa őket.

Eodem. Lévén perünk Ifjabbik *Gyulai* Ferencz Uram ő Ngval *Hegyes* aránt, expedialtnak pro termino 21. praesentis Eperjesre Komáromi György és Diószegi Sámuel Uraimék — Instalni fognak a Breviák is 24 hujus.²

Monori István Uram penig Cassára a Dézma végett.

Die 17.

Barlók István Uram ezen megyen által Lelesz felé, onnan a Breviákra szándékozván.

Eodem. Estve nagy eső, menydörgés, villámlás közben a Kardos házi csapszékét a menykü meg ütötte, de meg nem gyuladt; hanem a fedelének egy darabját hánta széllyel.

Die 18.

Pataki Péter Uramat két sütő Asszonnyal, lisztel, borral, vágó marhákkal Eperjesre expedialjuk, a be állandó Breviákon az Uraknak kedveskedni akarván.³

Die 21.

T. Biró Uram ő Klme Eperjesre indul, az ott esendő Breviák alkalmatosságával jelen lévő Uraknak meg udvarlására.

Désány István kapitány meg Fogarasi Tamás böszörményi hadnagy kérésre fogták a dolgot, hogy a Szabolcs megye előtt kezdett pört tegye le a város; készek e jóakaratiát azzal szolgálni meg, hogy ezentul az egész hajduság jobb szomszédságban és békességben fog élni velünk. Debreczen is hajlott a békés kibontakozásra, de csak úgy, ha a szoboszlaiak az elfoglalt darab földet is visszaengedik, ahoz többé soha jussokat nem tartják, a kárt és eddigi költségeket megtérítik. (Jkv. 1700: 777, 778. aug. 22.) Az ügy további alakulását nem ismerjük; ha csak nem az új Hegyes zálogbavételével intéződött el. — Szálka nevű határhalom ma is meg van a Hortobágyon.

¹ A beiktatást Benkovics Ágoston váradai püspös végezte.

² Breviák = rövid folyásu per. Brevia = rövid oktáva, rövid peridőszak. (Magy. orsz. latinság szótára.)

³ A foszlós debreczeni czipó, turós-mazsolás béles, zsiros és vajjas perecznek — úgy látszik — már akkor is nagy volt a hire, neve. Ilyeneket sütni vihették magukkal előljáróink a sütőasszonyokat. A breviákon jelen volt hg Eszterházy Pál, a nádor is. (Jkv. 1700: 749.)

Die 22.

Rettenetes nagy zápor esső két izben.

Die 23.

Mlsgos Gralis Heister Uram ő Nga négy compagníaja, ugyanint vice colonellus, Panaviz, Landriani, Schönkirken Bösörménbül ide jövéen, meg száll. Négy Compagnia penig Dorog, Hatház, Vámos Pércs felé vette uttját. Aradra megyen mind a 8 Compagnia.

Eodem. Abdi János nevü Kolonics Uram ő Nga Corporalissa, Gazdáját Barak Mihályt rutul s rosszul tractálván, vádot teszünk ellene, Fő Strása Mester Uramnál, kitis igen meg vér Maga az Ur s arestumban téteti.

Die 26.

Mlsgos Gróf Sz. Iványi Uram ő Nga érkezik, Karaszna vármegyebeli Fő Ispánságra való instellatiojából.

Die 27.

Püspökségre T. Kocsi János Uram választatik a Praedicatorok generalis gyűlésiben.¹

Die 30.

Biró Uram Eperjesrül Komáromi György és Diószegi Sámuel Uraimékkal edgyütt megérkezik.

Medardus napjatul fogva nagy bővséggel
Ásztattatott a föld sok zápor essőkkel,
Nem verj Uram immár bennünket többekkel,
Mert a le kaszált rend el vész teljességgel.

Julius.

Sz. Jakab havais essössen kezdette.
De a melegtül is tanácsát kérlette,
Mert az esső után a meleg fedette
A vizenyős rendet, s boglyában szedette.

5. Julii.

Pósalaki János uram Cassára vagyis Eperjesre expediáltatik, mivel a Királyi Várasok Porta számaik aránt nyughatatlankodván, sok informatiókkal circumvenialták Palatinus Urunkat ő Hercezségét.

¹ Kocsi Csergő János az új püspök is a debreczeni collegium tanára volt. Szül: 1648. Kocson. Meghalt 1711-ben. A püspökválasztó gyűlésen jelen voltak a következő esperesek: Debreczeni István (szilágyi tractusból); Szecezi János (ugocsai tr.); Bélteki János (szathmári tr.); Debreczeni János (debreczeni tr.); Szathmári András (beregi tr.); Vecsei György (szabolcsi tr.); Losonczy András (középszolnoki tr.); Bányai Péter (bányai tr.); Czeglédi Pál (érmelléki tr.); Ladányi István (bihari tr.). Mindegyikkel volt 2—4 adjunctus. Valamennyien a város legelőkelőbb polgárainak vendégei valának. A kimutatásban keresztül van huzva Szigeti György máramarosi senior neve. (Külön számozatlan iv az 1700. évi jkvben.)

Die 14.

Megérkezik ő Klme, referálván, hogy türhetőképpen az előtteni formában maradott quantumunk.

Die 15.

Pap Miklós Uram Balla Mihály s Kerékgyártó János Uramékkal *Kércsi* Sándorhoz expedialtatik guti praediumbeli Portiojának árendálása végett.

Die 17.

Megjövén, reportállják, hogy 36 forintban subarendálták esztendeig, mind fűvét, erdejét.

Die 28.

Biró (Uram) Váradra megyen Mlsgos Püspök Uramhoz ő Nghoz Bihar Vármegyebeli Dézmánk árendálása végett.

Eodem. Lévai István Jenőben assignalt 195 Portiok aránt ő Klmével el megyen, hogy Jenőben mennyen Váradrul, ha ott a dolog el nem végződhetik.

A Veres Torony zsindelezettye el végződött. A felső nagyobb gomb 14 vékás, debreczeni. A fiókokon lévő 5 cassai vékás. Az előtteni kakas, mellj helyett most más tétetett fel, volt 2 vékás. A mostani penig ujjonnan csináltatott, de az ürege nem igen nagy.¹

Sindely ment reá circiter . . .	14,000
Sindely szeg	54,000
Bádognegyedfél tonna.	
Lécszeg	2,500
Bádognegyedfél tonna.	
Bádognegyedfél tonna.	8,300

Julius.

A Fejér torony megrepedezvén, az ajtónak északi oldala mellé egy kü láb és azon tul lévő két kü láb közé is egy rakattatik; a több kü lábak is renovaltatnak pro fl. 85 Rh.²

Die 3. Aug.

Monori István és Toldi Pál Uraimék Cassára expedialtatnak, Dézmánk árendálása, a Commissióval való Computus és egyéb dolgaink végett.

4. Aug.

A Fejér Torony építéséhez a második téglakemencze is felbontatik és hordatni kezdetik.

(A következő lapok mind üresek.)

¹ A veres torony ekkori megújítását részben közadakozásból teljesítették. (Jkv. 1700: 770.) A veres toronynak magas karcsu, gula alakú sisakja volt; a sisak négy alsó szögletén ugynevezett fiatornyocskákkal. Ilyen alakban találta a debreczeni campanilét az 1802. évi nagy tűzvész, mely romba döntötte.

² Fejér vagy cserepes toronynak, másképp öreg vagy tányéros toronynak nevezték a debreczeniek a csucsives modorban épült régi Szent-András templom napnyugati végében emelkedő, nyolcszögű erkélyes tornyot.

Szentiváni Mihály élete.

Irta : Dr. Versényi György.

— Második közlemény. —

Vidámabb hang ritkán csendül meg költeményeiben. Ilyen mégis a Vidor álnéven megjelent *Reménydal*, amelynek alap-gondolata :

Föl, föl ifjak, vigalomra,
Mig virul a rózsakor.

S végső versszaka :

Félre, félre zord komorság!
Vigalomra int a lant;
Mig mosoly, könny élvét ad, föl!
Majd komolygunk — ott alant

Szintén Vidor álnév alatt írja *Endrémhez* czimü költeményét, amely levélalaku satira. Egy poeta bírálatot kér regényére, üldözi vele a költőt. Hiába szabadkozik, hogy ő nem ért hozzá. Nem tágit. Magasztalja tudását, ítélőerejét. Megmondja hát őszintén a véleményét. De ekkor már e megsértődött poeta hánytorgatja, hogy prücskös kritikus, aki sem regényhez, sem egyébhez nem ért.

Van egy *Emelka sirja* czimü elegikus hangu, románczos képe. Meg *A menyekző* czimü Garay-féle románcza, a vagyonért öreg férjhez kényszerített, kedvesétől elszakasztott szép, ifju leány keserve.

Van egy didaktikus irányu kisebb költői elbeszélése: *Nagy Kristóf*. Jézus hallván, hogy Kristóf a vöröstengeren átszállítja az embereket, gyanu kel benne: vajjon nem csak a pénz szerelméért teszen-e jót? Szegény gyermek képében járul hozzá. De az rá rivall:

Ejh, te tollu! most talán én
Által járandok veled,
— — hisz eléggé
Kisujjam se terheled.

Azonban megalkusznak, hogy őt egyedül annyi pénzért viszi át, amennyit sok nép együtt szokott fizetni. Am a gyermek vállán egyre sulyosodik. Az óriás tántorog, nem bírja. Megretten. Ekkor Jézus a maga valójában szól:

A pénz rendkívüli szomja
Alacson tettekre vesz,
A magát vető gyakran kis
Terh alatt is süllyedez.

De azért a pénz ma is kedvesebb az Ur igéinél; érte élnek, hálnak az emberek.

Am Szentiváni nemcsak verseket ír, hanem nagy reményeket keltő novellista. Hét elbészélése maradt ránk.

A regényes elbeszélésekről már Toldy megjegyezte a „*Figyelmező*“-ben, hogy nagyon is példakul lebegtek előtte a francia novellisták: természetes gyermek, megejtés, örülés, álom-ital, sirásás, halál, temetés, feltámadás. E tekintetben legfelölőbb az *Étvivő leány*, amelyben tulajdonképen a szerelemgyermek tragikumát akarja rajzolni. Épen ilyen szellemű a *Megbüntetem az atyáknak vétkeket a fiakban*. A derék, jó nőt ok nélkül gyanusítja a zsarnok ur. Első gyermekét megfojtja. A másodiknak születésekor elüzi az anyát. A kis fiut először kutyakölykök közt tartja. Aztán szeszélyesen hozzá édesedik, rangjához képest neveltet: jeles, ideális gondolkodású férfi válik belőle. Szegény leányt vesz el. Apja kitagadja. Dolgozik. Felesége meghal. Most a világtól elvonulva, egy sziklatetőn remete módra él két kis gyermekével. Felfedezik, visszaadják a társadalomba. Csalatkozik, új szertelenségbe téved. Hóhérnak áll. Elzüllött, koldussá lett apját kellene lefejezni. Ráismer. Karja lehanyatlik. Az elüzlött, elveszett nő a vérpadra rohan, megismervén férjét, fiát. Jó utra térnek s csendben, tisztességben fejezik be életüket.

A *Vigtársak* is regényes meséjü. Csomoki a sorstól mindezzel meg van áldva. Vadásznak rá a nők. De ő azt hiszi, hogy csak a vagyonáért szeretik. Lantosnak öltözik, eltűnik, hadd lássa, megszeretné-e valaki magáért. S felleli a hozzá méltó nőt. De a mese keretében pompásan rajzolja a korhely kompániát, részeges rendőrt, uzsorás börtönőrt, a falusi gavallért.

Ez az ő eleme. Szentiváni nem nagy sulyt vet a mesére, hanem a jellemeket rajzolja, a lélektani mozzanatokot emeli ki. Fő sajátága a humor. Nem bűnöket fest, hanem az ő lángoló eszményekre törő lelkét bántja a közszerűség, sivárság, de hangját satira, fájdalmát megindító humor aranyozza be. Legjobb e nemből a *Mindenütt rossz, de legrosszabb otthon*. Igazi humorral rajzolja a nemes ember elhanyagolt kuriáját és lakását, magát az öreg urat és feleségét, a kisasszonyt, az ingyenélő cselédséget, a vidéki nemességet és multságait, a falusi bált, férjfogdosást, a vármegyei közgyűlést s az öreg urnak szabadelvű szónoklatait s a művelt gondolkodó Zádor lelki csömörét. Toldy is kiemeli a hétköznapi élet éles felfogását, az előadás könnyedségét s metsző humorát.

A *Nászkaland*-ban épen így rajzolja Miska kocsist, a prédikációját tanuló papot, a kántort, méltóságos urakat, a kom-

A Toldi-trilogia az irodalomban.

Irta: dr. Bányai Elemér.

(Második s befejező közlemény.)

A Toldi-trilogia második tagjának sorsa 1848-tól 1879-ig a sajtóban és az irodalomban folytonos érdeklődés tárgya. Petőfi volt az első, aki Aranytól a trilogia kidolgozását követelte, az ő halála után Arany barátai, a sajtó és az akadémia folytatták a buzdító munkát, minek eredménye lőn 1851-ben Daliás Idők czimen az első ének, tiz év múlva a második, újabb két év múlva pedig a harmadik megjelenése. Ekkor Arany megállott. A nyilvánosság számára Toldi szerelmének további énekei újabb tizenhat évig nem léteztek, habár közbe folytonosan dolgozott és egyik tervet a másik után készítette. Így maradt ránk Toldi szerelmének háromféle terve az 1879-ben bevégzett költemény mellett s körülbelül a *Salamon* Ferencz bírálatának is az volt a főmotivuma 1862-ben, hogy amugy sem remélhető a csonkán maradt trilogia valamikor való befejezése, a közönség tehát tudja meg s maga Arany is okuljon belőle, hogy költeménye be nem fejezésével mit veszített a magyar irodalom. Az *Ország Tükré*-ben (1862) tette közzé Salamon Ferencz a Daliás Időkről való tanulmányát (ugyanaz később Irodalmi Tanulmányai közt is megjelent), melynek megírására „saját ellenállhatatlan közlési ösztönéből“ vállalkozott. A három ének tartalmának ismertetése után a költemény elemzésével mutatja ki annak szépségét. Mindenképen elismerő és meghódoló ez a tanulmány az Arany költői ereje előtt, holott még csak három ének van készen s ez a három is olyan, mely később változni fog. Salamonnak nincsenek kifogásai, ő csak azt sajnálja, hogy nincs módjában a költemény szépségeit a maguk valódiságában visszatükröztetni. Nem hiszi, hogy lesz kor, irodalmi változás, mely felejteti tudná e költeményeket. Kitetszik Salamon e szavaiból, hogy ő nem bírálatot akar írni a Daliás Időkről, hanem csak ismertetést, olyan értelemben, hogy a költemény élvezését öntudatosabbá, mélyebbé tegye azok számára, akik nem képesek rejtett szépségeit, vonatkozásainak nagyszerűségét nyomban felismerni. A Daliás Idők három első éneke természetesen nem szóról-szóra azonos a Toldi szerelme énekeivel. Az első

Szentiváni azonban nemcsak költő, hanem szívvel-lélekkel publicista. Mikor az *Erdélyi Híradó*-hoz ment, már némi szabaddabb szellem kezdett lengedezni. A sajtó is fellélezett. Az *Erdélyi Híradó* egészen neki lendült. Addig igazán csak hirlap volt. Ujdonságokat közölt. Azt is módjával, megrostálva. Most öltött modernebb alakot, vezércikkelyvel, tárczával s kezdé vitatni a közérdekű kérdéseket, foglalkozott igazán politikával. Három jeles munkatársa volt: Kemény Zsigmond báró, Kovács Lajos és Szentiváni Mihály. Kemény Zsigmond tudományosan, történet-philosophiai alapon szólott a dologhoz. Kovács Lajos a jog szempontjából. Szentiváni volt a harcos, aki éles fegyverekkel támadott, sujtott. Különösen nagy, folytonos vitája volt a konzervatív *Mult és Jelen*-nel. Annyira ment a dolog, hogy egyszer Kovács Lajossal behatolt Szilágyi Ferencz lakására s tetteleges bántalmazásokkal fenyegette. Majd gunyos pasquilt terjesztettek róla. (Jakab Elek: Kolozsvár története. III. k. 803. lap.)

A megyegyűléseken élénk mozgalom keletkezik. Szentiváni egész szenvedéllyel küzd a szabad eszmékért. Kolozs vármegye 1841 jul. 7-én tartott harmadik ülésében a szavazatszedő bizottság előterjeszti, hogy néhány (6) olyan nemes atyafi is adott szavazatot, akiknek — a saját vallomásuk szerint — a megyében semmi birtokuk sincs, hanem jobbágytelken lakó uri szolgálatot tevék. Felveti a kérdést, hogy e szavazatok beszámítandók-e? Többen ugy nyilatkoztak, hogy nem, mert a törvényben a közgyűlésen való megjelenhetés és így a szavazás is, ahhoz a feltételhez van kötve, hogy az illető a megyében birtokos nemes legyen. De Gyarmathy Sándor, Bethlen János gróf, Pataky József és Szentiváni Mihály a virtualis successióval bírókat is e törvény alá eső possessoratusoknak tekinti, amit Kolozsvármegye már többször kimondott s ezzel azt is, hogy a kinek jelenleg nincs ugyan birtoka, de ősi joga van e megyében fekvő birtokokhoz, annyival inkább olyanokat, akik az ősi jogon felül, még a megyében zsellérteleken laknak, melyről haszonbér gyanánt tekinthető praestatiókat tesznek. Ha a zálogos birtokosok, a haszonbérlok birnak — birniok is kell — szavazati joggal, épen azért birniok kell az ősi jogu nemeseeknek is, mert ha csak az aktuális birtokot vesszük possessionának, ez igen messze, egész a kivihetetlen-ségig vezetne. Különben is korunkban, midőn minden művelt országban arra igyekeznek, hogy a közügyekre való befolyás szabadságát mentől szélesebb körre terjesszék ki, ugy a testvérhaza némely megyéje még a nemteleneknek és nem birtokosoknak is szavazati szabadságot ad, korszerűtlen volna a törvénynek e kört keskenyítő, nem inkább szélesbitő magyarázatot adni. A többség Szentivániék mellett nyilatkozott. (*Erdélyi Híradó* 1841. II. 3. sz.)

Ez a kérdés ujra előkerül. Az *Erdélyi Híradó*-ban (1841. II. 10., 11., 12. sz.) Szentiváni cikkeket ír a *Dobokai közgyűlés részletei* czimen. Nemcsak hiven közli a Bonczidán, jul. 28—31.

tartott gyűlés lefolyását, hanem folyvást fejteget, agitál. Azt mondja, hogy a gyűlés élénk és nemes volt. Jellemvonásai a törvényhez való ragaszkodás, a jog- és korszerűség. De sajnálja, hogy egyik legszebb jogunkat, azért, mert a közellakó rendek csak a közgyűlés reggelén, vagy legfeljebb a megelőző este érkeznek, elhanyagolják. T. i. a rendes gyűlés előtt, a gyakorlat szerint, birtokossági gyűlést u. n. koncertációt kellene tartani, amely tanácskozásnak ugyan kötelező ereje nincs, de felvilágosításra, a vélemények központosítására igen hasznos. Így sokan csak akkor hallják először a legfontosabb kérdéseket, mikor a rendes gyűlésben tárgyalás alá kerülnek. Hogyan szóljanak okosan hozzá? Ám e gyűlésen fontos, szabadelvű határozat, hogy ezután választásoknál a vallásra nem tekintenek. Védi helyességét ama törekvésnek, amely az ifju szabadelvűek egyik kedves tárgya, hogy a jobbagynemesek szavazati jogot nyerjenek. Ezt lelkesen, logikusan fejtegeti, közben kinyilatkoztatván, hogy az ősiség eltörlését kívánja. S gunyosan jegyzi meg, hogy a jobbagy évente 12 napi utmunkára vonható, ami napszámba tudandó be; szép könnyítés.

A lap 22-ik számában *Dobokai sorkivüli közgyűlés* czímen mondja, hogy szép, hogy immár rendkívüli közgyűléseket is tartunk, amire a törvény jogot ad, de Erdélyben eddig nem igen volt szokásos. Ennek a gyűlésnek két főtárgya volt: a szárazság miatt népünket fenyegető inség s a megyében szállásoló katonaság élelmezése és faszüksége. De azzal kapcsolatosan a ciklirő fejtegeti, hogy mit tehetnek egy ilyen rendkívüli közgyűlés tárgyai.

A 28-ik szám Kolozs vármegyének okt. 4-én a követválasztás ügyében tartott gyűléséről közöl tudósítást. Gyarmati Sándor szolgabíró felveti a kérdést, hogy mivel egy 1835-ben tartott végzés szerint az etetés, itatás, vesztegetés büntetendő, érvényes-e még ez a határozat? Mert tudomása van róla, hogy egyik jelölt már tanyát vert, tokányt főzet, hordót csapoltat. Bethlen János gróf és Zeyk József kifejtik, hogy a határozat szent, fenntartani szükséges. De nagyon bajos megállapítani: hol végződik a meggyőzés, rábeszélés és hol kezdődik a vesztegetés. Ne bolygassuk most ezt a kérdést. Szentiváni is hozzá szól, valamint Kemény Zsigmond és Kovács Lajos.

Az okt. 5-iki gyűlés a követi utasításokkal foglalkozik. (Erd. Hiradó: 29. sz.) Szentiváni fejtegeti, hogy milyen heterogen elemekből áll az országgyűlés. A képviselők szavazata egészen elmerül a királyi hivatalosok szavazat-özönében. Soha sem tudhatni: mit akar maga a nemzet s az országgyűlés határozata minden inkább lehet, mint az ország határozata. Ezen némileg avval lehetne segíteni, ha minden lényeges tárgyat előlegesen közgyűlésen vitatnának meg. Ezért szükségesnek látja, hogy a követek minden postanap tegyenek jelentést, még pedig nemcsak úgy, hogy a jegyzőkönyvet, az irományokat elküldjék s legfeljebb

a történetek legszárazabb vázlatát adják, hanem írják meg: mit tett az országgyűlés, mit tettek különösen követeink s mi a meggyőződése a teendőkre nézve az országnak? Így a megye mindenről jóelőre értesülvén, mikor szükség, pótló utasításokról eleve gondoskodhatnak. Lényeges tárgyakba a követek küldőik helybenhagyása előtt ne ereszkedjenek. Ugy hiszi, méltányos kívánsága az országnak a királyi hivatalosoktól, hogy a lényeges dolgokban várják meg, amíg a nemzet enuncziálhatja magát. S ha e méltányos kívánság ellenére is keresztül korbácsolnák a lényeges tárgyakat, szabadkozzanak a nemzet akarátának elnyomása ellen. Inkább hagyják szavazat nélkül a megyét. Remélhető azonban, hogy ha a nagy Magyarországon is ritkán maradnak a megyék pótló értesítés hiánya miatt szavazat nélkül, a kis Erdélyben még ritkábban fognak. Csak ragaszkodjunk állandóan törvényeinkhez s visszaéléseket ne elnéző visszaélésekkel akarjunk orvosolni. Pártolja Kovács Lajos indítványát, hogy a meddő sérelmi politikával szakítva, lépjünk a reformok útjára. Kovács Lajos és Kemény Zsigmond indítványozzák, hogy a nagyobb nyilvánosság kedvéért igyekezzenek a követek országgyűlési hírlapot alapítani, addig is a meglevő hírlapoknak segítő kezet nyújtani, hogy a könyvvizsgálat vaskezetől mentől szabadabbá tétetvén, az alkotmányos nemzet érdekeinek megfelelő szabadsággal adhassák az országgyűlési tudósításokat. Az országgyűlés termében, más szabad népek példájára, külön helyet jelöljenek ki a hírlapíróknak. Szentiváni még azt toldja hozzá, hogy ha valaki írott tudósításokat akarna közrebocsátani, ebben meggátoltatni semmiképen ne engedjék követeink.

Az okt. 6-iki megyegyűlésen kikel a bizottságok, különösen a rendszeres bizottságok ellen. Minden ügyet megölnék, ami oda kerül. (Erd. Hir. 30. sz.)

A 1841-iki országgyűlésre maga is fellépett Dobokában követjelöltül. A szabadelvű ellenzék biztosra vette megválasztását. De etetéssel, itatással, izgatással pártját legyőzték, ami őt igen leverte. Kővári szerint, különösen az arisztokrácia volt ellene.

Az *Erdélyi Híradó* 1842-iki folyamában *Irányok* czímen több önálló dolgozat jelenik meg Kemény, Kovács és Szentiváni tollából. A 18. számban (I. félév) Szentiváni *Szász nemzet érdeke* czímen a szász izgatások ellen szól. Ezek az izgatók azt akarják elhíttetni, hogy ők a tulzó magyar patrióták ellen védekeznek. Szentiváni azt mondja, hogy mindnyájunk közös céljának kell lenni: hazánk fentartása s jólétének előmozdítása. Nemzetiség más nem lehet, mint a magyar, más elemek elnyomása nélkül. Központosításra van szükség s a Magyarországgal való egyesülésre.

Folytatja ezt a témát a 19. számban is. Azt mondja, hogy a szászok czirkumspektusok, de nem előrelátók. Pedig ez kellene. A Németország felé való kacsingatás csak ábrándos multság.

Senki sem akarja elnyomni a szász nemzetet, sem nyelvétől megfosztani, csak érdekeiket összhangzásba hozni az általános nemzeti érdekekkel.

A 20. számban: Helytelenül mondják a szászok sérelmesnek a magyar nyelv ügyében hozott törvényczikkelyt. Még helytelenebbül beszélnek a köztük lakó oláh nép nevében. Egy oláh kézből vett levelet közöl, amely megható hazafiassággal írva, tiltakozik a szász ügyvédkedés ellen. Hat évszáz óta, mióta a szászokkal vegyülve vannak, soha részükről elnyomásnál egyebet nem tapasztaltak. Érdekes példákat hoz fel a szász kizárólagosságról.

A 21. számban a szász lapok ferdítéseit sorolja fel erős logikával, szellemes megjegyzésekkel, találó hasonlatokkal. Azt mondja, hogy a szászok államot akarnak az államban s Erdély közérdekével önérdéküket állítják szembe.

(Folytatjuk.)

A Toldi-trilogia az irodalomban.

Irta: dr. Bányai Elemér.

(Második s befejező közlemény.)

A Toldi-trilogia második tagjának sorsa 1848-tól 1879-ig a sajtóban és az irodalomban folytonos érdeklődés tárgya. Petőfi volt az első, aki Aranytól a trilogia kidolgozását követelte, az ő halála után Arany barátai, a sajtó és az akadémia folytatták a buzdító munkát, minek eredménye lőn 1851-ben Daliás Idők czimen az első ének, tiz év mulva a második, újabb két év mulva pedig a harmadik megjelenése. Ekkor Arany megállott. A nyilvánosság számára Toldi szerelmének további énekei újabb tizenhat évig nem léteztek, habár közbe folytonosan dolgozott és egyik tervet a másik után készítette. Így maradt ránk Toldi szerelmének háromféle terve az 1879-ben bevégzett költemény mellett s körülbelül a *Salamon* Ferencz bírálatának is az volt a főmotivuma 1862-ben, hogy amugy sem remélhető a csonkán maradt trilogia valamikor való befejezése, a közönség tehát tudja meg s maga Arany is okuljon belőle, hogy költeménye be nem fejezésével mit veszített a magyar irodalom. Az *Ország Tükré*-ben (1862) tette közzé Salamon Ferencz a Daliás Időkről való tanulmányát (ugyanaz később Irodalmi Tanulmányai közt is megjelent), melynek megírására „saját ellenállhatatlan közlési ösztönéből“ vállalkozott. A három ének tartalmának ismertetése után a költemény elemzésével mutatja ki annak szépségét. Mindenképen elismerő és meghódoló ez a tanulmány az Arany költői ereje előtt, holott még csak három ének van készen s ez a három is olyan, mely később változni fog. Salamonnak nincsenek kifogásai, ő csak azt sajnálja, hogy nincs módjában a költemény szépségeit a maguk valódiságában visszatükröztetni. Nem hiszi, hogy lesz kor, irodalmi változás, mely felejteti tudná e költeményeket. Kitetszik Salamon e szavaiból, hogy ő nem bírálatot akar írni a Daliás Időkről, hanem csak ismertetést, olyan értelemben, hogy a költemény élvezését öntudatosabbá, mélyebbé tegye azok számára, akik nem képesek rejtett szépségeit, vonatkozásainak nagyszerűségét nyomban felismerni. A Daliás Idők három első éneke természetesen nem szóról-szóra azonos a Toldi szerelme énekeivel. Az első

énekben Lajos király álruhában utra kel s három nap mulva Rozgonyi udvarába ér, aki házába hívja és megvendégeli. Lajos Csuta György néven mutatta be magát s rövid idő mulva olyan bizalmat keltet maga iránt, hogy Rozgonyi családi bajait is elmondja neki. Ez a nagy baj pedig abban van, hogy Rozgonyinak nincs fia s szeretné ezért, ha lányát valahogyan fiusíttathatná. Másnap reggel az ismeretlen vendég távozása után párnája alatt megtalálják királyi levelet, melyben megengedi a Rozgonyi Piroska fiusítását oly feltétellel, hogy Piroska eljegyzésére apja harczjátékot tartson Kesziben. A második énekben Toldi is jelen van a harczjáték bajnokai között és mindenkit legyőz. S habár álruhában küzdött, Piroska látására felébred a szerelem szívében, aki viszonzza Toldi szerelmét s ekkor az eljegyzést is megtartják. Mozgalmas jelenetekkel kezdődik a harmadik ének. Lajosnak jelentik Endre öcsece megöletését Nápolyban s azt is hirül adják, hogy felesége is részes a dologban. Szent Jakab havára rendeli Lajos a nép hadba való gyűlését a budai Vérmezőn s mikor Toldi is megérkezik, az egybesereglett hadak megindulnak az olasz hadjáratra. A legnagyobb elragadtatás hangján, a mély megilletődés kényszere alatt írja Salamon ismertető cikkét, melynek közzétételére az apropot az adta, hogy Arany a Kisfaludy-Társaság 1862-iki egyik ülésében ez énekeket külön is felolvasta. Annak ellenére tehát, hogy töredékek gyanánt állottak a közönség előtt, Salamon szükségesnek ítélte fejtegetésüket, hogy legalább az ő tanulmányában maradjon nyoma az időszaki sajtóban annak a ténynek, hogy Arany ez énekeket felolvasta. A harmadik éneknek ujsága folytán is nagy hatása volt a felolvasás alkalmával. Növelték a hatást még olyan elemek is, melyek hazafias voltukban birják magyarázatukat. A harmadik énekbe szőtte bele Arany az abszolutizmust kesergő balladáinak egyik leghatásosabbikát, *Zách Klárát*. Ez, továbbá a *Szondi két apródja* és *Walesi bárdok* a leghatalmasabb és legmélyebb termékei az abszolutizmus alatti idők hazafias lírájának. Nápolyi Endre halálát Arany a sors bosszúja gyanánt fogta fel a Zách nemzetségen elkövetett kegyetlenségeként, miknek Lajos anyja, Erzsébet királyné volt az okozója. Most Endre fia halálával feltámad előtte a sors bosszúja, a fátum hatalma a maga rettentő borzalmában. A cselekvény megindítása, a helyzetek beállítása, a jellemzés, a nyelv, mind a legnagyobb mértékben megnyerték a Salamon meglegedését. Nem kételkedett benne, hogy ha valaha befejezve lesz, Toldi szerelmét a legjobb és legszebb époszok sorában fogják emlegetni.

Ösztönzés, bátorítás kívánt lenni ez a tanulmány is Aranyra, hogy fejezze be végre a várva-várt trilogiát, de tizenkét évig kellett várnia az irodalomnak, míg a trilogia legnagyobb és legnehezebb részét kiadhatta Arany kezéből. A Kisfaludy-Társaság 1879 november 26-iki ülésében ment végbe a trilogia felavatásának nagyszerű ünnepélye. Előkelő közönség töltötte meg az akadémia

üléstermét, hölgyek, irók, irodalombarátok, az ifjuság és az angol Patterson jelenlétében közölte Gyulai Pál, hogy Arany János egy példányt küldött a társaságnak legújabb munkájából, melynek czime: *Toldi szerelme*. A trilogia első része 1847-ben nyert jutalmat a Kisfaludy-Társaság pályázatán. *Jósika* Miklós báró viselte akkor az elnöki tisztséget s Fáy, Czuczor, Vörösmarty, Bajza, Toldi, Erdélyi, Garai üdvözölték az új tehetséget. 1854-ben jelent meg a harmadik rész *Toldi estéje* címen, de ekkor a Kisfaludy-Társaság nem munkálkodott, hanem mihelyt megadatott a lehetőség, hogy munkásságát újra folytathassa, Arany nem sokára feltűnik közöttük és bemutatja készülő költeményének töredékeit. Most végre az egészet a társaság asztalára helyezi. Gyulai rámutat a tradíció ama nemes száaira, melyek a Toldi-trilogia alakulását a Kisfaludy-Társasággal összekötötték, ez a tradíció teszi ezt a napot ünneppé s ez adja magyarázatát eljárásának, hogy a költeményt nem az ülés végén, hanem legelején mutatja be, hogy ezzel is kifejezésre jusson a Kisfaludy-Társaságnak Arannyal szemben mindenkor való elismerése. Eleinte az volt Arannak a terve, hogy csak halála után hozatja nyilvánosságra művét, de a Gyulai folytonos erőszakolásának végtére is engednie kellett. Beszédét e szavakkal végezte Gyulai: „E trilogia költészetünknek mindig büszkesége lesz, az izlés változásai nem fogják eltemetni s egy későbbi kor kritikusa, ha talán sokat gáncsolna is benne, még mindig elég marad, amitől nem tagadhatja meg bámulatát“.

Gyulai beszéde után a gyűlés nyomban átalakult ünnepélyes üléssé, mely a költő iránt való tiszteletének kifejezésre juttatása céljából, minden egyéb kérdést levett a napirendről s nyomban elhatározta Beöthy Zsolt indítványára, hogy jegyzőkönyvi köszönetet mond Arannak e mű bemutatásáért, Gyulai jelentését az Évlapokban fogja közölni s végül küldöttségileg fogja Aranyt üdvözölni munkája befejezése alkalmából. Greguss Ágoston vezetésével Csiky Gergely, Beöthy Zsolt, Szilágyi Sándor, Tárkányi Béla, Ábrányi Kornél és Lukács Móríc tagok meg is jelentek Arannál, aki a dicséreteket azzal fogadta, hogy ajánlotta költeményének elolvasását, mert ő attól tart, mint az előszóban is nyilvánította, hogy e mű nem erejének, hanem gyöngeségének bizonyítványa. Eme barátságos szépeltések és kellemkedések után végre mégis megnyugodott Arany a küldöttség biztosításában, hogy műve örökéletű alkotás, mely késő évtizedek mulva is élni fog. A czeremónia szokásos hivalgásai és pózolásai mellett sokkal érdekesebb volt a sajtó magatartása. A *Fővárosi Lapok* még azzal is demonstrálni kívánta a költemény megjelenésének fontosságát, hogy a gyűlésről szóló tudósítást kettőbe szabta. Az egyik csak az Arany ünnepeltetésével foglalkozott, a másikban pedig a folyóügyek tárgyalásának lefolyását ismertette. A gyűlésről a tudósító azt jelenti, hogy „irodalmi eseményt, meglepetést és gyönyört foglalt

magában, olyat, minővel csak ritkán találkozhatunk“. „Elhallgatuk volna éjfélig“ — mondja mámorában az őszinte szívű riporter

A *Pesti Napló* november 27-iki számában *Egy nagy irodalmi esemény* czímen ír a gyületről. „Évek hosszu sora óta a magyar szépirodalomban nagy esemény nem történt“ — így kezdi, nyolcz sorral alább pedig így folytatja: „Ma újra, mintha nagyot aludott volna, késő reggelén felkelt Apolló. Fényes nappal lett a magyar irodalomban egyszerre; nem új csillag, a régi nap ragyog reánk. A három magyar költő közül a harmadik, de nem utolsó, mert első mindenik; Arany megszólalt és elbeszéli nekünk a „Toldi szerelmét“. A nemzet áhitattal nézi s hallgatja. Egy leütött szebb kornak gyönyörét érzi. Szívében köszönetet mond az agg költőnek s kalapot emel neki; de ő ezt észre nem veszi, mert ő az embereket nem látja, szeme a halhatatlanságot nézi“. A tárcza rovatban pedig a költemény befejező részét közli mutatóba. A *Pesti Hírlap* november 27-iki tudósításában ezt írja: „*Szemünknek alig akartunk hinni*, midőn egy új kötetet kaptunk, melyen hazánk legnagyobb költőjének nevét olvastuk. A dolog annyira titokban tartatott, hogy valóban alig néhány embernek volt tudomása a Toldi „második részének befejezéséről“. A *Magyar Hírlap* is ugyane napon referál Toldi szerelméről. Tudósításából a következőket idézzük: „Örvendetes hír lepte meg azokat, kik az irodalommal foglalkoznak, örvendetes annyira, hogy szinte hihetetlenül fogadtuk. Arany János a Toldi-trilogia középső részével is elkészült, nemcsak, de Gyulai Pál annak már nyomtatott példányát fogja bemutatni a Kisfaludy-Társaság mai ülésén. A nemzet nagy költője már oly rég nem adott nagyobb művet, hogy bár fájdalmas rezignációval, mégis szinte megnyugodtunk benne, hogy a Toldi csonkán marad. S im egyszerre megjelenik a könyv. Nem előzte meg dob és trombita szó, egyszerre előttünk termett, mikor senki se várta, senki se sejtette jöttét, mint a tündérmesék óriásverő lovagjai“.

A *Hon* nemcsak hosszu tudósítást, hanem H. A. nevű munkatársától két nagyterjedelmű tárczaczikket közölt Toldi szerelméről. A tudósításban megemlíti, hogy *Szász Károly* ama indítványával jelentkezett, hogy az ülés többi felolvasásai, minthogy ezután úgy is *elhalványulnak*, maradjanak el, de megihatottságában alig tudta szavait befejezni. Előbb könyezni, majd zokogni s hevesen csuklani kezdett a feletti megilletődésében, hogy a várva várt költeményt élete alkonyán beteg, ősz barátja becsülettel átadhatta nemzetének. A költeményről a *Hon* referense különben így ír: „A mai nap valódi ünnepnap a magyar irodalomban. A legnagyobb magyar költőnek: Arany Jánosnak egy művét mutatja be Gyulai Pál a Kisfaludy-Társaságnak s közvetve a magyar irodalomnak. A Toldi-trilogia tehát be van fejezve. E trilogia előrésze emelte Aranyt megjelenésekor a legnagyobb költők mellé. Midőn Petőfi olvasta, a mű által elragadtatva egy gyönyörű köl-

teményt és egyuttal levelet intézett Aranyhoz, ki mindaddig ismeretlen volt. Csakhamar követte Toldit a trilogia harmadik része: A Toldi esteje s ime most harminczkét év mulva a Toldi szerelme, mely méltón sorakozik a két előbbi mellé s mindenhá költészetünk egyik remekét fogja képezni". A *Budapest* irodalmi rovatában csupán tudósítást közöl s ennek a keretében ismerteti a költeményt s a Kisfaludy-Társaság gyűlésének lefolyását.

Az *Ellenőr* november 27-iki és november 30-iki számaiban foglalkozik Toldi szerelme megjelenésével. Tudósítás, tárczacikk, hír, vers, mind az Arany költeményéről szólnak. A tárczacikk írója (fjb) betük mögött rejtőzködik s a költemény ismertetése során birálatát abban összezezi, hogy egyetlen család asztaláról sem szabad e költeménynek hiányoznia. A hírközlemény pedig arról értesít, hogy az ifjuság körében mozgalom keletkezett egy arany babérkoszoru készítésére, hogy ezzel mutassák ki örömeiket a trilogia befejezése miatt. A *Független Hírlap* nov. 27. (tudósítás), nov. 28. (tárcza: Babér virulása. α) és nov. 30. (vers) számaiban méltatja Toldi szerelmét. A tárczacikk egyik utalása az Arany lelkivilágának ama nyomottságáról értesít, mely az utolsó években majdnem teljesen elhatalmasodott rajta. Egy hírlapíró meglátogatta ugyanis Aranyt, aki akkor úgy nyilatkozott, hogy többé nem dolgozik, mert kimerültnék, fáradtnak, betegnek érzi magát. Am azért egyet-mást Arany irogatott, de a sajtó emberei épen e dolgozatokban látták Arany védekezésének jogosságát s ime, mikor nem is várták, kiderült, hogy még buzog ereiben a régi vér, izmai tele vannak erővel és képes olyan alkotásokra, melyek tartalomban és formában sem állanak mögötte régebbi műveinek. „Nem vakmerőség — fejezi be a cikkíró fejtegetését, — valóságos szentségtörés lenne tőlünk nem is az első átolvasás, csak átlapozás után a nagy mű méltatására s tüzetes ismertetésére vállalkozni. Többszörös zavartalan, gondos átolvasás szükséges ahhoz. Az is egészen fölösleges lenne, sértés a közönségre nézve, ha ajánlani akarnók a könyvet elolvasásra, mikor mohó kézzel kap utána minden művelt olvasó. Egyszerűen csak jelezni akarván e nagy irodalmi eseményt, beérjük azzal, hogy idézzük itt Toldi szerelmének utolsó két versszakát. A *Magyar Állam* november 28-iki rövid tudósításában csupán a Kisfaludy-Társaság gyűlésének és a költemény bemutatásának körülményeit beszéli el, hasonlóképen a *Magyar Korona* című napilap is egy hat soros hirben intézte el ez ügyet nov. 27-iki számában s többé vissza sem tért az irodalmi esemény ismertetésére.

Az *Egyetértés* három közleménye és egy verse érdekesen adja vissza azt a nagy hatást, melyet a Toldi szerelme megjelenése felidézett. November 27-iki számának Ujdonság rovatában e szavakkal jelenti a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes ülésének szenzációját: „Arany János, a nemzet nagy költője örömmünnepet szerzett ma népének, midőn azt halhatatlan költeményeiből egész

nagy kötetlepte meg. Valódi meglepetés ez s oly váratlan és örvendetes, hogy szinte szoknunk kell a gondolathoz, hogy irodalmunk egyszerre ily roppant kincsesel gazdagodott. A Toldi-trilógiának második része „Toldi szerelme” czim alatt ma este kinyomtatva készen beterjesztetett a Kisfaludy Társaság elé, ugyanakkor könyvtári forgalomba bocsáttatott. A kinyomtatásról és egyáltalán a könyv elkészültéről kevés beavatottak birtak tudomással s csak ma délután kezdett annak hire terjedni a városban. Az Akadémia kis terme, hol a Kisfaludy-Társaság üléseit tartja, zsufolásig megtelt közönséggel; s mindenki visszafojtott lélekzettel hallgatta a bejelentést s a könyvből felolvasott részleteket. A tárczarovatban három hasábos bevezetés után közli az Egyetértés a költemény ama részletét, melyet Gyulai Pál felolvasott. (A T. Sz.-ben ez a rész a III. ének 40-ik versével kezdődik s végződik a IV-ik énekkel. Az Egyetértés száma a IV-ik éneket közli.) A Toldi szerelme rendkívül hatását fejezi ki Ábrányi Emilnek az a hat strófás verse is, mely az Egyetértés november 30-iki számában jelent meg először „Arany János — Toldi szerelme olvasása után” czimmal. E vers két strófáját helyénvalónak látjuk a hatás jellemzése okából itt közölni:

Engedd, hogy én, kit trón hajolni nem lát,
Előtted, ősz bárd, meghajtsam fejem;
S ki „felség” szóra nem nyulok kalaphoz,
Födetlen fővel álljak e helyen.
Öröknek szánt öreg fa...! Törzs, mely állasz,
Engedd, hogy én az erdő ifju ága,
Virágaimmal koszoruzzalak...!

Hányszor sirattunk, mint élő halottat,
Saját hő lelked roncsolt hüvelyét,
Ha láttunk jární büntetett szellemként,
Kinek kór-testben kell bolyongni szét...!
Lantod ha zendült, függő hárfa sirt csak,
Csüggedt dalt, melyre sóhaj szárnya vitt;
Sirattunk téged, még jobban hazánkat,
Hogy halva bir majd s élve elveszit.

A német lapok közül a *Pester Lloyd*, *Pester Journal* és *Neues Pester Juornal* közlései érdemelnek nagyobb figyelmet. November 27-iki számában csak tudósítást közöl a *Pester Lloyd*, december 20-án ellenben terjedelmes cikkben — Dux Adolftól — ismereti a költemény szépségeit. Az egykori közlések mellett Duxnak ez a cikke ujságirói szempontból is elsőrendű klassziszba sorozható, mert nem elégedett meg a magyar lapok tulzó magasztalásaival, hanem bizonyítani, okadatolni is akarta, hogy ez a tulzás esztetikai szempontból is indokolt, mert a kompoziczio, a nyelv, a meseszövése mind a kiválóbb költői kéz erejét dicserik.

A *Pester Journal* november 28-iki számában *Sturm* Albert terjedelmes tárczacikkben magyarázza Arany költeményét. A T. Sz. utolsó énekének utolsó négy sora áll a cikk élén német fordí-

tásban motto gyanánt, ezután következnek a magyarázó részek. Hasonló nagyterjedelmű cikkben méltatta a *Neues Pester Journal* „Aliquis“ álnevű tárczairója a Toldi költeményeket, miután a lap előzőleg, november 27-iki száma irodalmi rovatában kimerítő tudósítás keretében számolt be a Kisfaludy-Társaság ünnepélyes gyűlésének lefolyásáról. Mindenesetre feltűnő és külön meg kell említenünk, hogy a német napilapok sokkal komolyabban foglalkoztak Toldi szerelme méltatásával, mint a magyarok. Nem a banális dicsérő szavak áradatába fullasztották bele közléseiket, hanem iparkodtak az esemény irodalmi jelentőségéhez mért beszámolóikban feltüntetni a mű értékét. Legtöbb magyar lapnak a tudósításában ez a nemesebb ambíció és komolyabb szándék alig állapítható meg, amin aztán nem sokat változtat tudósításai-
knak fellengző és csillogó szavakban tartott üressége.

A napi lapok közléseinek tónusa szólal meg a szépirodalmi lapok tudósításaiban is, melyek ép olyan hozsannával várták és fogadták a költeményt, mint az Akadémia, Kisfaludy-Társaság vagy a közönség. A *Képes Családi Lapok* december 14-ik számában az általános örömhír hatása alatt közli Arany arczképét, életrajzát s jelenti a trilogia második darabjának befejezését. A *Magyarország* és a *Nagyvilág* 48-ik számában a tudósítás mellett mutatóványt is közöl, a *Vasárnapi Ujság* pedig a *Magyar irodalom legújabb eseménye* czímen tuláradó örömmel jelenti, hogy miként Toldi Estéjében az öreg Toldi, Arany is egészen váratlanul, reménytelenül lepte meg az ő hősi erejében kételkedőket és régi híreről megfélekedző olvasóit. A *Vasárnapi Ujság*-ban olvassuk még a Szász Károly Toldi szerelmének hatása alatt írott következő versét:

Toldi szerelméről, hogy készül az ének,¹
Zöld lomb se sűgá meg csacska hír fülének;
Titokban alatta mi készül: előre
Nehogy örömben szót ejtsen felőle.
Igy a régi mondást mit róla Petőfi
Mondott vala egykor, másodsor betölti:
„Mig más a borostyánt szedi levelenként,
Neked koszoruban kell adni a repkényt“.

Ifjak, akik már arra nem emlékeznek,
Fitymálkodva kérdik: „mit akar itt ez meg’?“
De mikor meghallják, kész csodának vallják,
Mint az öreg Toldi végső diadalját.
Mi pedig, kik láttuk keltét is e napnak,
S látjuk alkonyatán, hogy tüze nem lankadt,
Örömlünkben sirunk, megérve mi vének:
Toldi szerelméről, hogy magvan az ének.

A következő évben, 1880-ban az Arany-kultusznak Szász Károly a legméltóbb tolmácsa. Baráti, szívbeli kötelékek fűzték őt Aranyhoz; tanártársa, később munkatársa volt Aranynak és ez évek folyamán a szívbeli kapcsok mind erősebben lánczolták őt, a kisebb tehetségű, de hatalmas munkás ösztönű író, nagytehet-

ségü barátjához. A pesti kereskedő ifjak 1880 január 9-iki estélyén Szász Károly Toldi Szerelméről tartotta felolvasását. Ez a felolvasás, mely terjedelménél fogva szakavatott tanulmánynak is beillik, kivonatossan, majd egész terjedelmében megjelent a lapokban, az Ország-Világ 3-ik száma pedig teljes szövegében közölte két illusztráció kíséretében. Toldi Szerelméről ez a tanulmány az összes egykoru hirlapi közlések sorában a legtöbbet érő és leggondosabb munka. Szász Károly minden részletében, minden vonatkozásában vizsgálja a költemény tartalmát, mert czélja bebizonyítani, hogy ez a költemény Aranynak legkitünőbb műve. Annaira kitünő, hogy a hirlapi magasztalások hangjában észrevehető tartózkodás semmiképen nem indokolt, mert nem is jogosult. Megjegyezzük, hogy a hirlapok a feltétlen magasztalás hangján irtak Arany költeményéről, sőt épen ez az egyhangu magasztalás, mely csupa általánosságokban volt tartva, bánthatta Aranyt legjobban, mint minden önérzetes embert az olyan elismerés, mely nem igazi meggyőződésnek az eredménye. A tartózkodási hang nem is a hirlapi közlésekből szólal meg, hiszen ezek már nem is dicsérték, hanem trombitálták, ágyuszó riadalom gyanánt hangoztatták a mű nagyszerűségét, hanem Gyulai Pál ama kijelentésében: „egy későbbi kor kritikusa, *ha talán sokat gáncsolna is benne*, még mindig *elégy* marad, amittől nem tagadhatja meg bámulatát“. Gyulai Pálból „kritika a kritikáért“-féle ösztön csalhatta elő ezeket a nézetünk szerint ok nélkül való és kicsinyes közbevetéseket, miknek helye van harmad vagy negyed rangu költők bírálatánál, próbaemberek próba-munkáinál, de nem az Arany megítélésénél, hol az ilyen megjegyzések csak firivolitás gyanánt hathatnak. Mert ha ő úgy vélte, hogy a későbbi kornak ama bizonyos kritikusa fog találni gáncsolni valókat, e vélekedése nyilván abbéli tapasztalásán alapul, hogy a gáncsolni valókat ő maga is felfedezte már. Ha pedig felfedezte, akkor ahhoz méltó módon, tanulmány vagy könyv keretében nyilvánítsa ezt, mert Aranyval ez az egyetlen bánásmód az indokolt, — nem pedig a közbevetett mondatok kétértelmű és mindenképen félreérthető általánosságai. Szász Károlyt tanulmánya megírására ez a motívum vezette, — mert csakis ez vezethette, — tanulmányának a terjedelmében pedig kifejezésre jut az a szempont, hogy csakis az ilyen arányokban tartott elmélkedés tárhatja fel a nagy művész vagy nagy költő munkájának szépségeit, esetleg hiányait, — de akkor ne penezilussal fegyverkezzen fel a kritikus, sem szurkáló gyapottúval, hanem jól kiélezett fejszéssel, ölesfák átvágására való fűrészekkel, mert ilyen szerszám való annak a kezébe, aki nagy fát akar kidönteni.

Nyilvánvaló, hogy a Gyulai elszólásában nincs semmi rossz-hiszeműség, hiszen ő volt Aranynak a leglelkesebb tisztelője, de

¹ Toldi szerelme befejezése alkalmából Arany is irt Toldi szerelme czimmal egy rövid verset. Közölve Hátrahagyott Irataiban.

az is bizonyos, hogy az idézett sorok céltalanul voltak jelentésbe beleszurva s mindjárt Szász Károlyban reakcióztól idéztek elő. Tíz hosszú hasábos tanulmányában magyarázza aztán Szász Károly Toldi szerelmét, melynek észreveszi egyes foltjait, de épen a tárgy feldolgozásának rendkívüli nehézsége, melyet Arany mégis bravurral oldott meg, bátorítja annak kimondására, hogy Arany legjobb művét e költeményében alkotta meg. Fejtegetését e himnuszszerű szavakkal zárja be: „De amiben még a jellemzés és alakítás, a cselekvény és meseszöveg felett is, minden jelességét tulragyogva tündöklök az Arany ereje: az nyelve, nyelvének ereje, búbájó festőisége, színezettsége, fordulatossága, tősgyökeres magyarossága, versbeli tökélye. A Toldi szerelmének nyelve egy-egy oktávéval nagyobb, mint az első és utolsó részé, bár nem egy helyt ép népies. De egészben, átlag művészibb, csiszoltabb. A költő itt érte el tökéletesen azt a célját, amelyet már Murány ostromában tüzött maga elébe: a magyaros nyelvet művészi-ebben kezelni, mint a nép tudja a költészetben. *Magyarul úgy még nem irt soha senki, mint Arany: Arany sem úgy soha, mint e művében. Adja Isten: írjon soká!*”. Az Ország-Világ Szász Károly tanulmányán kívül *Szépfolud* Ö. Ferencztől Arany életrajzát is közreadta még arczképével ebben az évfolyamban, úgyhogy ezek a közlések méltó viszhangjai gyanánt tekinthetők a T. Sz. hatásának. A szépirodalmi lapok közül a *Családi-Kör* és a *Hölgyek Lapja* is foglalkozott még a költeménnyel. Az előbbi november 30-iki száma tárczarovatában Aranyról írott soraival ünnepelte az irodalom nevezetes eseményét, következő számában pedig bemutatta a hatodik ének első hat strófáját, mikben Arany Piroska nevű unokájának halála felett önti ki fájdalmát. A *Hölgyek Lapja* is kétizben (48. és 49. szám) irt, de röviden és csupán a költemény megjelenésének regisztrálásával. — A fővárosi napi és irodalmi lapok közléseit tovább adták aztán a vidéki sajtó organumai s az 1879-ik év Arany életében egy nagy és mély ovációval záródott be. A napi és heti sajtó közlései után a folyóiratok és szaklapok hasábjain élte halhatatlan életét a Toldi-trilogia. A Filologiai Közlöny, Irodalom-történeti Közlemények, Budapesti Szemle, Magyar Szemle (heti) cikkei idővel egész irodalmát alkották meg a Toldi-trilógiának, melyet gyarapítottak a Gyulai Pál egyetemi előadásai, emlékbeszéde, Lehr Albert Toldi kommentárjai, az iskolai programmértekezések idevágó tanulmányai, Riedl Frigyes Aranyról szóló essay-je és ujabban a Magyar könyvtár Toldi füzetei, az Irodalomtörténeti Közlemények és a Magyar Könyvszemle Toldi vonatkozású darabjai. Mindannyi dokumentumok ezek egy gazdag lélek olyan szépség forrásáról, melyből ömlik és árad a bájnak, erőnek, szépségnek költészete, mely nekünk annál becsesebb, minél inkább — nemzeti sajtáságai folytán — magunkénak vallhatjuk.

A sárospataki ev. ref. főiskola története 1531—1661-ig.

Irta: Szinyei Gerzson, a sárospataki főiskola nyug. tanára.

(Hatodik közlemény.)

VIII. *Rákóczy* György végrendeletében ősi jószágain kívül, összes magyarországi uradalmait, melyeket közösen szereztek, özvegyére *Lorántfy* Zsuzsánnára hagyta. Ezen uradalmak középontja Sárospatak volt. Ide költözött át a bánatos özvegy *Zsigmond* fiával együtt, nem sokára a temetés után. Itt szeretett legörömelebb tartózkodni életének hátralevő ideje alatt a kegyes és nagyműveltségű fejedelemasszony, mialatt főiskolánkat az édes anyai szeretet melegével táplálta s azt a fejlődésnek addig még soha el nem ért magaslatára emelte.

Lorántfy Zsuzsánna született 1600 körül Lorántfy Mihály és Zeleméri Borbála szülektől. Anyját 1609 nov. 22-én, atyját 1614. nov. 26-án elveszítvén, korán árvaságra jutott. Mint fiatal, alig felserdült leány, 1616 ápr. 18-án I. *Rákóczy* Györgyhöz ment férjhez, ki akkor még csak borsodmegyei főispán és ónodi kapitány volt. Egyike volt ő az akkori előkelő világ legszebb és leggazdagabb hölgyeinek. Hozománya nővérének Máriának halála után a Lorántfy-, Zeleméri- és Dobó-féle uradalmakból állott. E gazdag hozománynál még többet értek lelkének és szívének drága kincsei, azok a ritka női erények, melyek őt, mint feleséget és házi asszonyt, mint anyát és honleányt a magyar asszonyok mintaképévé avatták.

Mint feleség hü szeretettel és odaadással csüngött a férjén, kinek engedelmeskedni, „igaz szívvel szolgálni“ édes kötelességének tartotta. Levelezésök kedves őszinteséggel, a közvetlenség vonzó erejével tükrözi vissza a köztük levő példányszerű házassági viszonyt, mely ma is a családiasság jótékony melegével, a rég eltűnt idők idylli varázsával hat reánk. A férjét ősi szokás szerint „magázta“, „kegyelmednek“, „édes uramnak“ hívta; a férje „szerelmes urának“ mondta magát, „édesemnek“ szólítván és „tegezte“ őt, de a leggyöngédebb bánásmódban részeltette. Ha távol voltak is egymástól, ami gyakran előfordult, keresték az alkalmat, hogy valamivel kedveskedjenek, vagy meg-

lepetést szerezzenek egymásnak. A kölcsönös gyöngéd figyelem jele rendszeren egy-egy nemes vad, vagy valami ritkább hal, vagy jó fajta gyümölcs volt. Valahányszor levelet váltottak egymással, buzgó szívvvel hálát adtak istennek, hogy egészségben megtartotta őket és egyuttal a hívő lélek törhetetlen bizodalmaival továbbra is Isten gondviselő kegyelmébe ajánlották egymást. A férj tábori élete s az azzal járó veszélyek kemény próbára tették a szerető feleséget, de ez épen e nehéz napokban mutatta ki lelki erejét, feláldozó szeretetét, midőn éjjeleit meglöpva, gyötrő aggodalmak és könnyek közt is teljesítette a rá váró kötelességeket. „A gondolat pedig“ — írja táborban levő férjének — „valamire Isten segít, jó szívvvel viselem, csak cselekedhessem az Isten akaratját és a kegyelmed parancsolatját“. Ha távollevő és gyakran betegeskedő férje miatt busulásnak adta magát és ez esdekelve kérte őt, hogy hagyjon fel azzal, „mert ha nyavalyád leszen a miatt, mi haszna akkor az én életemnek“; akkor ő férje magasztos hivatására gondolva, ilyen választ adott: „Busulással akadályt nem szerzek kegyelmednek. Ha én halálommal próbálná is Isten kegyelmedet, mégis nem kellene kegyelmednek az Isten tisztelete mellett való szolgálatban megállani“. A feleség szive ugyanazon eszményekért dobogott, melyek fejedelmi férjét lelkesítették. Ő is csak Istenének, nemzetének, hazájának kívánt szolgálni. Minden gond, minden fáradság könnyű volt neki a férje becsületéért, semmi áldozat nem nagy a Rákóczy név dicsőségéért.

E hitvesi hűséget és odaadó szerelmet Rákóczy is viszonozta a jó férj gyöngédségével, előzékenységével és figyelmével. Mint *Bethlen* Gábor hadainak fővezére szabadságot kér, hogy szüléshez közellevő feleségét meglátogathassa. Az utakat, a hol felesége járt, megcsináltatja, a hegyi sziklátakat elhordatja, csak-hogy a szeretett és féltett asszony kényelmesen eljuthasson a kirándulás helyére. Midőn a nagyszombati jezsuiták a „Mózes és a próféták“ cz. könyvre, melyet felesége írt, egy aljas gunyirattal feleltek, a szerető férj szíven találva érzi magát és felháborodásában fejedelmi egész tekintélyét latba veti, hogy annak szerzőjét kipuhatolja s a példányokat elkoboztatja, hogy valahogy az akkor betegeskedő asszony tudomást ne vegyen a gunyiratról. Ha szigorúságát mindenki vel éreztette is, feleségével szemben kiméletes és engedékeny volt. Ha hirtelen fellobbanó tűzében haragra lobbant is, a szelid, jóságú asszony engesztelő szavára lecsillapodott, igazságos és méltányos tudott lenni. Valóban a ridegnek tartott ember varázsa alatt állott annak a csendes hatalomnak, melyet e ritka asszony igaz nőiessége képviselt szelid jóságával, családias érzékével, gyöngéd tapintatával, mely tulajdonok által e gyöngébb nem mindég meg tudta hódítani az erősebb férfit, mióta a világ fenáll. Neje iránti hódolatát fejezi ki végrendeletében is, midőn 32 esztendei boldog házasi élet után így szól: „Bizonyáságot teszek Isten és az ő szent angyali előtt,

hogy náladnál szebbet, okosabbat, gazdagabbat s akármilyen dicséretre méltóbb személyt nem láttam s hozzád igaz tökéletes szeretettel voltam“.

E művelt lelkű, férjét megértő s egész a feláldozásig szerető nő, egyszersmind kitünő gazdasszony is volt, ki egyszerű, házias és családias modorában, fejedelelnő léteére is éppen oly kedvteléssel és gondos takarékossgal vezette a háztartás ügyeit, mint akármelyik arra termett középosztálybeli urnő az akkori időben. Udvarházaiban rendesen fonatott és szövött, mint a jobb házak asszonyai még e század elején is. Az uradalmak majorsági állományát számon tartotta, tejből, vajból, sajtból és szárnyas állatokból gazdag jövedelmi forrást csinált. Nagy kedve telt a kertészkedésben. Mindenütt, a hol hosszabb ideig tartózkodott, a gyümölcsös és zöldséges kert mellett rácsos kis kertje is volt, melyben disznóvénnyei mellett kedvencz virágai a teljes tulipánok és nárczisok sem hiányozhattak. Férjével megosztotta a külső gazdaság vezetésének gondjaiban is. A tisztek gazdasági jelentéseiket hozzájok adták be s együtt állapították meg, hogy a terménnyel mi törjénjék, mennyi menjen abból és melyik vár felszerelésére a tisztviselőknek s a cselédeknek s mennyi kerüljön eladásra. Midőn férje a táborban volt és ez közvetlenül nem avatkozhatott a gazdálkodásba: ő, a „gazdasszony“ vezette azt, intézkedett a vetésről, aratásról és szüretéről. Időnként megtekintette a vetéseket, a szőlőket, tisztjeit rendre utasította. Munkácsról egyszer ezt írja férjének: „a mint Isten segít édes uram, én is azon leszek, hogy meglátszanék, hogy itthon vagyon a gazdasszony“. E mellett a hadviselés terheit is segítette hordozni. Felügyelt a várakra, őrséggel megrakván azokat. Sereget fogadott, felszerelt, salétromot, port, ágyugolyókat és pénzt küldött férje után. Megnyugtatóul többször ír így férjének: „Az itt künn való gondot valamire én érkezem, Isten segítsége velem lévén, sem nyughatatlanságomat, sem költséget nem szánok a kegyelmed becsülete mellett“. Rákóczy boldog megleléssel irhatta neki: „Gondviselésedben és vigyázásodban meg vagyok nyugodva édesem“.

Nem csak szerető hü feleség és jó gazdasszony, hanem áldott jóságú, gondos és okos édes anyja is volt. Őt fiok közül csak kettő *György* és *Zsigmond* ért ember kort. Ezek mindaddig, míg tanulásra nem fogták őket, közvetlen az ő szerető gondjai alatt növekedtek, ő ápolta, szoktatta és fegyelmezte őket. Korán szívökbe oltotta azt a mély vallásos érzést, azt a boldogító hitet, mely neki és férjének egész életükön át vezérfényül világított, mely szerint egyedül Istentől várták a kegyelmet, az áldást és előmenetelt. Később is, midőn már az udvari iskolába jártak a fiuk, sőt azután is élete fogytáig, tanácsolta, intette s a mikor szükség volt, megdorgálta és sohasem kényeztette őket. Midőn meghallotta férjétől, hogy György fia, mint 14 éves gyermek,

„válba vágott mentejében megsokallotta a templomi hideget“, azt írja vissza: „Szégyenelje magát, hogy *ifju legény lévén*, megfázott a templomban“. Mindkét gyermekben mély hódolat élt szüleik iránt, de mégis anyjokat szerették inkább, ő előtte nyitak meg egész őszinteséggel. Ha valami óhajtasuk volt, azt előbb édes anyjukkal közölték, hogy legyen közbenjárójuk a szigorubb apa előtt. A szalontai csata idején a kis hercezek látni akarván a magyar és török tábornok, anyjukat kérték meg, ki azonnal irt férjének: „Azt akarom kegyelmednek jelenteni édes uram, tudja azt, hogy immár isten kegyelme által annyi idejök van a gyermekeknek, hogy a mit látnak, megemlékeznek róla, azért ha kegyelmednek tetszenék és akadályára nem lenne kegyelmednek, talán nem ártana, ha elvinné őket, csak egy hálásra is, mégis látnák meg mind a két tábornok“. És megkapták az atyjok beleegyezését. Ha a fiuk valami hibát követtek el és apjuk neheztelését magukra vonták, ő édes anyai szeretetével, a feleség szelid gyöngédségével mindig közbe lépett, mentegette, takargatta hibáikat, de azért ő maga soha sem mulasztotta el komoly dorgálásait. Különösen szükség volt erre Györgynél, ki könnyelműbb lévén, mint Zsigmond, a zajos mulatságokat nagyon kedvelte és vig poharazások közt gyakran meg is feledkezett magáról. Azt írja neki, már mint váradi kapitánynak: „Ha jól meggondolod a miről intettünk, ha megfogadtad, nem volt károssal és a kit most mondunk is, ha nem tetszik is, de ezután eszedbe veszed. Ha egy atya vagy anya jót várhat gyermekeitől, mi is megvárhatjuk tőletek“. Majd mint fejedelemnek is ilyen szemrehányást tesz neki: „Fiui engedelmességedet hányod. Úgy vagy, egy anyának sincsen gonosz gyermeke, magadat sem tartalak annak, csak hogy engedelmességedet többet kívánhattam volna s kívánhatnám is. Azért én az én Istenemtől áldást kívánok reád, hogy az isten engedelmesebb fiuval áldjon meg, hogy sem mint magad voltál“. De bármily sok keserőséget és aggodalmat okozott is neki György, mégis, midőn ez vakmerő lengyelországi hadjáratával mindent kockára tett és fejedelemségét is elvesztette, ő volt az, aki a sokféle csapás által megtörve, de Istenben bizó hitében meg nem rendülve, az édes anyai szeretet mindent feláldozó tevékenységével siet fiát a veszedelem örvényéből kiragadni. „Nem drágább nekem, a mim vagyok“, — így ír menyének — „mint a fiam. Eszébe vehette az én fiam, azelőtt is, hogy jó anyja voltam. Most is Isten segítségéből megmutatom, valamibe módot ad az Isten“. Levelet ír a királynak, a nádornak, felszólítja, buzdítja a család felsőmagyarországi embereit. „Nekem sokféle keresztet van, de bizom az én jó Istenemben, megsegít bennünket“. Sürgeti menyét is, hogy mint ő, osztasson zászlókat és fogadjon hadakat. „Nekem is, a miben módot ad az isten, el nem mulasztom az Istenért, a fiamért és a hazáért“.

A fenkölt lelkü nő méltán vehette ajakára a fenti szavakat,

mert ő Isten után nem csak családjának élt, hanem a hazának is, s mint honleány is a mindenkori magyar asszonyok mintaképe volt. Nemesen érző szive magas állásában a világi jólét ölén sem zárkózott el a társadalom bajai és nyomora előtt. Jól esett lelkének, ha letörölte a szegények és árvák könnyeit, ha pártfogásába vehette az ügyefogyottakat és szerencsétleneket. Boldognak érezte magát, ha szigorubb felfogásu férjét egyben s másban engedékenységre, nagyobb méltánylatra és részvételre bírhatta. Az országos politikai ügyek intézésébe nem kívánt avatkozni, de ama befolyásnál fogva, melyet férjére gyakorolt, nagy része volt mindazon tervekben és alkotásokban, melyek a két haza jóléte és műveltsége körül a férje nevéhez fűződnek. Azok a tetemes kiadások, melyekkel I. Rákóczy György évenként az egyház és iskola, a tudomány és irodalom oltárán áldozott, sokszor a fejedelem asszony ösztönzésére, de mindenkor a férj és feleség kölesönös egyetértésével, ugyanazon eszményekért hevülő lelkök egyező hitvallása szerint történt. Ő is, mint férje, mély hálával levén eltelve Isten iránt, ki őt választottai seregében igaz ismeretére vezérelte és földi javakkal bőven megáldotta: szent tartozásnak tekintette a jótékonyág gyakorlását, szegényházak állítását, az egyházak és iskolák dajkálását és az irodalom ápolását. Bár sokat, igen sokat áldozott jótékonycélokra: töredelmes szívvél vallotta, hogy csak azt cselekedte, a mivel tartozott. Mély vallasosságánál és egyháziasságánál fogva, Isten beszédének nemcsak templomi hallgatásában, hanem olvasásában is gyönyörködött. Innen van, hogy mindenekfelett becsülte és szerette a vallás szolgálait, az iskola embereit, a tudósokat. Ezeket mindég szívesen látta asztalánál, a hol szívesen hallgatta azoknak vallasos tárgyú vitatkozásait, sőt egyik s másik kérdésben maga is hozzá szólott. A szent írásban oly nagy jártassága volt, hogy azzal sokszor tudósait is bámulatba ejtette. Nyilvánvaló bizonytsága ennek „Mózes és a próféták“ cz. szemelvénye, melyben a református egyház igazsága mellett bizonyító szentírásbeli helyeket gyűjtötte össze és 1640-ben sajtó alá is bocsátotta.

(Folytatjuk.)

Tompa Mihály első szerelme.

Irta : Lengyel Miklós.

Tompa iskolatársai között volt egy *Böszörményi* Károly nevű ifju. Közte és a költő között vonzalom, majd tartós, meleg barátság keletkezett. A két ifju együtt rándult ki Laskodra, Böszörményi Károly rokonaihoz. Itt ismerkedett meg Tompa Böszörményi Katalinnal, aki csakhamar fölkelte érdeklődését, majd szerelmét. A legelső művelt, uri leány volt, aki eléje került. Előzékenyen és udvariasan bánt a már ismert nevű költővel; csodálatos-e, ha Tompának szeretetre annyira sóvárgó lelke a legtökéletesebb nőt látta benne. Az ilyen szerelem ritkán tartós. Újabb leányok kerülnek a tapasztalatlan ifju szeme elé, akik elhomályosítják, majd teljesen kiszorítják az elsőnek alakját. De Tompára nem alkalmazhatjuk ezt a közönséges mértéket. Régóta áhitozott már a csendes, boldog házas életre és még eddig sohasem érezte a szeretet melegét, különösen nők részéről. Sok érzés fonódik benne össze s egymástól erőre kapva szerelemmé izmosodik. A költő nem kíséri figyelemmel szerelmének ébredését, erősségének okait, csak azt érzi, hogy a leány elvétele boldoggá tenné, visszautasítása pedig szerencsétlenné. Különben sem tartozott a változatosságra, mozgalmasságra vágyódó férfiak közé; azok közé sorozhatjuk, kik a férfiné a nő iránt oltott szeretetet egyre tudják koncentrálni.

1842-ben írhatta az alább közölt szerelmi vallomást, melyet *Vozári* cikikéből közölök:

„Itt van az ígért hajfürt, piros szalagja jelenti, hogy szerelmem irántad ily lángoló. Óh kedvesem! én csak azért kívánok élni, hogy veled élhessek; csak azért kívánok boldog lenni, hogy téged boldogithassalak. Képeddel alszom el, képeddel álmodom, képeddel ébredek fel, szüntelen csak egy gondolatom van és az te vagy; s midőn Istenemnek imádkozom is, csak te rólad gondolkozom. De mit tehetek én erről! Látod édes Katikám! nem nyílik virág a jóltevő nap nélkül; pusztá és kietlen az én életem nálad nélkül; te vagy életemnek tavasza, napja, reménye, mindene. Hányszor nem csókolom meg forrón a tőled nyert emlékeket! óh csak tizedrésznyre szeretnél is te engem, mint én téged szeretlek! Te vagy vigasztalásom min-

den szenvedések között. Te érted fogom könyv mellett virrasztani az éjszakákat, míg örökre enyém nem leszesz; óh légy hív és szeresd a te érted sirig lángoló *Miskádat*“.

Böszörményi Katához való szerelme nagy mértékben fokozta munkaerejét. De minél közelebb jött az ábrándvilág megvalósulása, annál több gond gyöttri a költőt. Állása, vagy csak állásra való kilátása sincs a közeli jövőben. A „Honderü“ ugyan munkatársának szólítja fel már 43-ban, de ez kevéssé fokozta jövedelmét. Elkeseredve gondol arra, hogy mint költő sohasem fogja kenyerét megszerezni. A nehézségek nagyon fájnak, de egyelőre nem homályosítják el érzelmét. De nagyon gyöttrődik. Nem tartozik azok közé, kiknek a gyorsabban járó vér hullámai elborítják agyát, megszüntetik a józan ész működését s képesek szerelmesüket magukkal a nyomorba ragadni. Sokkal jobban ismerte már a szenvedést, minthogy bátorsága lett volna egy leánnyal megosztani. Pedig igen szereti a leányt, amiről nemcsak az előbbi levél győzhet meg bennünket, hanem a lány testvéréhez, Károlyhoz intézett sorai is.

„Édes Károlykám, hidd, hogy én vágyaim legfőbbikét érném el, ha Patakra jönnél, — én, Isten tudja mikor menendek hozzátok; erre nézve lelkem állapotját leírni csaknem lehetetlen, szívem tudja, hogy a dervis Mohamed sirját, vagy a hívő Jeruzsálem szent tájait; a halhatatlan lélek mennyet és Istenét nem óhajtja hőbben, mint én Katimat; én őt oldalomnál szeretném látni örökké; azon néhány percz, mit — mint pusztalátogató — körében élveznék, eltávoztom után a legszilajabb fájdalmat keltené fel lelkemben, ismét örült szenvedély ragadna meg, míg másról birnék egy pillanatig gondolkozni, mint róla; barátom! mit mondjak? nem értene meg egy világ; nem értenél te! óhajtánál-e mennyben lenni egy pillanatig, hogy aztán annak elvesztése tizszeresen, százszorosan szaggatná maró kínal lelkedet? Most láttam én őt egy pillanatra?! miért azon szörnyű kétséggel: hogy a jövendő mit szül, nem tudom! Jelenjék meg nekem egy Isten s mondja ezt: ne félj! ő a tied! Óh barátom! akkor látni fogom őt százszor egy év alatt, minden pillanatban... De így barátom! czél, remény és kinézés nélkül... ah! lelkemben egy hur pendül meg, mely végetlenül fájó hangot ad“.

E levél sok tekintetben világot vet a költő első szerelmére. Mély és erős érzelem volt az, amely sok gyötrelmet okozott neki. Társaságba abban az időben nem járt. Ha ellátogatott volna a pataki lányos házakba, talán — ha nem is homályosult volna el a lány alakja — nem érezte volna oly erősen a fájdalmat. De magára volt hagyatva s magányában előtte állt a Kata alakja, hogy újabb és újabb munkára buzdítsa. Majd észrevette, hogy a küzdelem hiábavaló, a lány nem lehet övé soha; ekkor aztán beállott nála bizonyos fásultság, elernyedés.

Képzeteiben már ekkor összefort jövője a Kata képével, hogy talán nem is tudja nélküle elképzelni. A halandó ember törékeny testének akkora fontosságot tulajdonít, hogy nehezen tudja elképzelni halála esetére a világrend változatlanágát, mert megszokta magát középpontnak tekinteni. Tompa is addig szövögette ábrándképeit a csendes házról, melyet virágos kert vesz körül, a pajkos gyermekekről, kik térdén lovagolnak, a szeretetről, melynek melege eltölti egész otthonát, míg mind ez ábrándképeinek középpontjává ő és Kata lett s már ábrándképeit csak ezzel a lánnyal kapcsolatban tudta maga elé varázsolni.

S mégis elszakad tőle. Szomorú és vigasztalan anyagi helyzetén kívül más okok is közrejátszottak, de ezeket nem láthatjuk teljesen tisztán. Legfontosabb a szakításra az a levél, melyet Károlyhoz, a lány testvéréhez intézett.

„Én véghetetlen szánandó, borzasztó szerencsétlen vagyok — írja barátjának — sorsom itt maradni kész még egy évig — örült szenvedélyem óriási erővel korbácsol a cél felé; édes Károlyom, de értesz engem, mert ha te sem, ugy ki értene a világon? Barátom! Katiról minden szó, minden tudósítás örüllté tesz s szilaj kinnal rágódik át lelkemen.

Ha irnátok, mondanátok, hogy ő nyugodt, elfelejtett, nem függ rajtam, hogy ő mint én nem szenved, Istenemre esküszöm, én nyugodt, holdog volnék, de most ébren és álomban egy irtózatos rém kiáltja lelkembe: „ki téged boldoggá tenne, kit te boldoggá tennél, szenved s a sors falat vont közédtek?” ez irtózat — látod, ezerszer számítom el éjjel, két év alatt legfőlebb talán czélt érek. De két év örökkévalóság nékem, türni, várni nem tudok... Hányszor próbáltam pohárba ölni ez örült szenvedelmet! nem megy! a barátok kurjongatása, a pohár csengése közt lelkem rajta függ. Előbb tudnám megátkozni anyám szent porát, mint őt egy perczig elfelejteni. Régen nem próbáltam imádkozni!... nem is fogok, ő Istent is kiveri eszem-ből, s ha elgondolom, miért nem adott az Isten nekem oly vastag tudatlanságot, mint a hottentottnak és annyit, hogy izzadva dolgozván elég lenne kettőnknek?”

E fizikai, de nem érzelmi szétválásnak tagadhatatlanul fontos tényezője volt a kenyér. A sors „falat emelt” közéjük. Leveleiben költőnk egyetlen elfogadható oknak ezt hozza fel. De kétségtelen, hogy mi nem fogadhatjuk el egyetlennek. Hisz Tompa előtt nagy tervek állottak, melyeknek kivitelét a fiatalos fantázia nem láthatta. oly végtelenül nehezeknek, még akkor sem, ha oly sötétnek is mutatta olykor-olykor a világot, mint költőnké. Különben ő maga is említi, hogy két év múlva remélhetőleg czélt ér; a szerelmes férfi ilyenkor nem bontja fel a viszonyt; fiatalok még mindketten, várhatnak. Ha más okokat keresünk és jelleméből akarjuk kimagyarázni a szakítást, eltévedünk abban a labirintus-

ban, amit emberi léleknek szoktunk mondani. De egy körülményt semmi esetre se szabad mellőznünk. Tomba ez időben veszedelmesen beteg. Ez a betegség akár közvetve, akár közvetlenül részes volt a szakításban. Állapotáról maga mondja a következőket: „Állapotom nem rossz, csakhogy beteg vagyok, a mellem megveszett, tajtékos vért köpök és sárga színű vagyok; ha így megy, jól leszünk nemsokára, mindegy“.

Böszörményiékkel nem szakítja meg az összeköttetést, sőt az anyának is ír; igaz, hogy nem meri elküldeni. De Károllyal továbbra is fenntartja a jó viszonyt s leveleiben nem feledkezik meg Kata üdvözléséről. Majd a leány képe lassanként elhalványult előtte; az a tudat, hogy nem lehet az övé, háttérbe szorította a jövőre vonatkozólag épített tervekből s végre teljesen kiszorult Kata alakja abból a fantázia-alkotta csoportból, melynek középpontja oly sokáig ő és maga a költő volt. A laskodi szép napokat háttérbe szorítják más szép napok, a pesti izgatott életmód, az érvényesülésre való törekvés, a folytonossá vált gyengélkedés. Az összefűző szálak meglazulnak, a szerelem barátsággá halványodik, amely megmarad még akkor is, mikor a lány férjhez megy egy szatmármegeyi birtokoshoz. Nem felejt el munkáiból tiszteletpéldányt küldeni neki, sőt kevéssel halála előtt is rá gondol s egy arcképet küld az összetört, haldokló költő az elhervadt ideálnak. Így végződött a költő első szerelmi regénye, melynek lefolyását igyekeztem érthetővé tenni, bár a való okot, vagy okokat Böszörményiek sem tudták; a megoldást, a magyarázatot Tomba vitte magával sírjába.

* * *

Az irodalomtörténetiről a költő élete csak annyiban érdekl, illetőleg életének csak azok az eseményei és tettei fontosak rá nézve, melyek világot vetnek az illető író jellemének fejlődésére, műveltségére, gondolkodásmódjára, boldogságának vagy szerencsétlenségének kialakulására. Ezek is azért és annyiban, mert könnyebbé tesz az író vagy költő munkáinak megértését, értékelését. Az író életében beálló fordulatoknál mindig előtérbe tolul az a kérdés, maradtak-e e sorsfordulatnak emlékei az író munkáiban. Vizsgáljuk meg ebből a szempontból Tompának Böszörményi Katához való vonalmát!

Valószínűleg 1841 őszén találkoznak először s ugyancsak ez év novemberében ott írta költőnk „Ligetben“ című költeményét. Az őszi táj hervadása felébreszti lelkében az elmulás gondolatát; ami annál könnyebben történhetett, mert akkor már viaskodik szervezete a később elhatalmasodó betegséggel. A haláltól nem fél, csak azt kívánja, hogy emlékét szeretettel őrizzék meg.

Lányka! lányka! majd ha ablakodnál
Látsz haladni gyászkiséretet,
S a koporsón őszi, sárga lomb áll:
Én leendek a kiszenvedett...

Elborulva szép szemed sugára,
Mondd utószor: béke hült porára!

És a holtak nyughelyére jőj el!
Uj porával áll egy sirhalom,
Míg felette bánatos nyögéssel
Leng feléd az esti fuvalom,
Mintha sugná: aki érted éltem:
Karjaidban szebb álmod reméltem.

Ejts könnyüt! a búemelte dombot
Részvevő könnyűd bészenteli
S mely rá tűzve áll, az őszi lombot,
Bárha nem fog többé zsengeni,
Vedd! s ha jó az új tavasz virága,
Hivedet jelenti száraz ága.

A költemény teljesen rávall a Bajza iskolájára. Az érzés szentimentalizmussá gyöngül, mint a többieknél; a forma tökéletes, de a nyelv erőtelen.

Valószínűek tartom, hogy a „Kedvesemhez“ czimű dal is *Böszörményi Katához* szól.

Lánykám! hazám! jelszinetek,
Mert nem különbözik,
Szivem nektek nagy és örök
Hűséget esküszik.

S míg más az oltár zsámolyán
Imádja Istenét:
Oh! én csak egy imát tudok:
A hon s leány nevét!

A költemény már csak azért is érdekes, mert mintául szolgálhatott Petőfi e híres sorainak:

Szabadság, szerelem!
E kettő kell nekem.

Tompa költeménye mintha feloldva adná azt, amit Petőfi tömören és hatásosan tud kifejezni. Nagyon érdekes példa ez arra, hogy nem új gondolatokat kell csupán teremteni, hanem akkor is megvan a hatás, ha a költő régi gondolatokat új formába önt. A költemény hatására, emlékezetben maradására, értékére két egyenlő tényezőként szerepel a gondolat és a forma.

Barátjának és kedvesének anyjához intézi „Nyílt levél egy hölgyhöz“ czimű költeményét. Szerelmének ébredését írja le benne. Még reménykedik, hogy övé lehet a leány s ezzel egy csapással nyer szerető feleséget, gondozó anyát, hű barátot. Február 20-án (1844) kelt levelében megemlékszik e költeményről.

„Nyílt levelem — mondd — szívesen vettétek — örülök édes Károlykám! talán meg nem haltam még emléketeknek — én — mit ott irtam, csak árnyát irtam ki keblem érzeményének, mit irántatok érezni soha meg nem szünök, nincs perczem képetek nélkül s igazán: Társaságom lángzó érzemények, kínos emlék és kihalt remények. Ábrándozónak ne tarts; az élet, a kopár élet, a hideg való eléggé kiábrándítanak, de ha veletek viszonyom elibem áll, édes és sujtó visszaemlékezések kíséretében, lehetetlen el nem lágyulnom, de hagyjuk e nekem igen fájó tárgyat! neked talán unalmast“.

Két hatalmas érzés viaskodik ekkor költőnkben. Egyik — mint leveléből láthattuk — a magasba való törekvés, a kiemelkedés után való erős vágy. A másik a nyugodalmas családi életre sóvárgás. Az utóbbi alaptermészetéből folyik s pár évi küzdelem után teljesen elnyomja a másik érzést, mely rendszeren csak egy életkorszaknak sajátja. De ez időtájtban e két érzésből folyik lelkének nyugtalansága. E nyugtalan hónapokban hosszabb ideig vigasztalására voltak az elmúlt szép napok és a jövőben való reménykedés. A fiu barátsága, a lány szerelme sok boldog pillanatot szerzett neki.

Ez évben (1844) kelt a fennebb közölt *Böszörményi Károlyhoz* intézett szakító levél, melyben a sorsot okolja, hogy nem veheti feleségül a leányt, kit különben szívesen hozzáadtak volna. Szintén 44-ben jelent meg a „*Honderü*“-ben „*Vallomás*“ czimen egy költeménye, mely a következőket mondja magáról:

Minden csinos hölgy-fejecske
Lángra lobbant hirtelen;
S hogy másképp leend, ki tudja?
Szívem mindig azt hazudja:
Hogy szerelme végtelen!

S mit tagadjam, drága szépek!
Mindezeknek hinni baj!
Erről annyi szőke-barna
Tudna szólni, ha akarna,
Szól is annyi könny, sóhaj.

És az ajk, a szív bolondja,
Mézes-mázos ige rajt;
Szól nem érzett fájdalomról,
Üdv-, hűségéről, sirhalomról,
Esküszik, könnyörg, sóhajt.

Életem bohóskodásit
Ah, ha jól felgondolom:
Sirva térvén tüzhelyemre,
Hamut hintsek-e fejemre,
Vagy kaczagjak? nem tudom!

Emlékül nyert fürteimből
Nem régen azt álmodám,
Vala fonva szörnű ostor,
S egy kisértetes kolostor
Czellájában várt reám. stb.

Ha e költeményt egybevetjük *Böszörményi Katához* és *Károlyhoz* írott leveleivel, egy pillanatra el fog bennünket a kétség, helyesen ítéljük-e meg Katához való vonzalmát, mikor igaznak, mélynek és tartósnak mondtuk? De csak egy pillanatra. Mert ha meggondoljuk, hogy egész fiatalságában visszavonult életet élt költőnek alig volt alkalmá lánytársaságba jutni s saját megjegyzése szerint ez években barátain kívül alig érintkezett valakivel, beláthatjuk, hogy e költeménye csak pillanatnyi hangulatnak a szüleménye. *Böszörményi Katának* sok keserves órát okozott vele, valónak hitte s sértve érezte érzését és nőiességét, hanem hiúságát is. Végtelenül fájhatott neki, ha elgondolta, hogy egyike volt a fiatal és hevülékeny költő játékszereinek. Pedig ekkor még remélték Tompa visszafordulását. A szegény leány elkeseredését levélbe önti. Erre a levélre válaszol költőnk s megmagyarázza a családnak a költemény keletkezését.

„Csak képzeld — írja — B. K.-nak — ennek a kis hónak mi jutott eszébe? egy *honderüi* humorisztikus versemet elolvassa, „*Vallomás*“ cziműt, ez egy a legsikerültebb darabom

s a magyar irodalom annyira parlag humorisztikai mezején — dicsekvés nélkül mondom — a jobbak közé tartozik. *Vörösmarty* s a szörszálhasogató vén aesthetikus *Szemere Pál* szerint is, s hát mondom elolvasván, Jármly Miskához egy levelet ír, amelyben hinni akarja, hogy én saját becses éneket festem ott le s az éltem tükre, nem tudtam, mosolyogjam-e, vagy bosszankodjam e furcsaságon, úgy írák e levél utolsó felét is, add által neki Károlykám és kegyetlenül csókold össze érettem és helyettem“.

Az első szerelem sokáig tartott. Vizsgálgatva Tompa költeményeit, mégis kevés emléket, legalább határozottan rávonatkozó emléket találunk. Ennek abban keresem és találok meg a magyarázatát, hogy költőnk nagy változáson megy át és később kifejlődött ízlése igen sokat adott át első költeményeiből az enyé-szetnek.

A szerelem elhalványul, de e kis regénynek még nincs vége. A költő továbbra is benső, igaz barátságban marad a Böszörményi családdal. Az anya temetésére őt hívják meg, (már akkor lelkész), ő vezeti be az írók társaságába Károlynak ifjabb testvérét, Józsefet, akihez egyik költeményét is intézi. A lányt pedig nem felejtí el soha. Ott él lelke mélyén, mint egy kedves emlék. Mikor érzi a nagy pillanatnak, a halálnak közeledését, eszébe jut első, igaz szerelme. A reménykedés, a fájdalom, a féltékenység már régen eltűnt lelkéből, hogy helyet adjon a visszaemlékezésnek s az előtte képzeletében megjelenő leányalak hozza magával az ifjuságnak, az erőnek, az életnek gondolatát a haldokló beteg szobájába.

Elgondolkozva Tompa első szerelmén, az azt követő nyugvó ponton, aztán második, szintén mély és igaz szerelmén, egy kép ötlík eszünkbe. Az érzés felkorbácsolja a nyugodt lelket, mint a szélvész a tengert. A hullámok tajtékozva kergetik egymást; össze-ölelkeznek; majd alább hagy a vihar, a tenger tükre sima, kietlen csend terül el a vizek felett. Az egyik hullám lekerül a mélybe, a másik a magasba, hogy többé ne lássák viszont egymást. Vagyha a színen, vagy mélységben ismét egymásra bukkannak, úgy látják egymást viszont, amint más habok után futkosnak enyelegve, vagy tajtékozva; amilyen szél kergeti őket.

Ujfalvy Sándor Emlékiratai

1854 és 1855-ből.

Az erdélyi Muzeum-egylet kéziratárában fekvő bekötött eredeti után
közli és ismerteti: dr. Kardos Samu.

-- Hatodik közlemény. --

II.

A Wesselényiek emléke elvonja itt tollamat eddigi tárgyaimtól: hogy bejegyezzek néhány vonást két nagy honfiuról; az atyáról és fiuról... A két *Wesselényi* Miklósról.

E név nemzeti büszkeségünk legdrágább gyöngye, mely Zsibónak sok gyászt ért homlokáról tündököelve fogja mindig átragyogni a balsorstól megtört késő unokák sötét éjjelét.

Nem fényét akarom emelni e gyöngynek, melynek ragyogása a legtisztább honfi lelkesültség hő tüzénél gyúlt ki; csak fel akarom azt a késő nemzedéknek mutatni, úgy, miként én magam közlől szemlélhetém hosszas éveken keresztül.

A Wesselényi-család a magyarok közt jövevény; némelyek lengyel, mások török származásának tartják. De *Cserei* Ilonától hallottam beszéltetni, hogy cseh eredetűek, hogy a családnak nagyobb része később Lengyelhonba menekült politikai üldöztetés elől s csak kevesen maradtak új hazájokban. Hogy állítólagosan Wesselényi László, Paár cseh gróf jobbágya, egy kitűnő jó lovas, jött be előbb a magyar földre, hol nem sokára a fejedelem udvari főlovászmesterévé emelkedik. Tiszta eszével a szerencse párosulván, roppant vagyont szerzett s hagyott gyermekeire, kikben fő jellemvonás maradt mindvégig a nagy lószereget.

Utódai közt később két kitűnő egyéniséget látunk, Ferencz és Pál testvért. Az első ország nádora, ki a Leopold bosszuja kikerülése miatt, főleg nemzetének leigáztatása miatti fájdalomában magát megétette. Neje, a hős Szécsy Mária mellett alussza örök álmát a murányi családi sirboltban. A bécsi rettenetes bosszu halála utánra is kiterjedt. Nótán minden magyarhoni birtokai lefoglaltattak, hallatlan tény: valakit halála után büntetni.

Pál testvére, a kuruczok legkitűnőbb pártvezére hasonlól nótáztatván, minden jószágai elkoboztattak: utódjaiknak csak erdélyhoni jószágai maradván meg. Nagy szerencséjükre Erdély-

nek akkor még fejedelmi korában ; mert különben itt is el kellett volna járniok a szomorú nótát, mit Verbőczy irt volt ki, de a magyar nemzet elleni és nem annak halálos ellensége, a német elleni hűtlenségre.

Pálnak két fia : Ferencz és István. Itt kétfelé ágazódik a család. Ferencz fia Farkas, kinek négy fia marad. István fia Miklós. István építi a zsidói nagy istállót és a családi sirboltot. A fia, Miklós tizedik szülöttjét a sirboltban letéve, ajtaját keményen bevakoltatá : s átok alatt meghagyá, hogy azt többé senki se merészelje felbontani, egy nagy családi titkot rejtven az magába.

Utódjai a hagyomány iránti kegyeletből halottjaikat a régi sirbolt alatt épített kisebbszerű boltozatos ív alá helyeztetik.

Ifjabb Wesselényi Ferencz 1852-ben csehországi útjában Prágában a Racsin szentegyház balfelőli oldalán olvasott hajdan a hussziták által kiölt több családi nevet s köztök a Wesselényit is. E két adaton kívül mit sem hallottam mástól a cseh származásról.¹ Valódiságok fölött kétkedni sok okaim vannak.

A Wesselényiek családi jellemök : szelidség, állhatatosság, vallásosság, ember- és honszeretet. Öreg Wesselényi Istvánnak neje Dániel Polixena indulatos és türelmetlen véralkatát becsempészte utódai : a Miklósok erőkebe, míg a más ágon leszármazott Wesselényiek mai napig megtartották eredeti szelidségöket. A szerencsétlen Dániel vér okozá : hogy István fia, az idősb Miklós — kényeztető, hibás nevelés hozzájárultával — ingerlékeny s néha dühig indulatos, — de e szerencsétlen természete mellett minden fölséges tehetségekkel áldva volt. Fedhetlen élet, jó indulat, nyomorban szenvedők iránti részvét, tevékenység, honának s nemzetiségének imádásig bálványozása : s azon felemelkedett gondolkozás, mely a rideg mindennapi életet magasabb szempontból tudá felfogni, oly férfivá emelék őt, kin bámulattal csüng kora s kinek emléke előtt tisztelettel hajlik meg az utókor, mely előtt az ilyszerű patriarchalis magas jellem . . . fájdalom, már csak hirben él.

Kemény Zsigmond a Magyar szónokok tárában, mások közt a két Wesselényi életrajzát is adja, beereszkedve családi viszonyaikba is. De e rajzok — véleményem szerint — hibásak ; mert árnyékban állanak rajtok az erős oldalak, míg a gyöngék bosszantólag rínek ki az előtérből, főleg az előtt, ki sok ideig szemtanuja lehetett annyi magasztos jeleneteknek. Jellem árnyoldal nélkül nem lehet : s ez árnyoldalak az egyéniség rendkívülisége arányában növekednek. Ezen árnyoldalakat nem mondom, hogy Kemény Zsigónak az olvasó elől merőben elvonnia kellett volna, de nem kell vala bizonyára a páratlan erőteljes jellem rovására azokat az előtérre tolva, ugyszólván nevetségessé tenni.

¹ A másik adat Cserei Ilona fentebb idézett elbeszélése. (Szerk.)

Oly kevesek nagy férfaink . . . s ezek is csak multunk emlékei közt élnek már: s ezeknek emlékök örökítésében kegyelet nélkül járni el — nemzeti bűn mindenkitől. De főleg ez esetben Keménytől, kit ifjabb Wesselényi Miklóshoz a tiszteletlen kívül, mellyel neki minden egykoru hazafinak adóznia kelle . . . a hála is kötött a zsbói vendégszeretet több évi élvezéséért. Kemény nekem jóbarátom, s mult évi Pesten létem alkalmával nem mulasztám el e nézeteim nyilvánítását. El kell ismerni az írónak a Szónoktár lapjain kifejtett nagy észtehetségét: s e botlást nem ítélthiányának, csak elfogultságnak kell tulajdonitanom. *Széchenyi* gróf kitüntetéséért mellőzé ő a Wesselényiek érdemeit. Harmincznyolcz év óta vagyok *Széchenyinek* személyes ismerőse: nem mint ilyen, de mint magyar s hazafi tisztelettel hajlok meg a magos érdemek előtt, melyeket ő nemzete javára s dicsőségére tettekben örökített. Nagy volt *Széchenyi*: mint a béke gyakorlati embere tétlenségbe merült népét az európai polgárosulás ingerére ébreszteni. De *Széchenyi* békeszerető tevékeny honszeretete mellett nem szükség lealázni a Wesselényiekét, kik bár a gyakorlat terén kisebbek s az európai polgárosulásnak nem is voltak oly fölkent apostolai . . . de birtak az ősi magyar erőteljes lelkületnek az unokák sorain meggyérült azon jellemével, mely nem tapogat a fontolgatás mankóin, hanem a hon érdekében kigyult szent lelkesülés szent pallosával sujt, hol ellent lát, kérlelhetetlenül; kik nemzetök emelésére nem keresik a mellékutakat, ha szinte biztosabbak is, de egyenesen törnek előre a buzdító szent cél felé, ha szinte ezer örvény tátongó öblei fenyegetnék elnyeléssel. *Széchenyi* a gyakorlat-, a Wesselényiek az eszményi lelkesülés emberei voltak . . . *Széchenyi* nagy, mint kormány embere, *Wesselényi* mint népbarát, buzdító s izgató. Nem ellentétei voltak ők egymás jellemének: csak kiegészítői. A jó hazafi egyaránt magasztalhatja mindenik emlékét. Így kell vala tenni *Keménynek* is s nekem erős hitem, hogy ha *Széchenyi Döblingben* olvasta a Szónoktárt, valószínűleg kijavította azt.

A *Wesselényiek* életrajzából mellőzöm azokat, miket már *Kemény* közzétett s csakis olyanokat kívánok feljegyezni, mik ott mellőztettek.

Idős *Wesselényi Miklós* katonai szolgálatából Zsibóra hazakerülve, gyakoribb látogatói s keresettebb barátai valának a *Cserei* testvérek Krasznáról. Elragadtatva szóltak ők gyakran fiatal nővérök, *Cserei Ilonáról*, ki akkor Szebenben az apáczák zárdájában növeltetett; hévvel, tüzzel fölemlíték, hogy mily szomorító fiatal nővérök kitünő testi és lelki képességeit, melyek egy méltó férjnek büszkeségét és boldogságát eszközölnék, az apácai elvont életben hervadozni látni, melybe a szülők vallásos érzelgése miatt rövid időn véggkép be fog avatlatni. *Wesselényi* heves, ábrándozó lelkülete hő szerelmi lángra gyul az ismeretlen apáczanövendék iránt. E szerelem első és utolsó szerelme volt . . .

de oly hő, mint páratlan forró véralkata. Wesselényi nem tartozott azok közé, kik vágyaik után némán s tétlenül esengenek; titkon Szebenbe utazik s anélkül, hogy Cserei Ilonát látná, vagy bár érzelmeiről értesítné, élet- s halálveszély közt a zárdából megszökteti s drága ragadmányával Zsibóra sietvén, őt nejevé teszi... mi több: az egyedül boldogító hitről eretnek Kálvin vallására téríti. Ha Cserei Ilona egyike lett volna azon könnyelmű lényeknek, kik, hogy bírassák az élet élveit, oda-dobják magukat az elsőnek, ki előttük azokat megnyitja... ugye körülmény igen keveset számítana: de a gondolkodó Cserei Ilona, ki fölemelkedett lelkületével az élet hiúságairól lemondva, mint apáczaönvendék csak vallásán csüngött szeretettel... nem neheztel a férfiura, ki őt attól elvonja, sőt lelke egész hevével a legőszintébb vonzalomra gerjed irányába s e vonzalmat mindvégig megtartja. Ki az erdélyi Csereieknek a catholica hithezti tulságos buzgólkodásukat ismeri, — csak annak lehet igazi fogalma azon magas elkötelezettségről, mi Cserei Ilonát vallása elhagyására bírhatá. Később e nő lelki ereje nagy tűzpróbákra állítottott. Férjét hatodfél hosszú évekig Kufstein vasajtói választák el tőle: mi alatt politikai és vallásos üldözések egyre kinzák a bánatos özvegy nő sebeit. A vallás változtatás miatt felbőszült papság két leányait ki kívánták, mint akik az áttérés előtt lévén születve... a catholica vallásban neveltessenek. Kérésökre a kormányzók egy tanácsost küldé Zsibóra, katonai kísérettel: a két leánynak erőszakkal átvétele s a szebeni apácza zárdába szállítása végett.

A tanácsos előterjesztését a bánatos anya megvető tekintettel hallgatá, nem felelt: némán inte annak, hogy kövesse. Egy mellékteremben a gyászravatal előtt megállván, fájdalmas hangon szóla:

„Itt vagynak leányaim földi maradványai, rendelkezhetik ön felettök: de mennyei részeik a főbb ítélő bíró előtt állanak, hová a mindenható szebeni kormány zsarnoksága sem képes behatolni...”

Soká törte fejét a szolgálalkü bürocrata, hogy kötelességszerűleg a két hullát Szebenbe szállíttassa. Utóbb is a fődözetére kirendelt katonatiszt férfias ellenszegülése menté meg ezuttal a kormányt az örök időkre megbélyegezendő botrányos jelenettől.

Azután minden birtokai birói zár alá tétetvén, szegénységben s hontalan kelle bujdosnia. Utóbb Bécsben gróf Teleki Samunál talált menhelyet s onnan folytató férje kiszabadíthatása fölötti éj-napi kinos harczeit.

Mily férfiu lehetett az, kiért egy ily nő ennyit s oly készen áldozott? Cserei Ilonával sokszor... s órákig beszélgettem férjével viszonyáról, mindig lelkesedve emlékezett a multakról s tettét megbánás soha nem kísérte. Tagadhatlan ugyan, hogy boldogult férje gyakran fellobogó indulatosságainak a háziak,

köztük neje is gyakran voltak szenvedő tanui; de a mindent oly hiven áldozó nő, férje páratlan tiszta jóindulata s főleg földhetlen erkölcsisége által kárpótolva érzé magát s róla mindvégig szent kegyelettel emlékezett.

E nagy kegyelet a férj erkölcsössége iránt egy közel fél-százados tapasztalásomat jegyezteti fel: a tiszta erkölcsü, érzékeny nő férje gyöngeségeit, hibáit eltüri, de hűtelenségét nem feledi. A vallás ellen vétkező reménylheti Istentől bünei bocsálatát; a hűtlen barát számíthat még barátja őszinte ölelésére, ha hibáját bevallá; a társaság pár napi vagy évi megvetés után körébe fogadhatja újra azt, ki szabályai ellen vétett; polgári bűn elkövetője lelhet még nyugalmat éppen azon hazában, melynek életét megtámadá, miután kiállotta büntetését; korhelység s kicsapongások megboszulják ugyan magukat, de sikamlós utjokról vissza lehet nyom nélkül térni; a testi nyavalya is megelheti gyógyszerét: de a házasság elleni botlás sirodig kísér... Ennek nincsen gyógyszere. A házi nyugalom az életnek egyedüli boldogsága, s mégis hányan nem áldozzák fel azt egyetlen kába pillanat csábjainak s pedig e pillanat képes megmérgezni az egész hosszú életet... melynek gyötrelmeit a legkeserűbb megbánás sem enyhítheti. Boldog az, ki szebb örömeit e keserű megbánás nélkül élvezheti s nem kénytelen élte alkonyán a bánkódás e sikertelen nemével felsóhajtani... ha újra élhetné napjait, az ily gyarlóságoktól leginkább óvna magát. Ha akad valaki, kit e sorok olvasása az ilyszerű tévedések kerülésére bir, bizony siromban is boldogítand.

(Folytatjuk.)

ADATTÁR.

Báró Jósika Samuné báró Jósika Irén saját levélgyűjteményéből.

Báró Jósika Miklóshoz írott levelek.

— Második közlemény. —

Báró Wesselényi Miklós — Jósika Miklóshoz.

Erdőszáda, július 11-én. 1838.

Édes Druzsám! Szurduki dolgodra nézve szóltam Kiss Károlylyal, s Wéér Farkassal, annak következtében ezennel küldök Kiss Károlytól egy levelet. Benne bizhatsz, ő bizonyosan mindent meg fog érted tenni, amit csak tehet. Attól pedig, hogy ha excentív lesz — az miként történik, nagyon sok függ.

Barátságodba ajánlott maradok barátod

Wesselényi M.

Freiwaldau, máj. 20-án. 839.

Kedves Druzsám! Nem tehetem, hogy legalább pár sort, ne intézzek Hozzád. Szemem nem engedi, hogy egyebet írjak, mint azon kérést, hogy tudass valamit Magad felől s azon bizonyítást, hogy szívből szeret barátod

Wesselényi M.

Kik rólam emlékeznek, köszöntsd nevembe. Kendeffynének jelentsd kézcsokolásomat s mond meg, hogy igen szép lenne, ha valamit izenne, s még szebb, ha valamit írna a szegény számüzöttnek.

Sibó, jul. 844.

Édes Druzsám! A tegnapi málnáért köszönetemet, s e kosár amarellát fogadd azon kéréssel együtt, hogy ha lehet, küldj még málnát. A minap izenet által sziveskedtél volt egy pár pézsmaréczt ígérni, ezen ígéretre is bátor vagyok emlékeztetni. Marad barátod

Wesselényi M.

Fejérváry Miklós — Jósika Miklóshoz.

Brooklyn, márcz. 25. 1853.

Kedves Druzsám!

E hó elsején irt kedves soraid igen gyorsan jöttek által, mint rendszeren szokása minden rossz hirnek. Montagen uramnak viselete valóban megfoghatatlan ne plus dicamus. Ha csakugyan elszökött, ugy bizon ezen eset erős argumentumul fog szolgálni azon Kassai öreg ur részére, ki minden discursusban azt állítá: *Glauben Sie Domine Spectabilis, dass die Welt Sie und mich ausgenommen aus lauter Spitzbuben besteht?*

Vélekedésedet osztom, hogy ez által nem kell magunkat elhagyni ijeszteni, hanem próbáljuk a dolgot más fordítóval. Jó volna azonban erre nem oly sokat bizni egyszerre, mint Montagnere, hanem tsak darabonkint adni neki által a munkát fordítás végett. Tsak azt sajnálom, hogy itt létem alatt nem járhattam el a kiadás ügyében. Talán e részben Vass Samu tehetne valamit, ha tudniillik most, miután pénzzel megszédte magát, itt marad. Én még ez ideig nem láttam őt, de hiszem, hogy neked talán már felelt és így levelezésbe jöttök. Ha ez nem így volna, jövő levelemben minden esetre megírom adressát. Még mielőtt elmennék innen, fogok küldeni ismét husz frtot, hogy a szükséges összeg meg legyen. Most egy kéréssel esek terhedre, mellyet ha neked alkalmatlanságodra esne, kérlek nyomd Strofiázás nyakába. Instantiám ez: Vegyél két dupla puskát számomra és Pertzel Miklós részére, kvalitásai: 1-o. Drót tsök, 2-o. Nem kis caliber. 3-o. Minél kevesebb külső tzifraság. 4-o. Minél jobb és szolidabb munka. Az árát illetőleg Pertzel nem szeretne többet adni érte 100—125 francnál, az enyimnél felmehetsz, ha szükséges, kétannyira is, mert megvallom, jó (nem tzifra) fegyvert szeretnék. Ha a puskák meglesznek, kérlek véssed az illetőkbe neveink első betűit és jegyezd fel magadnak a tsöveken levő számokat és más netalán ismertető jeleket és ezután Gerand vagy valamely más ház által formális Frachtbrief (az árjegyzéket is mellékeltesd, hogy amint itt a vámháznál szükség van) mellett küldesd ide Newyorkba Pertzel Miklós neve alatt *Care of Mr. M. P. Broom Pearl Street No. 186. Newyork.* Azért kérlek, hogy az ismertető jeleket jegyezd fel magadnak, mert félünk tőlle, hogy külömben e jó fegyvereket kiterélik. Nem fog ártani, ha ez ismertető jelek a Frachtbriefben és az árjegyzékben is ki lesznek téve. Tsudálkozni fogsz rajta, hogy mi ide, a jó fegyverek országába puskákat hozatunk. Erre azon körülmény kényszerít, hogy több boltokban járva, az árak és qualitás között rémitő differentiára akadtunk és a vadászfegyvereket nem találtuk különöseknak, tsak a vont tsövü fegyverek tesznek kivételt.

Ujságot ezuttal nem tudok írni, mert még a Hortobágyban kikötendő flotta el nem indult, hihetőleg azért, mert Eneson nem

volt képes a szükséges gépeket elkészíteni. Jó jel talán ez, hogy Dudleiman al-státus titkárrá neveztetett. Meglátja egykor a magyar kormányhoz küldött követ, nem felejtette-e már el egészen e nevet? Timárynak kérek mond meg, hogy Zsulovszkynak jól menő boltja már nincsen többé Brodweinban, de nem azért, mert eladta minden portékáját, hanem mert e dolog nem ment. Sajnálom, hogy beteljesedett a jóslatom, mint már olly sok más esetben. Lotti igen szívesen köszöntet benneteket és most tsak azért nem ír, mert hosszú levelet akarna írni s most ezt nem tehetné erős fogfájása miatt, melly uj vendég egy idő olta, gyakran alkalmatlankodik. Jövő levelem talán hosszabb leend, de ha nem volna is, kérek ne végy rajtam példát, hanem ezentul is irjál minél többet és minél gyakrabban, ugy sintsen más sok örömrünk, mint jó emberekkel, ha távolból is, de közlekedésbe lehetni. Ezerszer ölel

Miklós.

Fejérváry Miklós — Jósika Miklóshoz.

Davenport, június 1. 1855.

Kedves Druzsám!

Május elseji leveled szerencsésen megérkezett adnexumával domina secunda váltóval. Nem tudom hol késhet április 25-iki leveled a dominus primus váltóval, mellyet még ez idejig sem kaptam meg; ez azonban nem tesz úgy hiszem semmi alkalmatlanságot és a secundára is meg fogjuk kapni a pénzt. A váltót már beküldöttem Newyorkba, behajtás végett és egy pár nap alatt várom tőle a terhes levelet, mely ha meg jó, azonnal hozzá fogok az investitiókhoz, mellynek eredményéről a jövőben. A csiga postával járó holmik is megérkeztek valahára jó conditióban, minden igen szép és jó és így kettős készséggel tehetem köszönetemet szíves fáradozásodért. A puska tsakugyan a küldöttök között szépségre nézve első rangot érdemel és melléje még jól is lő, bár küldhetnénk háladatosságunk jeléül egy csomó vadat. Ugyan kérem Cs. K. valóságos titkos kamarás urat, ne nehezteljen olyan nagyon azért, hogy azt mertem gondolni, hogy távol levő egészben vagy félig vaddá vált egyéniségemről meg méltóztatott feledkezni. Hogy megengesztelődjék, iukább örömmel megvallom, hogy hibáztam, ámde más részről védelmemre azt lehet felhozni, hogy a feledékenység oda által nálatok napi renden lévén, mint p. o. az angol volt miniszterium viselete mutatja, azt véltem, hogy hozzátok is által hatott az epidemia nagyobb mértékben. Igen örülök, hogy ez nem ugy van és a ragadvány tsak annyira hatott, hogy elfelejtetted megírni, elküldtöd-e receptise mellett *Baróthy* által küldött levelét. Kérek felelj erre nézve, minthogy az hivatalos levél volt, mellyet a gyermekeinek az atyáskodó osztrák kormány által rendelt,

gyámnokának írta volt, és expedíciója igen érdekli. Igen köszönöm az utolsó anmestiába foglalt nevezetesebb egyéneknek megküldött névsorát, még érdekesebb lett volna az, ha mindenikhez hozzá írhattad volna, mikép sértették a legfelsőbb uralkodó háznak tagjait szavakkal, mert mind ilyen deliquenseknek kell lenni az amnestia azon szavai szerint: „die das Allerhöchste regierende Haus, mit Worte beleidigt haben“. Érdekes lenne megtudni, mikép hangzanak a különféle nyelvekben azon epitetumok, mellyek halmozattak a Lorain—Bajor Caesarra. Ezen ugyancsak jól balancirozott megint; az utolsó időben nem tudja az ember, ügyességét tsudálja-e inkább, vagy a nyugoti hatalmaknak számárságát, talán legbiztosabb lesz mindkettejét. Nemtsak a te leveledből, hanem máshonnan érkezett tudósításokból is látszik, hogy odahaza tsakugyan napról-napra halad rák módjára az existentia a javulás felé, még feleségemnek fekete-sárga nénje Festetits F. is nehéz időkről, összehuzásról ír. Hát még az ollyasoknak millyen lehet a sorsa, akik nem keresztes Dámák, nem *Bernát-félet* értek, mint gondolhatod és az osztrák bñltseséget és jóságot soha sem becsülted érdemén tul. Nem rég érkezett ide egy pécsi ember, ki mint mondá, négy hónap előtt hagyta el német Magyaríát, hol állítása szerint tsakugyan már nem lehet megmaradni. Egyszer volt nálam s miután látta, hogy itt gazdasági tiszték, mi állítása szerint fach-ja, non dantur, ismét eltűnt más régiókba kalandozni, mig az erszény sorvadása nem hozza majd practikus gondolatokra. Már néhányszor tsudáltam embereinket, kik azon gondolattal jönnek ide által, hogy itten fellelik a régi Magyarországot Yankee fordításban és ha ezt nem találják, sóvárognak a zsandárok és finantz bakterok után, mint a legszerelmesebb kandur éjfélkor. Ha az osztrák tsakugyan meg akarja akadályozni a kivándorlást, illyen specimeneket kellene saját költségén haza hozatni aliorum salutare exemplum jobban kifizetné magát ez a beruházás, mint *Kuti Lajosra* pazarolt fizetés.¹ Ezen dominus ismét eszembe jutatta, hogy mi sors várt volna reánk, le nem győzzettetésünk esetére az illy fajta nagy emberek alatt. Hidd el, hogy ez öreg urnak mégis több judiciuma van, mint *Kossuth Lajosnak*, ki megjövendölte, hogy az angol—francia sereget meg fogja fogni Sebastopol. Hogy N. Lajos a régi Petsovitsokat ditséri, nem tsudáalom, hisz éhség idejében mindenfélét bevesz az ember gyomra. Hogy *Teleki Laci* jobb kedvű, annak igen örülök, adja az ég, hogy ez tartson, ő reá is már eleget mért a sors, melly talán másokra fordíthatná sulyos figyelmét. Kérlek köszöntsd őt és *Almásyt* részemről igen szívesen. Ha az utóbbi azért szomorú, mert neje és gyermekei után sóvárg, igen sajnálom, de mért eresztette haza vagy miért nem hozatja ki ismét legalább az

¹ Arra czéloz, hogy Kuti Lajos, az író, mintegy önmagát és multját megtagadva, a bécsi kormánytól hivatalt vállalt. Sőt a magyar társadalom, mely bojkottálta, azzal is vádolta, hogy tollát eladta. (Szerk.)

utóbbikat? Az lesz a felelet, tudom, hogy non datur moneta. Ezen objcitiót csak bizonyos mértékben fogadhatom el, mert annyit bizonyosan otthon is költenek, mennyivel bárhol is lehet *existálni*. Így tehát az akarat hiányzik tsak valahol és ezen segíteni nem lehet. Ugyan mond meg, hogy embereink még meddig akarnak reményből élni? Az újabbi események is megmutathatták már, hogy a kormányoktól nem lehet semmit várni, a népek pedig — no már ezekről kár beszélni is. — Levelem két napig hevert, minek az a haszna, hogy ápril 24-iki leveled megérkezé-
téről tudósíthatlak, hihetőleg a benne foglalt dominus primus váltó elsőbbséget engedett Massének igazi gavallér módjára; így tehát már egészben rendben vagyunk.

Mindkét leveled nem sok újat hoz és semmi meglepőt, mert a történeteket az előzmények után várni lehetett. Én most tsak az angol népet tsudálok, mely úgy vezetteti magát orrán fogva, mint minket akart, de rossz sikerrel, Latour. Remélem, még meg-
érjük azon időt, midőn ezen egoista szivtelen kereskedő népnek, mely már annyi nála nemesebb nemzetet feláldozott, lefogják fizetni az adósságot kamatostul és majd énekelhetjük a gaudium est miseris nótát vigasztalásukra. Talán már most is lehetne, mert amint jelenleg állanak a dolgok, Anglia nem elsőrangú hatalom többé, hanem tsak *Napi*¹ szolgája. Elég komisz, bár ügyes Urra tett szert. Magunkról nem írok ezuttal, mert mind, ami érdekelne, Lottinak ide mellékelt levelében foglaltatik. Midőn e levelem veszed, alkalmasint ismét egy csomó magyar látogatott meg, mert úgy hiszem, a párisi iparkiallitást fogják megnézni. *Ludvig* röp-
iratában sok igaz van, mit a későbbi események igazolnak, de stílusa nem fogja a halhatatlan 40-ek soraiba vezetni, ha tsak III. Napi nem nevezi ki azért, mert olly nagy tisztelője. Házadat készítsd elő az osztrák—porosz katonáknak beszállásolására, mert úgy látszik nekem, hogy legfeljebb szüret táján megfognak ben-
neteket látogatni utjokban Páris felé. Ölel

Miklós.

Báró Eötvös József — Jósika Miklósnak.

(Keltezés nélkül.)

Kedves barátom!

Miután tegnapelőtt Keménytől levelet kaptam, melyben munkájáról ír s abba teendő változásokra nézve is némely utasításokat közöl, direct fogok neki felelni, s ha csak a regényt nem kívánod különösen, azt magamnak tartom. Igaz barátod

Eötvös.

¹ Napoleon, francia császár gunyveve.

(Keltezés nélkül.)

Kedves barátom!

Nincs Brüsszelbe semmi dolgom, s mint gondolhatod, igen sietek családomhoz, melyet csaknem két hónapja, hogy nem láttam, azonban nem tudok elmenni olly közel melletted anélkül, hogy beszéljak. Augusztus 1-én este tehát nálad leszek. Azon esetre, ha az estét otthon nem töltenéd, add tudtomra néhány sorban, melyeket számomra a Hotel Windsorban hagysz, hol találhatlak, mert másnap reggel tovább kell folytatni utamat. Kedves nődek mond tiszteletemet. Viszontlátásig hived

Eötvös.

(Keltezés nélkül.)

Kedves barátom!

Mért nem jövök magam, azt praescindálva attól, hogy a gyógyítást félbe szakasztom, nem akarom, könnyen megmagyarázhatod magadnak, ha mondom, hogy több uri embert találtam itt, ki jelen kormányunkkal igen is szoros összeköttetésben áll, s brüsszeli utazásomat valószínűleg referálni fogná. E soroknak átadója sógorom Horti Pali, a czél, melyért Brüsszelbe megy az, hogy Srumpernl egy Batthányi Kázmérnak szálló váltót szerezzen, melyet én neki Párisba küldhetek, igen leköteleznél ennél fogva, ha sógoromat, ki pénzvizonyokban még kissé tudatlan, Srumperlnél feladása véghezvitelében segitenéd, s engem néhány sorban Batthányi adressáról s azon módról, melyben neki a pénz legjobban elküldhetem, tudósitnál. Bocsánatot, hogy e kéréseimmel fárasztalak; a barátság, mellyel Batthányi és irántam mindig viseltetél, mentségül fog szolgálni. Tiszteld nevemben szeretetreméltó nődet, kinek anyjától még egy *nem tudom mit?* mit minap átadni elfelejték, s a ruhát, mellybe az ezüst bé volt takarva, küldöm el. Reménylem az ezüstnemük eddig kezében vannak. Ne felejtsd hivedet

Eötvös.

Tompa Mihály levelei Lévy Józsefhez.¹

Közli: Lévy József.

I.

Édes barátom!

A kerülményekhez képest csak röviden. Én még mindig rosszul vagyok, sem a minapi változás, sem a zempléni orvos zserói nem segítettek rajtam. Szóval úgy vagyok, hogy a legborzasztóbbra is készen kell lennem.

Lépésedre nézve nem merlek tanácsolni. Ki tudja, hova lyukadnak ki a dolgok? Én nem a pap okoskodásán indulok; okaim aztán elő sem tudnám adni. De érzek olyas valamit, mi óvatosságot tanácsoltat velem. E részben ott az *Egressy* példája. Ezután javulna-e vele anyagi állapotod? Dolgod tizszeresen szaporodnék. Hát az az oldalnyilallás. Külömben én örülnék legjobban, ha valami jó érne.

Jánosra nézve eleitől fogva megvoltak nekem saját aggodalmaim. Ő nem az az ember, ki abba a pesti zsbárus életbe beékelhető volna; lapja sem olyan természetszerű, melynek nálunk publicuma lehetne; ilyenféle volt és jó volt a Páck lapja s megbukott. Aztán maholnap több lap lesz, mint olvasó. Az olvasó publicum egy és ugyanaz. Áll például 100 emberből; 4 lapra jutna 25; de hogy 30 lapra mennyi jut? könnyű kiszámítani, egyszersmind nehéz.

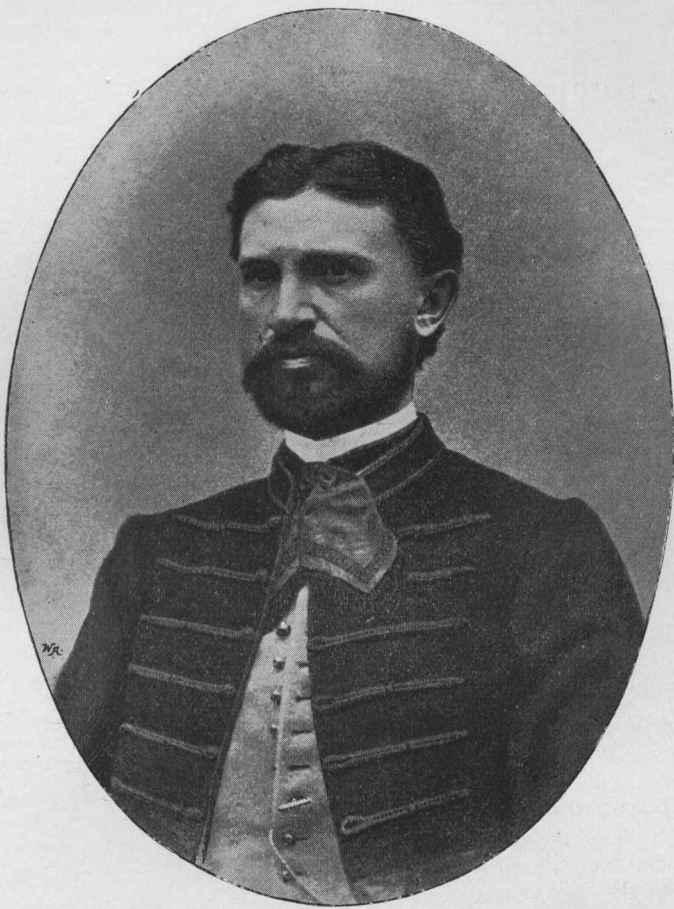
A francia könyvet, mikor nekem Ferdinánd által adta, Miksa fogta fölön. Óvást tettem, amint lehetett; de Miksa rám förmedt, hogy hát néki nem adná-e oda *Lévi* maga is? Oda, feleltem, ha az övé volna. Azonban ez már keveset használt. Rövid nap előkeritem.

Az előhasu tinó hadd jöjjön. Légy szives ezt tudatni mostohámmal. Akármikor küldheti bátran.

A Kemény-féle dologra keresztet vethetünk.

Még egy furcsa dolgot 4 szemközt: Zsuzsika kisasszony 40 forintot kért tőlem kölcsön. Nem adhattam és végtelenül

¹ E levelek főleg a költő betegségére vonatkoznak. Nem lehet ezeket mély megindulás nélkül olvasni. Már 1860-ban küzd a gyötrelmekkel, melyektől csak 1868 július 30-án szabadította meg a halál. (L. J.)

LÉVAY JÓZSEF

költő és műfordító arcsképe férfi kora delén, a 60-as évekből.
Született 1825. nov. 18.

148

restellem, hogy nem adhattam; nem volt és most sincs. De hiszi-e ő azt? Nehezen. Pedig Isten úgy segéljen, úgy van.

Olvastad-e a *Szász* Károly levelét a Vasárnapi Ujságban *Reményiről*? Olvasd el, mert még olyat nem olvastál. Én is megvagyok Reményivel akadáva. Sürget a nótákért. Babrálom is; de igen szomorú nóták lesznek ezek. Hát azt olvastad-e, hogy *Czelder* Márton misszionáriusnak megyen Afrikába, — akarom mondani Moldvába és Oláhországba? Ehez nem kell commentár. Feleségem szívesen üdvözöl. Kérdi, hova még az ünnepekre? Isten áldjon meg. Irj gyakrabban; ne nézd azt, hogy én nem írhatok. Sőt épen azért irj.

Hanva, november 17. 1860.

Őszinte barátod *Tomba Mihály.*

Jegyzet. A levél nem a Tomba írása. Káplánjának diktálta. A nevét maga írta alá. A Lévay „lépéséről“ szóló sorok arra vonatkoznak, hogy 1860-ban a rövid alkotmányos időszak alatt Lévay a tanári székét megyei jegyzőséggel szándékozott fölcserélni.

II.

Kedves barátom!

Kaptuk leveledet az albummal együtt, s ha finanszialis állapotodat meggondolja az ember, nem lehet egyebet mondani, mint azt, hogy kár volt erszényedet rongálni, mely bizony nem lehet valami duzzadt állapotban. A küldemény, persze, az én asszonyomat egészen boldoggá tette s mihelyt megérté, hogy album s te küldöd: egész biztossággal azt mondá: no az nekem van. — *Szemere* Miklós az öreg lasztóczi papnak időnként parókat ajándékozott. Mikor az öreg kiterítve volt, kérdé Miklós, hogy az öregnek a fején van-e a paróka? *Ott*, lón a felelet. Hát a másik kopottat hova tették? Azt, kérem alássan, a lábára tettük, mondták az illetők. Így cselekedett az én feleségem is. Egyik arczképedet az album elejére, másikat az utoljára tette; tehát ott vagy duplán. Aztán igen köszöni barátságos megemlékezéset. Senkitől se volna oly kedves, mint tőled. Ez tán szeget is ütne a fejembe, de te rokkant vagy, ő meg vén s így nincs veszedelem. Mi is készülünk és készülünk naponként Miskolczra, de csak nem tudunk kiindulni, minek most méltányos oka is van: a most esztendei 200 frtos debreczeni ló vakulófélben van; itt kuruzsoltatom már régóta setét istállóban. De el vagyok fátumára készülve. Inkább ő, mint én. Igaz-e?

Gáborhoz *Molnár* Viktor ígért, hogy elviszen valamikor. Mikor? nem tudom, tán el is marad. Bánfalváról rossz hírt hallottunk, mintha az a tavalyi óriás Samu inas beadta volna őket, hogy dohány van s találtak volna is, mintegy két mázsányit. Nem tudom, igaz-e a hír? Nem írod, hogy mikor tájban lehetnénk együtt Gábornál, vagy hogy mikor kezdődik a vacatio? *Mesko*

olyan formát beszél, mintha már szüretelnétek és szünidőznétek. Jó mulatságot! A Hégyaljára nem megyek ez idén: az emberek összehúzzák magokat, mint télben az ürge, vagy *Vadnay* Rudi szerint az ülőge. Szegény Rudi! azt is nagy fátum érte.

Jánosról nem tudok semmit. Irtam neki Ajnácskőből, de nem válaszolt. Barátom, én épen úgy vagyok, mint te. Három vagy négy hét óta akarok neki valamit írni s lehetetlen írnom, nem vagyok képes. Senki és semmi se háborgat s még se bírok összeütni két kadenciát. Igen levert, unatkozott, üres vagyok.

Ajnácskőben strázsáltam egy darabig a feleségemet, hogy lába javuljon; egy lélek se volt már ott rajtunk kívül. Kegyetlen fád élet volt, ott hagytam vagy 60 jó forintot s mikor haza értünk, azt mondá a feleségem: nem javultam semmit. Tessék!

Fraenkelnek nem adom alább a predicatorokat, mint megírtam. — Örülj, hogy Imruska meg nem tisztelt látogatásával. Nincs mit kapni az ilyen embereken.

Módoljuk ki valahogy a találkozást; mert hát írni is jó, de együtt csevegni át néhány órát, még sokkal jobb lenne. Mihelyt a lovam szeme jobban lesz, ha török-szakad is, lemegyünk Miskolczra.

Addig is áldjon meg az Isten. A fiukat szívesen üdvözlöm. A feleségem újra *beszólt*, hogy tőle is — köszönete mellett — igazán üdvözöljelek. Tehát cselekszem.

Hanva, okt. 1. 1863.

Szerető barátod

Tompa Mihály.

III.

Kedves barátom!

Igen okosan tetted, hogy vadász lettél. Ifju koromban én is üztem ezt az egészséges mulatságot, még pedig egész passzióval; de később le kellett róla mondanom, mert a járkálásban megizzadván, mindig torokgyulladászt kaptam. Hanem arra, hogy már őzet is löttél — Viktor épen nálam lévén leveled érkezésekor — nagyot néztünk. Megcsaptak-e?

Eszem ágában sincs *Gárdoshoz* menni. Még akkor se mehetnék, ha nála megnyugtató vagy pláne gyógyulás várna, mit én se hiszek. Tél van; aztán én csak bot segedelmével vagyok képes a szobán is lassacskán végig menni; lábaim fájnak s dagadtak. Továbbá nem mernék az ajánlott pénzhez se nyulni; most is adós vagyok oda s a sok közt az is nyom, hogy adósságot hagyhatok hátra, mi még sulyosabbá tenné a szegény asszony sorsát. Így is már van elég; tavasz óta halmozom rakásra; orvos, patika, utazás, városokban időzés, mind drága pénzbe kerül. Aztán tudod, hogy nekünk évek óta s jelenleg is, ugyszólván semmi jövedelmünk sincs. Csak a jövő tavasz és

nyárra — ha érem — lenne költségem valami hideg vagy meleg fürdőre mehetni! Ezt még megtenném.

Nem tartok tőle, vagy még inkább nem remélem, hogy e szomorú és nyomorult állapot gyorsan véget ér. *Lassu sorvadás, enyészet* ez, mely míg tart, mindig költséges lesz, minthogy nincs elég erőm minden gyógyszeres üveget a földhöz verni. Nyomorult az ember; mint a vízbehaló, a szalmaszálhoz is ragaszkodik. Sok nappali és éjjeli hányattatásom azon önismeret s meggyőződésre vezetett, hogy nincs bennem sem elég keresztényi türelem s *resignatio*: viselni a csapást, sem elég római jellem s akarat: véget vetni ez állapotnak. S az ég és föld közt függés iszonyu. — Hidd el, hogy az orvosok sem tudják, mi bajom és sajátságos, ördögi szenvedéseimről fogalmok sincs. Azt is hidd el, hogy *nem félek*; félelem helyett — a fizikai izgatottságban — inkább elkeserültség és düh van lelkemben. Csak végét, végét ez állapotnak, bármí áron! Se élni, se halni: valami ez, barátom!

De elég ebből; tán már messze is mentem. Se magamnak, se neked nem teszek vele semmi jót, akár igazaknak, akár a beteg képzelődéseinek tartsd ezeket. Beszéljünk másról.

Mit Lajosról irsz, engem is meglepett. Olyan józan ész, mint az övé, átláthatta azt, hogy *ott* rögtön semmi szerep sem vár reá, azaz feltűnő szerep. Másképp mintha érteném ötöt. Ez a talentumos és becsületes emberek nyavalyája. Fogadom, hogy elég Félix, Ödön,¹ Gyula és Béla fog ott teljes lelki nyugalommal és büszke homlokkal ülni. A kötelességérzet nem minden embernek gyenge oldala. Az önismeret is ritka madár.

Saját egyéni helyzetedre nézve bizony már nem tudok mit mondani. Szó sincs róla, hogy meg lennél játszva; de compromissiót se egykép, se másképp nem látnék a dologban. Nem egyéniséged ballépése, de a sors szeszélye szerepel itt. Aztán hiszem, hogy ő Kegyelmessége utoljára is nyélbe fogja ütni a dolgot. Van sok ember, kinek rosszabb sorsa van!¹

A pályamunkákról szóló hivatalos jelentést nem láttam. Légy szives, ha majd ismét írni fogsz valamikor, megjelölni a Pesti Napló azon számát, melyben az van.

Isten áldjon meg! Szivesen üdvözlünk. Az asszony azt mondja, hogy ő nem szeret téged puskával, kormos kézzel, szőrös, véres vaddal képzelni.

Még egyszer Isten áldjon meg!

Hanva, decz. 30. 1865.

Szerető barátod

Tompa Mihály.

¹ Arról van szó, hogy Lévay Borsodmegyében, 1865-ben, báró Vay Miklós főispánsága alatt főjegyzővé neveztetett s tanári hivatalát, az akkori bizonytalan közviszonyok közt végleg elhagyta.

IV.

Kedves barátom!

Irtam volna már régen, irnék most is, ha tudnék mit. Ujjomon nincs krízis, hanem annyira összedagadt, hogy irhatok ugyan, de kényelmetlenül, fájdalmasan. Tehát, ha tudnék mit írni. Igen ám; nyomoruságom folyvást tart, alig merem már ismételni, sőt említeni is, még előtted is, kit lelkemből szeretek. Ez, barátom, páratlan, képtelen, oktalan állati állapot és gyötrellem, a javulásnak, enyhülésnek, fordulásnak legkisebb jele nélkül. Annyit szenvedek, hogy sok volna a veszett kutyanak is. Nem érthetsz, nem, nem! Áldd az Istent ezért. Hiszen van egészség, van betegség; él vagy hal az ember; de e haldoklás párja nélküli.

Rosszul vagy értesítve. Rajtam semmi krízis nincs; a víz legkisebb változást se eszközöl; se erőtlenségemet nem edzette, se nyugtalanságomat nem csillapította, se szivdobogásomat nem szüntette, se a daganatot, köszvényt kezem s lábaimból nem távolította: szóval, semmit se csinált. Nem vagyok oly agyafurt, hogy gyökeres, sőt jelentékeny gyógyulást is várjak néhány hét alatt; de vártam *jelt*, vártam egy hajszálnyi fordulatot, valami kevés *kezdődést* legalább 6—8 hétig, Maga az orvos is, ki bár nem képzett szakember, de 12—14 év óta praktizál, vállat vonit s azt mondja: ezt nem érti. Hát én hogy érteném? Julius végéig azért minden esetre itt leszek; azután haza! De mit kezdék otthon is? Ilyen tragikumát egy emberi életnek még nem tapasztaltad.

Nem tudok hova lenni az *időben*; nem tudom hova tenni azt. Se írás, se olvasás, se elmélkedés, se természet, se társaság és emberek nem kellenek, azaz kellenének, vágyik lelkem utánok; de az iszonyu testi és lelki izgatottság s nyugtalanság nem hagy nyugtot, üz, mint az eszeveszettet. Egy perczig ülni nem vagyok képes. Ezekhez a képtelen sziv-, oldal-, vakszem-, fej- és hát-dobogás, gerincz- és mellfájás éjjel-nappal. Végre az *erkölcsi szenvedés* oly türhető életfolyam után, a szeretet, boldogság, barátság, munka s költészet köréből ide esni és szenvedni *reménytelenül és ki tudja, mily hosszasan?* barátom, ez felül van az én erőmön. Szegény áldott, gyöngé, szenvedő nőm!!! Ne ítélj meg; szánakozzál rajtam; iszonyu állapotban vagyok. Ha meghalhatnék, mily boldogság lenne ez?

De elég, elég. Térjünk másra.

Sajnálom, hogy olyan futva voltak nálatok. Irtam pedig, hogy ha már lemennek, legyenek ott istenigazában. Mikor még én hozzátok jártam, egészségesen s boldogan! Nem tudom, hogyan igézte feleségem az én látogatásomat? Szegény, tán azon

feltevésben, hogy jobban leszek. Mit csinálnék én nálatok? Mit csinálnátok velem, az emberi állapot köréből kiesett szerencsétlennel?

Kedves, igazán szeretett barátom! mit gondolsz te ezekre a beszédekre? Hiszed-e, hogy így vannak, vagy már a delirium első fokán vagyok? Ne fontolgass, ne ítélj, csak azt gondold meg, *minő állapotra* is juthat a teremtés koronája!

Felelek leveled egyéb pontjaira is. Mintegy szitán át, de mégis felfogom az osztrák állapotokat; igazán pár hét alatt el van gázolva. Mint tudnék én erről az állapotról gondolkodni, az eseményeket élvezni, ha még ember volnék!

Vass Gyula már nincs itt; azóta tán három fürdőt is összejárt már. Boldog ember!

Bezárom levelemet, melyet hogy senkinek meg ne mutass, hanem tépd széjjel, igen kérek.

Isten áldjon meg! Szánd és szeresd

Feketehegy, juli 15. 1866.

szerencsétlen barátodat *Miskát.*

U. i. Nehányszori pihenés és a levél megszáradása utáni várakozás után elolvassván még egyszer e levelet, gondolkozóba estem, hogy elküldjem-e? Magam is megijedtem magamtól. Ha nekem más írná, bolondnak mondanám, vagy hogy: *teszi magát.* Elküldöm . . . de tépd el.

Kossuth Lajos

dr. Basso Arnoux-hoz — házi orvosához.¹

A francia nyelven írott eredeti után fordítva közli: dr. Toldy László.

Turin, 1893 december 20.

Kedves, Drága Barátom! Dr. Basso Arnoux!

Én Önnek annyi hálával tartozom azon gondjaiért, melyeket Ön, mondhatnám gyermeki kegyelettel, évek óta reám pazarolt, hogy vén gépezetemet olyan állapotban tartsa, hogy meg tudjon küzdeni az élet súlyával, hogy lehetetlen volt kellemetlenül nem meglepettetnem annak hallattára, hogy itt is, ott is, azzal az ostobasággal vádoltak, hogy meg akarom magamat fosztani az Ön gondoskodásaitól, melyek oly hatalmas segítségemre voltak abban, hogy ellensúlyozhattam az aggkor gyengeségét, a testi erők elhanyaglását.

Ily ostobák nem vagyunk, kedves barátom. Tudván minő értéket tulajdonítok a bölcs egészségügyi tanácsokkal kísért gyógyító gimnasztikának, különösen az ön helyeselt *seclctikus* módszerének: remélem erősen, hogy ön egy perczre sem adott hitelt ennek az ostoba fecsegésnek; de minthogy van igazság ebben a latin mondásban: „caluminiare audacter semper aliquid haeret“, nem vélem feleslegesnek, hogy e sorokban a leghatározottabb módon és a legkifejezettebben megczáfoljam.

Amidőn arról van szó, hogy valamely megállapított betegség legyőzésére használtatik a gyógyszer, váltakozhatnak a vélemények arra nézve, hogy a legjobb gyógyászati módszerek közül melyik választassék; így hosszas meggondolás és tapasztalat alapján én, a másik iskola híveivel szemben előnyt adok a hasonzenvi gyógy mód elvének, „similis similibus“ és alkalom adtával mindannyiszor ezt követtem is; amióta egymást szerencsémül ismerjük, főképen az Ön megelőző orvosi gondoskodásának köszönöm, hogy nem igen gyakran volt szükségem ehhez is folyamodni, de bármiként legyen is a dolog, ennek épenséggel semmi köze sincs a bizalomhoz, melylyel én az Ön szerető gondossága iránt viseltetem, amelylyel Ön engem körülvesz, sem pedig a legsekélyebb mértékben sem csökkenti az Ön rendszerébe vetett mélységes meggyőződésemet, mely rendszernek azon direkt hatásán kívül, melyet az az egészség fentartására gyakorol, anélkül, hogy a

¹ Eredetije Budapest székesfőváros könyvtárában, amelynek Basso Arnoux ajándékozta 1904 márczius 28-án.

belső orvosságok üdvös hatását csökkentené, ha azok jól megvannak választva s úgy jótékony hatásuk folytán a leghatalmasabb segédek a test erőinek fentartására és ha a belső szerek rosszul voltának megválasztva, még akkor is meg van az előnye, hogy csak késleltető hatását ellensúlyozza.

Nem szenved kétséget, hogy a belső szereknek csak annyiban van hatásuk, amennyiben megsegítik a természetet, hogy legyőzze azon zavarokat, melyek az állati szervezetben keletkeztek; világos tehát, hogy mind az, ami hozzájárul ahhoz, hogy a szervezetben a rend fentartassék és helyeállittassék, igen-igen fontos, egyrészt a betegségektől való megóvás tekintetéből, másrészt annyiban, hogy sok esetben biztos eszköz azok meggyógyításában és nélkülözhetetlen a belső szervek hatékonysága tekintetéből.

Nos hát a tapasztalás kétségtelenül bebizonyította e tekintetben azt, hogy a boncztudomány alapos ismeretével alkalmazott gyógyító testgyakorlás és az életmódnak az egészségügyi szabályok tekintetbe vételével való rendezése a képzelhető leghatalmasabb befolyást gyakorolják.

És Ön, azzal a lelkiismeretes állhatossággal, mely az Ön jellemének egyik kiváló vonása, áldozta magát az emberiségre nézve oly jótékony tudomány szolgálatára. Én figyelemmel követtem Önt ezen az uton, melyet Ön maga elé kitűzött, én tudom, hogy Ön nem sajnált sem munkát, sem fáradságot, sem áldozatot, hogy alaposan tanulmányozza a tudományos massage és gyógygimnasztika összes rendszereit és ellenőrizze azok hatását és eredményeit s Ön dicsekedhetik is, hogy mélyére leszállott minden részleteiknek és titkaiknak.

Önnek személyem iránt való jóindulatu ragaszkodása bőséges alkalmat nyújtott az Ön tudását és gondjait élveznem, melyek oly nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy oly erőben lehetek, melyek bár 91 éven túl vagyok, megengedik nekem, hogy még mindig megszakitás nélkül dolgozhassam és pedig vaskos köteteken. Nem hiszem, hogy sokan találkoznának, kik koromban még ennyit tehetnének és én meg vagyok győződve, hogy erőmnek ezen fennmaradása elsősorban a mindennapi massagenak, a testgyakorlásnak, melyet az Ön vezetése alatt végzek s az életmódnak, melyet Ön tanácsol, köszönhető.

És az emberek azon szándékomról fecsegnek, hogy én ezen jótéteményektől meg akarom magamat fosztani. Az Ön rendszere üdvös eredményeinek tudatával s az Ön gondosság amellet, az több volna ostobaságnál, — *örültség volna!*

Az ördög vigye tehát ezeket az ostoba fecsegéseket, maradjunk, ha Önnek is úgy tetszik, s én remélem, maradunk is azok, amik vagyunk, Ön az én egészségemnek őre és fizikai erőmnek fentartója, én az Ön hálás kliense.

Most és mindenkor szívből az Öné

Kossuth Lajos.

Sárossy Gyula — Berzeviczy Tivadarhoz.¹

1830-as évek végéről.

Közi: Darnay Kálmán.

Édes drága Barátom Uram!

Hogy így nevezem Uraságodat annak egy pillanat volt oka. Még pedig egy olyan, mely forró barátságot hord méhében. — Csudálkozik-e Barátom Uram, ha egy pillanatban születik és ugyanannyiba megmerevül az ember? Ugy vélem — nem.

Mi jognál fogva álmélkodhatnék hát azon, hogy a rokon keblek olly parányi idő alatt egymást föltalálják, hasonszenyben, bár titkon, olvadoznak és a köztük huzott érzelemláncz, melyet a kised szerelem szokott szőni, csudaerejüvé fonódik.

Velem így van — kegyed részéről nem tudom. — Annyit azonban szabad gyanitanom, hogy Berzeviczére való meghivatásom nem egyéb, mint édes Barátom Uramnak írántam igen nagy mértékben kimutatott becsülete és szeretete.

Egész mai napig szándékozám megjeleni barátságos udvarokban — s tiszteletükre lenni kedves szüleinek is; de miért nem tevém hát? Annak okai vagynak, miket örömet megírnék édes Barátom Uramnak, ha megférnének levelemben; de számuk nagy lévén, még attól is félek, nehogy incusálnának mentegetőzéseim.

Pedig igen-igen sajnálom, hogy ama Samu Barátom által annyiszor méltán magasztalt barátságos körbe meg nem jelenhetvén, ígéretem s szavamnak, mik, kivált magyar embernél szoktak lenni, eleget nem tehetek.

A propó! hogy tetszett a *Vér-nász*? — okozott-e gyönyörűséget olvása Barátom Uramnak? — Én csak azt mondom reá, hogy: *Vörösmarthy* irta! a többi dicsérendőt tessék hozzá érteni.

Magam lévén mostanság a Magyar Könyvtár felvigyázója, akármiféle nálunk kapható könyvvel szolgálhatnék. Óhajtanám, hogy eltalálnám kedvét e most itt küldött könyvekkel; különben,

¹ Sárossy Gyula, az Arany-trombita szerzője 1837-ben lépett Sáros vármegye szolgálatába s 1840-ben mint első aljegyző működött Éperjesen; onnét nevezték ki még azon év őszén az aradi váltótörvényszékhez elébb jegyzővé, majd bíróvá. (Szerk.)

ha most nem találnám, remélem azt majd alkalom adtán egy pár tőlem igen barátságosan elvárando sorai után, jobban és pontosabban tehetni. — Jelenleg négy Sast reptetek, ugyanannyi kötet mulattató Tudományos gyűjteménnyel és egy 1824-diki Auroarával. Olvassa békével édes Barátom Uram s aztán jó alkalmon szeptember 1-sőjéig tessék beküldeni. Mari kisasszonynak is küldenék egy pár neki szánt s neki való könyvecskét (a Vidám Társalkodót), de gondolom magamban, minek? — hiszen ott lesz a vidám társalkodó, tréfás és szinte anekdottákkal szinig telt Samu barátom személyébe.

Most pedig, minekutána a nem ösmert barátságos főbbjeinek kezöket csökolván s tisztelvén, édes Barátom Uramat is csökolnám ezerszer, maradok alázatos szolgája.

Eperjesen.

Sárossy Gyula.

Czim: Nemes és serény ipam Berzeviczi Tivadar Urnak, barátságos tisztelettel

Berzeviczén.

Közlemények a borsod—miskolci múzeum ereklye-gyűjteményéből.

Közlir: Leszih Andor.

— Második sorozat. —

Szemere Bertalan — a miskolci színház diszletei ügyében.

A bécsi diszletfestőkkel folytatott alkudozásokról értesíti a miskolci színházi bizottságot.

Bécs, július 16-án. 1836.

Tekintetes Küldöttség!

Megyei főjegyző s egyszersmind küldöttségi tollvivő ur által a tktes Küldöttség nevében hozzám intézett s nekem örömul volt fölszólításra azért válaszok illy késő, mert hetek multak, míg az ügy megindittatott. T. i. a levél vétele után udv. színházi festő Depian urhoz elmenvén, azt válaszolá: hogy miután ő bizonyos nem volt e vállalat felől, alkudozásban van a prágai színház bérlőjével, ki a szeptemberi koronázási ünnepre nagy számban kíván függönyöket festetni. Néhány nap telék el, míg Prágából a levél megérkezett, s melly bevégezvén az alkut, Depian ur kijelenté, hogy függönyeinket e szerint föl nem vállalhatja, mert körülbelöl 30 darabnak kell a kijelölt időre elkészítettetni s egyébiránt is, e munka a prágai bérlő által a koronázási ünnep fényének emelésére tétetvén, ő mint udv. színházi festő, az igazgatóság által erre kényszerítettetnék. Minthogy reménylém, hogy a tktes Küldöttségnek megnyugvására sokat tenne, ha az udvari jeles festő által festetnék; megvallom, bátor voltam az elkészítési határidőt Octóber végére tenni; de így sem vállalta fel. Tanácsára a Wiener színház festőjéhez Jachimoviczhoz fordultam, ki a tájképek festésében Depiánnál (ki inkább architect-festő) ügyesb, s ki egyike a város legjelesebb művészeinek s a belvederi Director Kraft, mint cs. királyi hivatalban lévő művész felügyelése alatt festé az egyetem nagy egyházát. De míg a nevezett művésszel meg-egyezhettem, ismét eltelék egy pár hét; mert először szabadságot kell kérnie a színház bérlőjétől; mert másodsor, a 10 évi jótállásról hallani sem akart, nem mintha nem biznék munkája állandóságában, hanem elfogadhatatlan feltételnek tartá azért jótállani, mi messze vitetik, minek tartóssága a jó bánástól függ, s mit sokfélekep sok romlás érhet. Próbáltam mindenkép, elfogadhatóvá alakítani, részint mert enmagam is óhajtam, részint mert

a tkes Küldöttség úgy kívánta; de hasztalan alakítgatám a föltételt, el nem fogadta. Mint Depian nem, ő sem látszott kapni e munkán, s igazított a leopoldstadti festőkhöz, kikhez menni kedvem nem volt, látván munkáikat. Így részint azon tekintet által, hogy a nyár után, midőn a munka nehezebben megy s az új darabokhoz új függönyöket kellvén festeni, — festőt is bajosb találni; résszint más tekintetek által a föltétel kihagyása mellett, kénytelennek érzém magamat vele egyezségre lépni.

Kötelezvényét a függönyök leküldésekor le fogom küldeni; most ennyit jegyzek ki belőle:

„Kerker mit 8 Coulissen	20 f. c. m.
Halle mit 8	40 „ „ „
Rittersaal 8	45 „ „ „
Bauernzimmer 8	20 „ „ „
Grünes Zimmer 8	28 „ „ „
Stadt 8	35 „ „ „
Villa 8	30 „ „ „
Freye Aussicht 10	45 „ „ „

Summa: 261 f. c. m.

In diesen 8 Decorationen sammt Coulissen Leinwand 1308 Ellen, oder 46 Stück und 20 Ellen, das Stück mit 7 f. v. v., oder 2 f. 48 cm. Summa: 130 f. 48 kr.

16 Stück Lassen zum aufrollen (*azaz, rágömbölygetik, hogy össze ne törjék az uton a színezés*), das Stück mit 10 kr. cm. = 2 f. 40 kr. cm. Tischlerarbeit 3 f. cm.

A szabó bérét ettől lealkudtam, azonban így is többre megy e költség a Depiánénál (ez utóbbi 5 f. 40 kr.-t, mely a Depiánében még nem volt kitéve, mint melly a berakáshoz tartozik) 10 f. s néhány krajczárral ezüst pénzben. E miatt is soká pörlék vele, hogy mikép kívánhat többet, mint az udvari festő? Azt felelte rá: neki módjában van olcsóbban festeni, — s értettem, hova czélt.

E szerint a tudva lévő költség tesz 397 f. 28 kr.-t ezüst pénzben; mondám, tudva lévő, mert ládavétel (verschlag), abba rakatás s hajóra vagy spediteurhoz szállítás szintén elkerülhetetlen költségek.

E hónap kezdetén kötött kötés következtében, legfőlebb Auguszt. 20-ára tartozik elkészíteni, de úgy hiszem, hamarabb elkészíti s már 3 készen van. Azokat, miknek megiratásuk netalán szükséges leend, a leküldés alkalmával egész tisztelettel megírandom.

Addig is kijelentvén, hogy meleg tisztelettel tölt szívvel vagyok a tekintetes Küldöttségnek alázatos szolgája

Szemere Bertalan s. k.

(Eredetije a borsod—miskolczi muzeumban.)

Kossuth Lajos levele — Vukovics Sebőhöz.

Kossuth Lajos levele, melyben czélzást tesz Perczel Mórról, aki Titelből irt és kéri, hogy Perczel Miklóst Pétervárad parancsnokságától mentsek fel és őt esetleg Kiss Pállal helyettesítsék, aki az ország egyik legderekabb katonája, és nincs oka Perczelnek a neheztelésre, mert habár jó katona is, de nem eléggé tanult ahhoz, hogy Pétervárad parancsnoka legyen.

Édes Barátom!

Perczel Móricztól levelet vettem Tittel mellől, Tittel, ugy látszik, nagyon erős hely, azon erővel, mellyel ott Móricz disponálhat, nem igen fog sikerülni bevétele. — Már két támadást visszavertek.

Móricz kedvetlen, ismételve sürgeti, mensük fel a parancsnokságtól s kijelenti, hogy ha nem küldünk mást oda, ő rendelend maga helyébe valakit és pár hétre gyermekeihez vonul Szegedre.

Közlöm privát levelét; láthatod belőle, milyen kedvetlen.

E dolgot is neked kell ott elintézned.

Én a dolgot ekként látom: ha *Bém* parforce nem akarna feljönni, hanem Erdélybe menni, ugy a felrendelt 12—16,000 embert természetesen *Kis Pál* vezetendi s akkor Perczel Miklós péterváradi parancsnok marad.

Ha pedig *Bém* feljö s Móricz teljességgel egy pár hétig Szegedre akar menni, ugy megosztván a parancsnokság czimét, ideiglenesen *Kis Pál*, mint tábornok fogja őt helyettesíteni. Ez esetben Perczel Miklós a péterváradi parancsnokságot ideiglenesen szintugy folytatván.

Végre pedig, ha *Bém* Erdélybe megyen s így *Kis Pál* felvezeti a 12—16,000 embert, — Móricz pedig interimaliter mégis pihenni akar menni Szegedre, ekkor őt *Kollmann* helyettesíthetné, *Perczel* Miklós ez esetben is Péterváradon maradandván.

Kérlek, végezd el ez szerint Móriczczal.

Leveléből látod, hogy apprehendálni látszik, miért küldtem *Kis Pált* péterváradi parancsnokká. Mondd meg neki, hogy ezt rég megirtam s nem tett ellene észrevételt mást, mint azt, hogy meglátja, milyen ember. No az pedig tudva van, hogy *Kis Pali* egyik legderekabb katonája az országnak, aztán hiában! — legyen Móricz igazságos. Lásza meg Henezi példáján, minő képzett katonai gyakorlottság kell a várparancsnoksághoz s minő erődítési tudomány és mennyire növelheti a parancsnok katonai képessége a vár védelmét. Pedig hiában, Miklós nincs még egy esztendeje, hogy katona, a katonai genie tudományt soha sem tanulta. Tiszta hazafisága s személyes vitézsége őt egy év alatt a sikon hősiesebb katonává tette, mint más 10 év alatt lett volna, de hogy ő várat kommandirozni elegendő képességet tulajdonítson magának, megvallom, sokkal derekabb embernek hiszem, mint hogy azt magáról maga is állítaná.

Azonban a fentebbi alternatívák szerint mégis hűségére bízva marad e fontos vár, de ha ostrom alá kerül, még is csak képzetesebb katonára leszen ott szükség, azt hiszem.

Végezz jól és siess vissza. Isten áldjon.

Debreczen, 30/2. 849.

Barátod

Kossuth.

Kivül: érkezett Aradra f. é. május 31-én, 3/49 órakor este.

(Borsod—miskolci muzeumban 41. sz. a.)

Ugyancsak Kossuth — Vukovics Sebőhöz.

Kossuth Lajos levele Vukovics Sebőhöz, melyben felszólítja, hogy a minisztertanácsban vegyen részt és kéri, hogy vállaljon abban tárczát és hogy Hont- és Bars megyébe nevezzen ki megbízható biztosokat és tiltakozik Klapka eljárása ellen, ki Hontba biztosul Boronkay Lajost akarja.

Barátom!

Először meghivlak részt venni a miniszteriumban, melyik tárczát, azt majd elcsináljuk együtt, de ne vond el magad a szabad Magyarország első minisztériumából.

Hanem az a baj, hogy itt én megleszek ölte, ha nem jöttök hamar, nem jöhetsz pedig, mig helyedbe valakit nem állítasz.

Kit? — — kit?

Másodszor: kérlek, amint előre nyomultok, a reacquirált megyék reorganisatiójáról azonnal gondoskodjál, különösen Honth és Bars iránt — nevezs, ha tudsz, tiszta multu és tiszta jellemü, erélyes kormánybiztosokat ad interim, ha nem tudsz, tedd magad.

Ezt azért is irom, mert *Klapka* tudósit, hogy Hontban ő substituálta *Boronkay* Lajost. No már ez nem megyen. Ez nem a vezérek, hanem a te dolgoz s *Boronkay* nem bir a kellő erélylyel, nem senki Hontban. Mond meg *Görgeinek* és *Klapkának* etc., hogy ilyenek iránt neked tegyenek jelentést; ne magok rendelkezzenek.

Éjfélt van. Ki dölök. Isten áldjon.

Debreczen, ápril 18-án.

Kossuth.

Kivül:

Az ország kormányzójától

Vukovics Sebő

kormánybiztos urnak

hivat.

Léván
vagy a hol.

indult ápril 18-án 1/212 órakor este.

Perbete ápril 22. d. e. 10 óra 1849.

(Borsod—miskolci muzeumban 35. sz.)

Ismét Kossuth — Vukovics Sebőhöz.

Kossuth Lajos, az ország kormányzó elnöke kéri Vukovics Sebő igazságügy-miniszter urat, hogy Fülöpnek, Krassó megye és az oláh illyr végvidékre való megbízását a megállapodások szerint Szemere miniszter helyett állítsa ki és őt elegendő pénzzel lássa el, erről Török Gábor krassói ideiglenes kormánybiztost is értesítse, végre ugyancsak Csernovics Péter temesi főispánt, hogy megyéje kormányzását átvéve, folytassa.

6535.

k. Az ország kormányzó Elnöke.

Vukovics Sebő igazságügyi miniszter urnak.

A torontáli, temesi és krassói kiküldetések halasztást nem szenvedhetvén, sziveskedjék miniszter Ur Fülöpnek Krassó megyébe és az oláh illyr végvidékre szóló megbízását, a most távol levő Szemere miniszter ur helyett a tegnapi megállapodásunk szerint kikészíttetni, a pénzügyminiszteriumnál pedig őt a szükséges pénzzel elláttatni, miszerint hivatása helyére azonnal eltávozhassék, miről Török Gábor krassói ideiglenes biztost is értesíteni, s őt vagy Torontálba átrendeltetni, vagy előbbi rendeltetésére utasíttatni kellene.

Fülöp képviselőnek adandó utasításban a határőrvidék katonai szerkezetének megszüntetését s az erdők segregatioja iránti előintézkedéseket betéttetni óhajtánám.

Továbbá *Csernovics* Péter, temesi főispán rendeletileg szintegy utasítandó, hogy megyéjének kormányzatát általvenni s folytonosan intézni siessen.

Kelt Debreczenben, május 3-án. 1849.

Az ország kormányzó elnöke

Kossuth Lajos.

(Borsod—miskolci muzeumban 29. sz. a.)

Nagy Sándor József — Vukovics Sebőhöz.

Igen tisztelt Miniszter ur!

Szives felszólításával élni bátorkodván, — miszerént nevezetes körülményekben kegyedhez foljamodni el ne mulassam, — bátor vagyok tisztelt Miniszter urat megkérni hogy *üdü haladék nélkül!!!* egy személjes tekéntéljel bíró, teljhatalommal ellátott biztos, — véleményem szerint *Klapka* barátunk, mind igen bém bizonyított jó érzelme, mind személjes tekéntélje, mind katonai értelme következtében kétségkívül legalkalmasabb lészen — ide rendeltetni és *legelőbb véllem* értekezvén, — *az elkerülhetetlenül és rögtön!!!* megteendőkben fővezérünknek kezére járhasson.

Azon kérésem mellett, hogy tisztelt kormányzónkkal jelentésemet — de legnagyobb titokban — közölni méltóztatna, maradok Igen tisztelt Miniszter ur alázatos szolgálja

Nagy Sándor,

Buda-Tabán külváros, május 11-én. 849.

Polgártábornok.

Legnagyobb titokban méltóztasson közlésemet tartani, — másként sikert nem várhatunk.

(Borsod—miskolczi muzeumban.)

A minisztertanács — Bem altábornagyról.

Az 1849. évi május hó 28-án Debreczenben tartott miniszteri tanácsülés jegyzőkönyve. Tartalmazza, hogy Bem seregével a május 20-án tartott miniszteri tanács határozata ellenére a felső tábor támaszául rendeltetvén, a dunántulra menni vonakodik, de vissza készül Erdélybe. Erre a miniszterium Vukovics Sebők igazságügyi minisztert küldi teljes hatalommal Bemhez, hogy őt határozata megváltoztatására hívja fel, ellenesetben helyébe Kis Pált tábornokká kinevezvén, Bem sereg nélkül visszamehet Erdélybe s el is hagyhatja az országot.

Kivonata az 1849. évi május 28-án este Debreczenben tartott miniszteri tanácsülés jegyzőkönyvének.

Kormányzó ur előadá, miként Bem altábornagy által arról értesítettett, hogy a május 20-án tartott miniszterium határozatát teljesíteni s a felső tábor támaszául rendelt sereget tulajdon vezérlete alatt a Dunán átszállítani vonakodik, hanem ismét Erdélybe kívánkozik vissza, mi végett kormányzó ur a miniszteri tanácsot intérdések végett felszólítá.

Tekintve a körülmények fontosságát, mellyek ezen segéd-sereg közremunkálását nélkülözhetetlenné teszik: határozatott, hogy a május 20-án tartott miniszteri tanács határozata teljes épségben továbbra is fentartassék; de tekintve Bem altábornagy ur a haza megmentésében eddigi fényes szolgálatit, ez ügyben Bem altábornagy eránti figyelemteljes s kiméletes eljárás tartott legcélszerűbbnek, sikerbiztosítónak, mind ezért tehát, de különösen ez ügy fontosságaért Vukovics Sebők igazságügyi miniszter ur elláttatván rendkívüli hatalommal, Bem altábornagy urhoz leküldetni rendeltetett, hogy őt ezen sereg vezérletére, annak Dunánni átszállítására és így a felső sereggel közremunkálásra reá birja. De ha ezen eljárásnak is sikere nem volna s miután a miniszteri határozat minden ároni fenntartása nélkülözhetlen szükséges volna, a haza érdekeit semmi mellékes tekintetnek fel nem áldozhatván, ugy a kiküldött miniszter ur a néki e célra adott teljes hatalmat s Kiss Pál ezredesnek tábornokká kinevezési oklevelét felhasználva, Kiss Pál ezredest tábornokká, ezen sereg parancsnokává nevezze ki s a mai meghatározott hadmüködési terv értelmében s késedelem nélküli eljárásra utasítsa. Bem altábornagynak szabadságot engedve Erdélybe sereg nélkül vissza vonulni vagy ha máskép nem akarna, a Magyar haza szolgálatát végkép elhagyni, mit a kiküldött Miniszter ur fog a körülmények s a saját belátása szerint meghatározni.

Kossuth Lajos,
kormányzó.

Kiadta a miniszt. tanács tollvivője:

Laborszky Alajos.

(Borsod—miskolczi muzeumban 30. sz. a.)

Prológ.

Tomory Anasztász gombai népünnepélyéhez, Sárosy Gyulától.¹

(Szavalja: Lendvay.) — Közli: Tóth András szobrász.

Mi a szép?... Egy tömör márványanyag:
Ördög vagy angyallá faragható.
Mivelttség nélkül; ördög és barom.
Mivelve: *angyal és mindenható.*
Angyal, ha önnön ajkán énekel
Isten, ha mindent szétrombolni kell!

Mi a szép?... A világnak tengere!
Belőle kincset hordogál a gálya.
E gályán ő vitorla — s czimere
A hatalomnak tündérkoronája.
Vész, hogyha fölzúg; vész, ha hallgatag
Ész és jogérvet csillapítja csak!...

S mi a magyar nép? Véres föld göröngye,
Mit a reménynek zöld ekéje szánt.
A koronának ékes, drága gyöngye
Gyöngy és *aczel*, ha szükség, egyaránt.
Alvó oroszlány, míg föl nem riad...
S halálcsapás az, melyet ébren ad.

S mi a magyar nép? Századok gyémántja
Olvaszd vagy üsd, hogy szétozlassad őt:
Ha zúzatik, sugárit összerántja,
Őn fényiben keresve temetőt.
Azért vagy, óh nép, oly felette nagy:
Mert megadó — s így *hűn királyi* vagy.

¹ Sárosy ez alkalmi költeményét a szerző kéziratában Tóth András debreczeni szobrász őrzi. A költemény még eddig kiadatlan.

De mindez, óh nép még elégtelen...
 Az ember, Isten *ígéjével* él.
 E port lerázva, lelked istené.
 És *lelkeden* te nem segítenél?
 Tanulj, okulj! a bölceket szeresd!
 Testben, lélekben koldus — aki rest!

Tanuld azt, amit bölcsek irtanak!
 S az életben beszélj minden betüt!
 Azok, kik minden rosszat irtanak
 Plántálják a jót és örökbecsüt.
 Nagy könyv az élet — s élni tudni kell...
 Haladj az irás bölcs betüivel!

Szeresd királyod és hű nemzedet!
 Tanitson a hon s népek királya,
 Hogy a magnak, ha hiven elveted
 Kalásza lesz — és ennek *koronája*.
 S az ily kalásztól mit remélni mást?
 Mint ért fejéből — gazdag aratást.

Észszel feledtél, ah de nem sziveddel,
 Szivedben él egy szent emlékezet...
 S mi boldog az, ki önmagát feledve
 Hon és királyról nem feledkezett?
 Azért vagy óh nép oly felette nagy
 Mert *magad* s így hűn *királyi* vagy!

Előtted fekszik a kor és a pálya,
 Válaszsz a mult és jelen között.
 Mindent óhajt most a magyar király,
 Mi érzetiddel meg nem ütközött.
 S királyodnak — mit vész el nem sodor
 A nép műveltség legdicsebb szobor!

Kedves Nasztin! Jótéteményedet igaz forró szívből köszönöm. Itt küldöm, talán későn is, az óhajtott rossz verset. — Nem irhattam elébb: mert nagyon, de nagyon beteg vagyok. S így vedd a vers silányságát is. — A viszontlátásig.

November 4-én 858.

Örök barátod :

Gyula.

A széki gróf Teleki család Históriaja

1609—1839-ig.

Szász Péter m.-vásárhelyi professzor kiadatlan kéziratai alapján
közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

— Hatodik közlemény. —

1774-be 14-a Apr. meghal Sáromberkén Gróf Teleki Sámuel urfi, Gróf Teleki Sámuel ur és Gróf iktári Bethlen 'Susánna asszony ö Exjok első szülött fajok, reggeli 7 és 8 óra között, nyavalyatörésbe és 17. apr. ugyan ott el is temettetett.

1774-be 26-a Sept. ugyan ö Exjokk Mihály nevü fiok születik estvéli 5 és 6 óra között és 29-a Septembris megkereszteltetett, a' ki azon esztendőben 24-a Decembris Sáromberkén meg is holt estvéli 9 óraker nyavalyatörésbe, és 28-a Decembr. eltemettetett Sáromberkén.

1774-be 3-a Oct. Gróf Széki Teleki Klára asszonynak Mgos Gróf és Obester Vartenslében Vilhelm Ur házastársának Gernyeszegen születvén egy kis leánya, a' Matricula szerint Eszterának kereszteltetett.

1774-be 8-a Decembris reggeli 3 és 4 órák között Gróf és volt Gubernátor Kemény László ur Exja, Gróf Teleki Susánnának, az első Gróf Teleki László és Vai Anna leányának a' férje meg holt. Született volt 1709-ben 25-a Mart. Szülői voltak: id. Kemény László és — ¹

1775-ben Iktári Bethlen Domokos, Sámuel és Kata, az első Gróf Teleki Lajosné, — Gróf és Tabulae Regiae Actualis Assessor Iktári Bethlen Sámuel ur és Várhegyi Gr. Keresztes Borbára asszony ö Nságok gyermekei megosztznak, Bajtsi Sámuel és Belényesi Nagy 'Sigmond Héderfáján 18-a Martii irván meg a *nyíl-czédulát.*

1775-be 13-a Junii reggeli hat óra után Gróf kis-rédei Rhédei Farkas, Gróf Teleki Katának, a' Generalis Teleki Ádám és Thorotzkai Klára leányának a' férje világi életének szinte 40-ik, házasságának hasonlólag szinte 11-ik esztendejében Kolosvárt meghalván, 23-a Julii ugyan Kolosvárt temetési ezeremo-

¹ Az anya neve az eredeti szövegben is hiányzik. Szerk.

niája tartatott. (Sz. J. leveléből irtam; csak egy Ádám nevezetű fia maradott.)

1775-ben 10-a Dec. Góf Széki Teleki Kata, Báró Naláti Károlyné, az első Gróf Teleki Lajos ur és Gróf Iktári Bethlen Kata asszony ö Nságok egyik leányok meg holt éjjeli 1 óra tájban, két kis árvát hagyván maga után.

1775-be 16-a Nov. Mgos Gróf Széki Teleki Eszter Torotzkai 'Sigmondné asszony ö Nságának Gernyeszezen egy kis fia születvén és megkereszteltetvén, Pálnak neveztetett.

1776-ba 25-a Aug. Gróf Széki Teleki László urfi (a' Nagy Teleki Josef ur ö Exja egyik fia) mint Rhetor a' vásárhelyi Ref. Collegium egyik tagjává leszen.

1776-ba 26-a Febr. Gróf Teleki Sámuel ur és Gróf Iktári Bethlen 'Susánna asszony ö Exjok József nevű fiok született, ki is azon esztendőben 23-a Aug. Sáromberkén meg is holt nyavalyatörésben, mint szintén a' bátyjai. Kereszteltetett volt meg 3-a Mart., és temettetett el a bátyjai mellé 25-a Aug. 1776-a.

1776-ba 19-a Január. Született Gróf Teleki Polyxéna, volt Gubernialis Consiliarius Gróf Széki Teleki Ádám urnak Báró Wesselényi Máriától lett egyik leánya; ki is 1793-ba 6-a May. Malomvízi Kendeffi Jánoshoz ment férjhez. 1797-be 11-a Januárii pedig meg holt gyermek ágyba. *NB.* Ezen grófné kereszteltetett volt meg Kolozsvárt 1776-ba 20-a Januárii Tiszt. Deáki Pál uram által.

1777-be Karátsony szombatján éjféli 12 óraker Gróf és Gubernialis Consiliarius Teleki József ur, a' magyar szent koronát őrzött Gróf Teleki József ur és Roth Johanna urasszony ö Exjokk második József nevezetű fiok, Gróf Teleki Sónia asszony ö Nságának szeretett férje, Magyar országon Szirákon született, ki is ugyan ott 1778-ba 1-a Januárii megkereszteltetett.

1777-be 24-a Octobris. Gróf Széki Teleki Domokos ur ö Nsága első Gróf Széki Teleki Lajos ur és Gróf Iktári Bethlen Kata asszony ö Nságoknak egyik fiok nagy-ertsei Gróf Toldalagi Annát, a Gróf Toldalagi László ur és Czegei Vas Kata asszony ö Nságok leányokat (az első feleségét) el vészi házas társul.

1777-be 22-a Sept. meg hal Gróf Széki Teleki Krisztina, id. Toldi Ádámné asszony ö Nsága, ifj. Toldi Ádámnak, 'Sigmondnak és Borbárának, Gróf B. Bethlen Jánosnának az édes anyok.

1777-be 23-a Nov. Gróf Teleki Mária, udvari Cancellarius Gróf Teleki Sámuel ur és Iktári Bethlen 'Susánna asszony ö Exjok leánya Gróf Rhédei Ádámné asszony ö Nsága Sáromberkén született — Clemens napján 11 és 12 óra között; és 30-a Nov. megkereszteltetett.

1777-be 6-a May. Itt Vásárhelyen Gróf Teleki Mihály urfi, az első Gróf Teleki Lajos ur ö Nsága legkisebb fia feleségül vette Gróf Földvári Drusiánna kisasszonyt.

1777-be 10-a Aug. K.-Lónán eltemettetett Gróf Teleki Ádám urnak József nevű egyetlen egy fija, néha volt fő tisztelendő ref. Püspök csernátóni Vajda Péter uramnak Sámuel nevű fiához 15-a Aug. irt levele szerént.

1777-be Dec. 14-kén temettetett el Gróf Teleki Krisztina Toldi Ádámné, a néhai említett férje mellé a bolyai kápolnába vagy kriptába. Holt volt meg 77 esztendőös korába 27-a Sept. délelőtti 10 óra tájban.

1777-be 11-a Decembr. Gróf Teleki Sámuel ur ő Exja, a' volt udvari Cancellarius a' Guberniális Consiliarius-ságba introducaltott, volt annak előtte három esztendeig Küküllő vmgyei fő Ispány.

1778-ba Mart. volt Status és Gubernialis Consiliarius és supremus Pincernarum Regalium Magister Gróf Teleki László ur ő Exja meghal s 14-a Junii eltemettetik Gernyeszegen élete 68-ik esztendejében.

1778-ba 22-a Octobr. Gróf Teleki József, a Gróf Teleki Lajos ur és Gróf Toldi Sára asszony ő Exjok fiok született Nagy-Szeben várossába (az ő Nsága mondásából irtam).

1778-ban 26-a May. Gróf Széki Teleki Eszter asszony ő Nsága Gróf Teleki László ur és Rádai Eszter asszony ő Exjok egyik leányok, Gróf és Camerarius toroczkai-szent-györgyi Toroczkai 'Sigmoid ur ő Nsága élete párja, maga után hagyott Toroczkai Theresiának és Pálnak az anyja, meg holt élete 38-ik, házassági élete 20-ik, a' szomorú levél szerént 21-ik esztendejében, s temettetett el tisztelt nagyméltóságú édes attyával együtt Gernyeszegen 14-a Junii. Láthatni a gernyeszegi Matriculát is itten.

1778-ba 8-a Febr. Gróf Széki Teleki Lajos ur, a' Gróf Teleki Mihály ur és Gróf Földvári Drusiánna asszony ő Exjok fiok születik.

1778-ban 24-a May. Gróf Sz. Teleki István urfi, a' Nagy Teleki József ur ő Exja fija, mint syntaxista a' vásárhelyi Ref. Collegium tagjává leszen.

1778-ban 16-a Oct. Gróf Széki Teleki Sándor ur, a' Nagy Teleki Sándor urnak második feleségétől Réthi Nagy 'Susánnától való nagyobb fija, a vásárhelyi várbeli fogsága alatt harmadszori házasságra adván magát, B. Györfi Máriával a Franciscanusok praesese által magát öszve esketteti. NB. Ezen második Teleki Sándor urnak első felesége volt Vitéz Erzébet, második Halász Borbára, harmadik B. Györfi Mária, a' kivel való házassága előre tilalmaztatott vala.

1778-ba Mart. 13-kára viradólag 4 és 5 óra között Gróf Sz. Teleki 'Susánna Gróf Korda Györgyné (ki három fiaknak és 6 leányoknak vala szülő anyyok) világi életének 46-ik, páros életének pedig 30-ik esztendejében Ns Közép-Szolnok vmgyében Szilágy-Csehen meghalván, ugyan ott el is temettetett, temetési

pompája ottan tartatott 21-a Junii. Sz. J. szerint — hagyta maga után férjét, egy fiát, egy menyét, három férjhez ment leányit, három vejeit, egy nevendékeny leányát és három unokáit. Szülei voltak Gróf és Generalis Teleki Ádám és Wesselényi 'Susánna; költ volt egybe a férjével említett Korda Györggyel K.-Lónán 1748-ban.

1778-ban 26-a Aug. Mlgos Gróf Fő Ispány Sz. Teleki Ádám ur és Báró Wesselényi Mária asszony ő Nságokk Tiszteletes Deáki Pál uram Kolosvárt keresztelte meg Kata és 'Susánna két leányait.

1778-ba 2-a Jan. Itten Vásárhelyen született Gróf Teleki Borbáranak Zejk Dánielné asszonynak Dánielnak kereszteltetett fija, a' ki annak utánna fel nevedekvén a' Mlgos Törvény és Királyi tábla Assessorává, Ns Maros Széknek fő király Birói Administratorává és végre Gubernalis Consiliariussá lett.

1779-be 31-a Octobris. Gyömrőn meg osztoznak a' volt Gubernialis Consiliaris Teleki László ur ő Exja gyermekei.

1779-be 1-a Oct. Volt Tabulae Regiae Assessor Gróf Bethleni Bethlen Dávid ur, Gróf Teleki Klárának, a' kövári kapitány Gróf Teleki János és Vaji Borbára egyik leányoknak a' férje világi életének 68-ik, páros életének 41-ik esztendejében meg halván, eltemettetése volt Kis-Bunon 1780-ba 23-a Januarii, említett özvegyének 1780-ban 7-a Januarii költ levele szerint.

1779-be 29-a nov. Mlgos Gróf Teleki Lajos urnak és Gróf Toldi Sára asszonynak Juliánna nevű leányokat Tiszteletes Intze Mihály uram Kolosvárt megkeresztelte. NB. Idővel lett Gróf Torotzkai Pálné asszony.

1780-ban 12-a Mart. Nagy-Ertsei Gróf Toldalagi Anna, Gróf Sz. Teleki Domokos ur ő Nsága első felesége Pál nevezetű fiatskáját maga után hagyván, élete 22-ik esztendejében meghal és Torda vmgyében Sárpatakon eltemettetik, 16-a April. Praedicallott felette Tiszt. Borosnyai Lukáts Siméon uram.

1780-ban 29-a Nov. Gróf Teleki Sámuel ur és Gróf Iktári Bethlen 'Susánna asszony ő Exjoknak Szebenben a hatodik hónapban lett egy időtlen fiok.

1780-ban 23-a Januarii Gróf Teleki Klárának a férje Gróf és volt Tabulae Regiae Assessor Bethleni Bethlen Dávid ur, ki 1779. 1-a Octobris holt vala meg, Kis-Bunon el temettetett.

1780-ban 28-a Junii költ királyi adomány levélnél fogva ditsősségesen uralkodott Felséges Mária Theresia római császárné, erdélyi fejedelem Asszony 'a Méltóságos Gróf Sz. Teleki familiának sok Fiscale Bonumokat inscribált Erdélyben.

1780-ban 27-a Mart. Gróf Teleki Ádám urnak és Báró Wesselényi Mária asszonynak Anna nevű leányokat Kolosvárt Tiszteletes Intze Mihály uram meg keresztelte; ez idővel lett Gróf Degenfeld Maximilianné — igen szép író asszonyság.

1781-ben 5-a Sept. Gróf Széki Teleki Domokos urfi (Gróf és udvari Cancellarius Teleki Sámuel ur ő Exja egyik fia) a' vásárhelyi ref. Collegium tagja lesz.

1781-be 15-o Julii. Tiszt. Borosnyai L. Siméon uram el temeti Gróf Teleki Pál urfiatskát.

1781-ben Gróf Teleki Sámuel ur, az első Gróf Teleki Lajos urnak és Gróf Iktári Bethlen Kata asszonynak a fiok feleségül vette Serényi Franciskát, Gróf Kis-Serényi Amánd ur és Serényi Er'sebet asszony leányokat, a' ki elébb Gróf Magnis Ferenczné volt.

1782-be Mindszent hava 15-ik napján Báró Orczi Lőrincz General Major Szent István király jeles rendje Commendátora és Ns. Abauj vmgye fő Ispánnya által, mint kirendelt Comissarius által R. Sz. Gróf Széki Teleki József ur, a királyi felség arany kultsos hive, az erdélyi törvényes királyi Tábla egyik tagja és eddig Ns. Békés vmgye fő ispányi administratora a' Ns. Ugotsa vmgyei főispányságba Nagy-Szöllösön bé iktattatik.

1782-ben Majus 14-kén vásonkői Gróf Zitsi Ferencz ur ő Exja a' Tsászár és a kir. Felség Camerariussa a' Status és királyi (Camera) Kamara valóságos belső tanácsosa mint kirendelt kir. Comissarius által R. Sz. B. Gróf Széki Teleki József ur, a' cs. és kir. felség Camerariussa, a' Ns. Békés vmgye fő ispányi hivatalának administratorságába, Gyula várossába bé iktattatik.

1782-be született Junius 27-kén éjjeli 1 óraker I. Gróf Teleki Imrénének felesége Krausz Máriától első szülött fia II. Teleki Imre Kővár vidékén H.-Faluba, más napon udvari Ref. pap Verestói Josef által meg kereszteltetett.

1783-ba Ult. Febr. költ levél szerint Gróf Teleki Sámuel urnak az udvari Cancellaria mellett való Consiliariusság offeraltatott a császár ő felsége tetszéséből akkori udvari Cancellarius Székely Dávid ur által, hogyha háza környülállásaival a' Bétsbe való felmenetel meg egyezik. Mely hivataltól részszerént a maga, résszerént pedig a grófné egészségtelensége miatt dispensatiót nyert II. József császártól; a' ki is Gróf Eszterházi Ferencz urnak Bétsből 1783-ba 11-a Mart. költ levele szerént németül azt mondotta: *Bánom, hogy azt a derék embert nem kaphattam ide.*

1783-ba 27-a Aug. estvéli 6-odfél óraker N.-Szebenbe született Gróf Teleki Sámuel ur és Gróf Iktári Bethlen 'Susánna asszony ő Exjoknak Sámuel nevű fajok — ezen a' neven a' második fiok — a' ki 1784-be 2-a Mart. N.-Szebenbe meg holt és 14-a Martii Sáromberkén eltemettetett.

1783-ba 8-a Nov. reggeli 3 óraker Generalis fő Strása Mester legid. Gróf Teleki Sámuel ur (Vásáros-Naményi Mária férje) élete 73-ik esztendejében hét napokig tartott betegeskedése után, házassági életének 52¹/₂ esztendejében 1784-be 18-a Jan. Tartatott H.-Falván a' temetési czeremonia.

1783-ba 16-a Dec. született Maros-Ujvárt Gróf Teleki Borbára B. Huszár Jósefné, sármási Gróf Teleki József ur és

Gróf Mikes Mária asszony leányok — aki meg holt 1806-ba 5-a Febr. (Lásd hátrébb.)

1783-ban 2-a Oct. Gróf Teleki Lajos ur és Gróf Toldi Sára asszony ö Nságoknak egy leányokat Károlinának keresztelte Kolosvárt Tiszteletes Tordai Sámuel uram.

1783-ban 8-a Decembr. született Gróf Teleki Károlina, kapitány Gróf Teleki Sámuel ur és Gróf Serényi Francisca asszony leányok, Paszmosi Gróf Teleki Ferencz ur felesége Morvaországban Straznitzban.

1783-ba D. 18-a 8-bris született első Gróf Teleki Imrének felesége Krausz Máriától 2-ik fija estvéli 6 órakor; második fija Elek megkereszteltetett H.-Falvi refor. pap Verestói József által.

(Folytatjuk.)

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori napló feljegyzései.

Közli és ismerteti: dr. Kardos Samu.

— Hatodik közlemény. —

October.

1. *Hétfő*. Reitschule. Csikóherélés. Solymoson szüret.
2. *Kedd*. r. 8-kor Solymos etcet. Lóval 1-kor haza. Reitschule. Irtam Brudernek. Döbrönte. D. u. Gyalog, mező. Percz. Hunyadynak, hogy küldjem 4350 fl. vtz.¹ Magamnak 290 fl.
3. *Szerda*. M. B. 6 fl. Sz. S. 5 fl. Őrmezőn 1 fl. Ebéd Drág. Estve Kolosvár. NB. Praefectus kocsisa 2 fl.
4. *Csütörtök*. Consistorium. Bórtának költeni 5 fl. Kések 4 fl.
5. *Péntek*. Consistorium. Bartának költeni 5 fl. Ajándék 1 fl. Irtam Teleky Ferencznek barackkért.
6. *Szombat*. Consistorium. A deligencera feltettem Hunyadynak Rózsa kezébe 4350 fl. W. W. Deligence porto 12 fl. Pipa 1 fl. Nyakraváló 6 fl. Kragen 1 fl.
7. *Vasárnap*. r. Schuszternek 40 fl. (NB. még tartozom néki 40 frrtal.) Frustuk után Tordára Naláztival Keresztes. Lőttem 4 szalonkát.
8. *Hétfő*. r. el. Tövis. Ebéd 6 fl. Hálni Szeredahely 7 fl.
9. *Kedd*. Jókor el. 10-kor Szeben. Ebéd után Rezsinar felé snepfre, de semmi. Estve theatrum. 3 fl. fagyalt.
10. *Szerda* r. Gora Roh. Snepfre, de egyet sem láttunk. Ebédre haza. Fogadó conto 13 fl. Jáger ajándék 12 fl. 50 kr.
11. *Csütörtök*. r. jókor el. Fogadó-költség 8 fl. Tövisnél 9 Mohsnepf. Tövisen fogadó 5 fl. Hálni Torda. Kerék eltörés.
12. *Péntek*. r. Keresztesre. Lőttem 4 szalonkát. Keréktörésért költség 18 fl. Fogadóba 12 fl.
13. *Szombat*. r. jókor el; Kolosvárt, Sabelnél vásárlás 80 fl. D. u. vadászni. Estve him. Fájdalom. Kocsis és Barta 9 napra 18 fl.
14. *Vasárnap*. r. jókor el Drágba. 1 szalonkát. D. u. Sibóra. Estve Wesselényiék.
15. *Hétfő*. r. Wesselényiék el. Lóval Udvarhely. In Reitschule. Irtam Károlyi Györgynek. D. u. Gyalog szalonkát kerestem. Estve Bethlen Domokos.
16. *Kedd*. r. Ménesakol. Lovászok pénze kiadása. Udvarhelyt snepfkeresés. Estve irtam Rhedaynének.
17. *Szerda*. r. vadaskert Muntyánnal. Gyalog Rónára, farkasra; huszias hajtás 1 róka, Monosteria 1 róka. Károlyi.
18. *Csütörtök*. r. Juhak Muntyánnal. Ménes. Csikók. Vadászni. Udvarhelyi szállónél; én 1 róka; gyalog haza. Irtam. Tottis. Way borról; Szirmay hágás pénzét. A tottisnak fizetendő pénzre szánt Posony városánál lévő capitalist Eszterházy Károly meg nem kaphatván Károlyi György ád

¹ Váltócédulában.

8000 fl. vtz.¹ Pesten fog fizetődni 1. Nov. Obligatiót adtam 3650 fl. cpról, mivel Széchenyinek megfizette a 100 aranyat, amivel néki az Alborok árába még tartoztam.

19. *Péntek.* r. Reitschule. Károlyival Hadad. Wesselényi Józsefné. D. u. Károlyi el; estve Wesselényi. Farkas.

20. *Szombat.* r. Lóháton haza. Menyői erdő. Udvarhely. Szüret. D. u. lóval udvarhelyi ut, estve ujságot olvasás. Főfájás.

21. *Vasárnap.* r. templom. Gójával vadaskert, Solymos. Főfájás. Irtam Bethlen Józsinak. Csereynek baraczk s Adiéek iránt. Főfájás. D. u. eső.

22. *Hétfő.* r. Lóval Solymos. Gyalog Rónára, Huszia. Estve haza. Wesselényi Farkas és Ferencz.

23. *Kedd.* r. Gyalog Rónára, vadászni. Én 2 nyul. Eső. Estve haza gyalog.

24. *Szerda.* r. jókor le. Lóval Karika. Lonka. Vadászni. Én 2 őz, 1 császármadár, 1 nyul. Estve Wesselényi Farkas. Reitschule.

25. *Csőtörtők.* r. jókor reggel Fortina Ululuj felé. Vadászni Csigenbe. Én 2 császármadár.

26. *Péntek.* r. Wesselényi Farkassal juhak. Ő el, én Ferenczczel solymosi erdőkön. Ebédre haza. Dr. Bora. D. u. gyalog Róna.

27. *Szombat.* r. Bora Náprádra, és gyalog Róna. Reitschule. D. u. erdőre. Lovaglás. Estve Reitschule.

28. *Vasárnap.* r. Bora el. Vadászni a felső erdőn; én 3 róka, 2 nyul.

29. *Hétfő.* r. Reitschule, lovaglás. D. u. Wesselényi Ferencz el, én Muntyánnal Hadad. Menyőn.

30. *Kedd.* Lóval Korondra vadászni. Én 2 nyul. Estve vissza. Wesselényi Józsefné. Zabra, patkolás 6 fl.

31. *Szerda.* Hadad. Estve Wesselényi Józsefné.

November.

1. *Csőtörtők.* r. el, menyői erdő. Ebédre haza.

2. *Péntek.* Lóval Solymos. Bánffy Laczi. D. u. Lovak, ménes.

3. *Szombat.* r. vadászni a sibói felső erdőn; én 1 róka, 2 nyul. Lóval Lonkára.

4. *Vasárnap.* r. templom. Farkas-vadászat; az eső mián haza. A karikai vadászatba bor, pálinka 8 fl 25 kr.

5. *Hétfő.* Eső. Reitschule. Izzasztás. Rut havazás.

6. *Kedd.* r. Reitschule. Eső, havazás.

7. *Szerda.* r. havazás, hideg. Reitschule. D. u. gyalog juhok, ménes, esikók.

8. *Csőtörtők.* M. B. gabonára 5 fl. Reitschule. Hideg. Havazás.

9. *Péntek.* Ménes, akol. D. u. kert. Hideg.

10. *Szombat.* r. alatt Szek. Jánosnál várás. Izzasztás. Reitschulba. Teleky. Az alsó házba dolgoztattam.

11. *Vasárnap.* Az alsó házba dolgozás. D. u. Kendeffy Wass Tamás. Huszár K. Bánffy Zsigmond.

12. *Hétfő.* r. Lóval Nyirséd; vadászni.

13. *Kedd.* Vadászni. Én 1 őz. Hemeth. 13-ik Augusztustól legelőbb ittam.

14. *Szerda.* Vadászni. Én 1 őz, 2 nyul, 1 császármadár. Lóval haza.

15. *Csőtörtők.* D. e. Kendeffyék el. Lóval Lonka. Vadaskert. Lágú idő; eső.

16. *Péntek.* Gyalog juhak, ménes. Szép tiszta idő. Meleg.

17. *Szombat.* r. Irtam Eszterházy Károlynak, Eszterházy Mihálynak, Széchenyinek, Döbrenteinek. Ujfalvinnak. D. u. Lóval mezőre. Estve ujságot olvasás.

¹ Váltócédulában.

18. *Vasárnap.* r. templomba; onnan vadászni Farkasra gyalog. Nagy köd.
19. *Hétfő.* r. 3-kor felkelés. Olvasás. Reitschule. 12 el. Hadadba. Wesselényi Józsefné.
20. *Kedd.* r. el. Menyői erdő. D. u. kert. Estve olvasás.
21. *Szerda.* Jókör felkelés. Gyalog izzasztás. D. u. Kendeffy, Wass T. Wass Imre, Bánffy Zsigmond, Huszár K., Csáky, Péchy, Ujfalvy, Pelei.
22. *Csőtörtők.* r. 4-kor fel. Gyalog Solymos. Vadászni. Én 1 nyul. Lóval haza. Estve Reitschule.
23. *Péntek.* r. 3-kor fel. Gyalog Solymos, vadászni. Én 2 róka, 1 nyul. Lóval haza.
24. *Szombat.* 4-kor fel. Vadászni. Sibón, de az eső mián haza.
25. *Vasárnap.* Havazás. Vendégek el. Alvás. Ménes. Csikók bé. Egész nap hó és szél.
26. *Hétfő.* r. 6-kor felkelés; nagy hó. Reitschule. Olvasás.
27. *Kedd.* Reitschule. Egész nap rut szél s havazás Irtam Waynak. D. u. olvasás.
28. *Szerda.* r. 4-kor fel. Ménes. Istálók, juhak. Reitschule. D. u. Ménes Csür. Estve olvasás.
29. *Csőtörtők.* Havazás. Farkasra, gyalog.
30. *Péntek.* Nagy hideg. N. B. 3 fl. Sz. S. 3 fl. Reitschule. D. u. olvasás.

Deczember.

1. *Szombat.* Reitschule Gyalog juhak. D. u. irtam Wesselényi Farkasnak. Csomos.¹ Kertbe. Nagy hideg.
2. *Vasárnap.* r. jókör gyalog a Lonkára. Templom nem. Sz. S. 5 fl.
3. *Hétfő.* r. gyalog juhak. D. u. lóval Lonka.
4. *Kedd.* Reitschule. Ménes.
5. *Szerda.* Jókör fel. Juhaknál gyalog. Polzelli. Estve vendégek. Olvadás.
6. *Csőtörtők.* Vendégeimmel Reitschule. Estve s éjjel 4-ig ivás.
7. *Péntek.* r. a vendégeim el. Kelemen Kolosvárra. Solymos vadászni. Én 2 farkast egy állásba.
8. *Szombat.* r. vadászat Sibón. Én 1 nyul. Szép tiszta idő.
9. *Vasárnap.* r. lementem Kat. Pistához, nagyon beteg lévén. Vadászni Solymosra gyalog. Én 1 róka, 1 nyul. Irtam Kendeffynek.
10. *Hétfő.* D. e. Gyalog mezőre. Lóval juhak. NB. Egy lovat vettem Zilahról 41 fl. Irtam Hatfaludynak.
11. *Kedd.* Lovak. Reitschule. Lóval Hadad. Wesselényi Farkas.
12. *Szerda.* r. h. Wesselényi Ferenczné. Frustuk. Estve Bartsay.
13. *Csőtörtők.* r. jókör istálók. Bartsayval lóval Szurdok. D. u. haza.
14. *Péntek.* r. jókör felkelés. Gyalog vadászni Solymosra s haza is ugy. Löttem 1 rókát, 1 nyulat. NB. Mátyás Pistának 14 fl.
15. *Szombat.* r. jókör Bartsay el. Ménes. Istálók. Kert. Gyalog felső erdő. Löttem 2 császarmadarat, 2 rókát. NB. Az egyik a Runkba jukba bútt. Kornis Misi.
16. *Vasárnap.* r. Kornis el. Templom. Gyalog juhak. Szamos. Estve irtam Kendeffynek. Bánffy Laczi. Gyarmathi.
17. *Hétfő.* r. Lóval Szamoshoz réczét keresni. Örmező. Szurdok juhak, ut. Szolgabirák. D. u. esmét utnál.
18. *Kedd.* r. jókör lóval sákfalvi juhak. Vadászni. Én 3 nyul. D. u. 4-kor haza. Irtam Hadadba. Bánffy Laczi, Hatfaludy, Kornis.
19. *Szerda.* r. jókör lóval Karikára vadászni. Én 1 czáp s 1 nyulat. Estve gyalog haza.
20. *Csőtörtők.* r. jókör gyalog Csiglenbe, vadászni. Löttem kusi mál felett 1 nyul, Csiglen tetőn 2 nyul, malom felett 2 nyul.

¹ Gazdatisztje neve.

21. *Péntek*. D. e. lóval az uthoz. Estve olvasás.
22. *Szombat*. r. jókor ménes. Istálók. Olvasás. Lóval uthoz. Kert, olvasás.
23. *Vasárnap*. r. alatt templom, olvasás. D. u. hó. Estve olvasás.
24. *Hétfő*. r. gyalog juhakhoz. Farkas gyalog estvig. Én a Cserébe 1 őz, 1 nyul.
25. *Kedd*. *Karácsony*. Fenn communio. Prof. Salamon praedikált.
26. *Szerda*. Alatt templom. Juhak. D. u. kert.
27. *Csőtörtők*. 3-kor felkelés. Ménesakolból lóelvivés. Alatt templom. Juhak. Fejes Istvánnal. D. u. Hadadba. Józsefnéhez.
28. *Péntek*. r. Wesselényi Farkasnál, ebéd Wesselényi Józsefné. D. u. haza. Havazás.
29. *Szombat*. r. Farkasra gyalog Szodakos bércz Vale Serp. Burszai hajtás. Estve Kendeffy, Horváth János, Bruckenthal, 2 tiszt.
30. *Vasárnap*. Reitschule. Bruckenthal s a tisztok el. Mi farkasra. Én a vontatóba 1 őz, 1 róka, 1 nyul.
31. *Hétfő*. r. Istálók, kert. Reitschule. A Mihály lovai a szekeret elkapván, az erdőn nyargaltak azok után lóval. D. u. olvasás.

1828. Január.

1. *Kedd*. r. Kendeffy s Horváth el. Alatt templom. Farkast nyomozván, arra ki, de nem kaptuk meg.
2. *Szerda*. r. Ménes, kert, juhak, Reitschule. D. u. szalma-bort szűr-tünk 12 vedert. Irtam Döbrenteinek.
3. *Csőtörtők*. r. Jókor gyalog Nyirsédre. Nagy hideg. Löttem 2 nyul, 1 róka, 1 őzöt.
4. *Péntek*. Vad hideg és szél. Löttem 1 nyulat.
5. *Szombat*. Vadászni. Löttem 2 nyulat. Ebédre haza. D. u. olvasás.
6. *Vasárnap*. r. templom. Onnan juhaknál. Kertbe. D. u. olvasás.
7. *Hétfő*. r. Olvasás. D. u. Ménes. Kert. Havazás.
8. *Kedd*. r. Irtam Hatfaludinak a tyrok dolgába, Szánnal juhak s a Szamoson. D. u. kert, Estve olvasás. Perc. Bethlen Adámtól 9 ar., Kendeffytől Haller F. számára 85 fl.
9. *Szerda*. r. templom. Zörgő Józsi gyermeke keresztelésére ajándék 7 fl. 30 kr. Irás. D. u. irás. M. B.-nak fát 2 fl.
10. *Csőtörtők*. r. istálók. Irtam Terickernek. Pakkolás, dispositio Kert. D. u. lóval juhak. Estve irás Jenichinek.
11. *Péntek*. r. Snek 6 fl. M. B. 10 fl. Sz. S. 10. fl. Ebéd után a szekerelem és Kelemen Somjóra, én Hadadba.
12. *Szombat*. r. Hadad. Ajándék 7 fl. 6-kor el. 9-kor Somjó lóval, 1-kor Margita, szánnal.
13. *Vasárnap*. El. D. u. 3-kor Debreczen. Vásár. Theatrum. (14-től 18-ig csak a napok neveit jegyezte fel.)
19. *Szombat*. r. Széchenyi. Fizettem magam, Bethlen Domokos, Kemény Miklósert 300 fl. cp. Ebéd 13 fl.
20. *Vasárnap*. r. Eszterházy Mihály. Sessio. Ebéd casino 4 fl. D. u. visiták.
21. *Hétfő*. Thee 1 fl. Vacsora 2 fl. Reggel Széchenyi. Steinlein ülés, ott ebéd. Estve casino.
22. *Kedd*. A szabó kontó 75 fl. Haltzel 12 fl. Ebéd casino 3 fl. D. ülés. Estve piquenique. Vacsora 2 fl.
23. *Szerda*. Reitschule. Training. Casino. Ebéd 8 fl. D. u. Gyulai, Győri másik casino. Theatrum. Fiacker 4 fl. Vacsora 2 fl.
24. *Csőtörtők*. Fecht 1-ső leczke. 37 fl. Ebéd 6 fl. Casino. D. e. Steinleinél. Ülés. Estve bál Festeticsné. 2 fl. 30 kr. Pipa contora.
25. *Péntek*. *Prevau*. Gyalog train. Reitschule. Ebéd Gyulay. D. u. Budára. Visiták. Theatrum. Estve Marie. Hálás Döbrentei.
26. *Szombat*. Döbrenteinél fordítás. Pestre vissza. Víznel 1 fl. Ebéd casino 10 fl. D. u. Döbrenteivel fordítás. Vacsora 2 fl. Irtam haza Nro. 1.

27. *Vasárnap.* *Prevau.* Casinoba a versfutások iránt ülés, az én praesid. alatt; ott 12 fl. 30 kr. Ebéd 5 fl. D. u. irás, olvasás. Ott vacsora 2 fl.

28. *Hétfő.* *Prevau* későn Geschwindnél. Ebéd Casino 1 fl. D. u. Ó-Buda. Tottis. Budán Marie. Ball Crescencenál; a viznél 1 fl. 2 pár keztyű 5 fl.

29. *Kedd.* Laczinál. Vissza Pestre. Ebéd Győri. D. u. Steinlein Rézi, Lizi, Ortzy, Ant. Festetits. Versfutás. Ülés, praesid. alatt. Casinoba. Jagernek 20 fl.

30. *Szerda.* *Prevau.* Tottissal computust csináltam; tartozom még neki 40 ar. és 376 fl. vcz. Interest ma fizettem neki 17 fl. 30 kr. 4 pár keztyű 9 fl. Ragályi, Somsits. Ebéd casino 4 fl. Budára; palatinusnál bál. Vacsora Stefi Csákynál. Éjjél után 3-kor haza. Viznél 1 fl. Kapunál 1 fl.

31. *Csőtörtők.* Fecht. Nro 3. Széchenyinél olvasás. Kilovagoltunk. Ebéd casino 12 fl. 30 kr. D. u. visiták. Estve bál Lisi Ortzynál.

(Folytatjuk.)

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei.

(1805—1825.)

Közli és ősmerteti: dr. Kardos Samu.

— Hatodik közlemény. —

XXXIII.

Kolosvárt, febr. 9-kén 1814.

Édes Kedves Jó Anyám!

Egészen megsajnálottam Kedves Anyámat, midőn azon sereg levelet, melyet Kedves Anyám irt s béküldött, mivel tehetem én magamat egy ilyen példátlan jó anyára érdemessé; Kedves Anyám megelégedését megnyerni, Kedves Anyámnak örömet okozni, ez legfőbb törekedésem.

A szegény gubernátorné ezen hónap másodikán melybéli vizkorságban megholt, az öreg gubernator nagyon érzi ezen vesztést, a temetésen nem maradt itt, kiment Gyaluba, csak József volt jelen. A temetés nagyon pompás volt, a requiemen igen szép muzsikát csináltak. *Fehér* Ferencztől többet irok Kedves Anyámnak, addig is Kedves Anyám kezeit alázatosan csókolván fiui tisztelettel maradok

Édes Kedves Jó Anyám

engedelmes fia
Wesselényi.

XXXIV.

Kolosvárt, 10-ik Febr. 814.

Édes Anyám!

Minekutánna leveletem bépecsételtem, jutott egy dolog eszembe; a Hannibált G. *Wass* Imre 50 aranyon megvette, az árát a jövő alkalmatossággal fogom kiküldeni; de ő a ló után nem küldhet, mert nincs kít, hanem kedves Anyámat tiszteli s instálja, hogy méltóztatna a lovat béküldeni. — Még mikor Sibón voltam, mondotta volt kedves Anyám, hogy Fejér Ferencznek akar egy lovat adni, most ő engem kért, hogy instáljam kedves Anyá-

mat; az én gondolatom szerint a kis Didót vagy a Spanyol Leányát a Kedvestől (az első nyerges hátú, a második kapczás) oda lehet adni. Kezeit csókolom s maradok

engedelmes fia:

Wesselényi.

Czím: Madame La Baronne Donairiere Wesselényi.
Sibó.

XXXV.

Kolosvárt, febr. 17-kén 1814.

Kedves Anyám!

A Hannibál megérkezett, semmi baja sem lett az uton. *Fehér* Ferenczet mind eddig azért nem bocsátottuk haza, hogy itt a tegnapi és ma marchalis szék volt és ennek lefolyását vartuk, hogy a szerént irhassa *Pataky* a neki Kedves Anyám által parancsolt conceptust. Mi itt mind frissen vagyunk, lovagolni nem igen lehet, mert az út felette rosz, azaz sík. Ujságot sokat beszélnek, p. o. hogy már bevagyunk Parisba, de ezt meghinni nem lehet, de hogy nem igen messze vagyunk tőle, az az *Langersbe* az igaz. Két nappal ezelőtt vettem *Eichelburgtól* egy levelet s ide zárva küldöm, épen ma feleltem rá, hogy vajjon fogja e venni vagy nem, azt nem tudom. Tiszteletes *Szabó* uram Kedves Anyám kezeit alázatosan csókolja, ő ezelőtt vagy 4 nappal rosszul lett, az az a látása úgy confundálódott, hogy a közellevő objectumot nem is látta, a messzebbet pedig egy helyett kettőnek mutatta a szeme; szegény igen nagyon megijedett volt a megvakulástól. Doctor *Ferenczi* a betegségét a consilium elébe terjesztette s a végeződött, hogy ez a nervus opticus meggyengüléséből származott s azért belső orvosságokkal kell erősíteni, s jobban is kezdett már hálá Istennek lenni. — Itt a marchalis szék lefolya, tárgya volt az udvarnak egy decretuma, melyben a gubernium által a v. megyét keményen pirongattatja, hogy az elmúlt subsidium kéréskor is augusztusban semmit sem adott, és most újra azt kívánja, hogy most az ő Felsege szűgességét s az ellenség, mely egész Európát igyekezett elnyomni, meghódolására szükséges sok s nagy költséget vegyék fontolora s fejedelmekhez való készségüket megmutatván ezen subsidiumot mostan adják meg. — Ez a summa felette nagy, megyen mintegy 47 ezer forintra. — Sokat disputáltak; abban, hogy *törvénytelen*, szinte mind megegyeztek, mert maga az udvar is megvalja a feljebb említett decretumában, de a körülállások bajos voltak s az idő sietsége mián dietának nem tarthatásával menti magát; hogy *tanácsos* é, sokan vitatták, s benne meg nem egyezhettek; a lehetőségét némelyek tagadták, mások erősítették s így hosszas lármázás után is semmit sem végeztek, hanem prularitate votorum az határozatott, hogy semmit se adjanak s a

guberniumnak visszairtanak. — Doboka v. megyében is gyűlés tartatott s mivel *tanácsosnak* tanálták, ígértek 15 ezer frtot. Kraszna ugy hallom, nem adott, hanem még kért kölcsön. *Pataky* a conceptust megírta s küldi, én különböző ideában vagyok, mert ha most nem adnak, a lesz a következése, hogy vesznek erővel s máskor nem fog tőlünk függeni, hogy adjunk-e vagy nem. Én a magam gondolatomat idezárva küldöm, hogy fog e Kedves Anyámnak tetszeni, nem tudom. Grosspetter Kedves Anyám kezeit csókolja s az ide zártat küldi. *Döbrentei* is csókolja a Kedves Anyám kezeit, én többet nem irhatok, mert Grosspetterrel kell tanulnom s alázatos kézcsókolásom mellett fiui tisztelettel maradok

Kedves Anyám

engedelmes fia :

Wesselényi.

XXXVI.

Kolosvár, marczius 2-kán 1814.

Édes Kedves Jó Anyám!

Örömmel vettem Kedves Anyám levelét s értettem abból frissen létét s azt, hogy nem sokára Sibón láthatom Kedves Anyámat. A kiindulás dolgába mindenek úgy lesznek, a mint Kedves Anyám megírta. Tiszt. *Szabó* uram benmarad, valamint Bordier is, Grosspetter most nem jöhet ki. A lovakról azt írja Kedves Anyám, hogy csak a két ménlő megyen ki, de ide 400 portio szénát hoztak, azóta 4 ló szüntelen ett, a mely tészen 272 portiot, interveniensek 60 portiot, s még nagyon a penészes portiokat kivéve 40 portio, ily kevéssel tehát, a melyből még a két ménlő kiviteléig jócskán fogyni fog, a Pajzán s a Plato meg nem érheti, hanem vagy ki kell nekik is menni, vagy szénát kell szereznünk. Méltóztassék Kedves Anyám, a mint legjobbnak itéli, parancsolni, hogy mit tegyünk. Innepre bizonyosan fognak egy néhányan kijönni s ugy lehet, hogy még együtt megyünk ki *Bánffyékkel*, melyek után azon reménységgel, hogy nemsokára Kedves Anyámat személyesen tisztelhetem, kezeit alázatosan csokolom s fiui tisztelettel maradok

Kedves Jó Anyám!

engedelmes fia

Wesselényi.

(Czim a borítékon.)

a Madame

Madame la Baronne

Donairiere de Wesselényi

née de Cserey ma chere mère

S i b o.

XXXVII.

Kotosvárt, május 4-kén 1814.

Édes Kedves Jó Anyám!

Remélem, hogy Kedves Anyám szerencsésen haza érkezett, ha az út rossz is volt, legalább idő jó volt. Itt ma nem fagyott, de a hó még nem olvadt el mindenünnen. Azon embert, kinek instantiájára Kedves Anyám azon rendeket írta, kiszabadítottuk. Ugyanezen recrutával jött nyírsédi *Talos György*, a ki, a mint ő mondja, 2 esztendőktől fogva Nyírséden az uraság marhái mellett vagyon, kért hogy instáljak Kedves Anyámtól egy kevés málért neki, nem különben Brinza Gyuri is, instálom Kedves Anyámat ha lehetséges, mert mind a kettőnek sok gyermeke vagyon. — Minthogy mi a Kedves Anyám tetszéséből Pünkösdre Sibóra fogunk menni, mely még ebbe a hónapba esik, szükségtelennek látom, hogy arra a rövid időre a Rárót és az Ariont befárasszuk, hanem inkább, ha Kedves Anyám megengedi, majd mikor Pünkösöd után ismét bé jövünk, akkor hozhatjuk bé őket, úgysis most a behozatalok is terhes, mivel a hágatás mián Weiss velek bé nem jöhet, én pedig itt a Plátóval s a Payzánnal megérem. Melyek jelentése után kezeit Kedves Anyámnak alázatosan csókolván fiui tisztelettel maradok

Édes Kedves Jó Anyám!

engedelmes fia

Wesselényi.

XXXVIII.

Kolosvárt, máji 18-ik 1814.

Kedves jó Anyám!

Mi Istennek hála mindnyájan frissen vagyunk. Az idő itten meglehetősen most, de hives s ez előtt egy néhány nappal havazott. Az újságokat küldjük; a legutolsóba, melyet Kendeffynél olvastunk, mivel néki örökké egy Blattal — ismerősse lévén az újság-író — előbb küldik, a van, hogy XVIII. Lajos már megérkezett Párisba. — *Bánffy* Dénes feleségestől leérkezett ma délelőtt. Pünköszt már nem messze vagyon, akkor személyesen tisztelem, addig is kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia:

Wesselényi mp.

XXXIX.

Kolosvárt, június 8-kán 1814.

Édes Kedves Jó Anyám!

Mi hála Istennek ide szerencsésen érkeztünk bé tegnap reggel nyolcz órákor a sz.-mihályi fogadóból. Tegnap délután g. *Bethlen*

Gergelynél voltunk, ő indul vagy pénteken vagy szombaton s mintegy huszankettődikére ezen hónapnak fel fog érkezni, de azt mondja, hogy legalább is két héttel lesz a felmenetel után a császárhoz való menetele a deputationak; eszerént tehát mi is, ámbátor ezen hónap vége felé indulunk, jó részt felérkezünk akkorra, mely ha nem történnék vagy pedig a deputatio elébb felmenne, a festivitasokon mégis ott fogunk lenni, t. i. mikor a muszka császár s a prussus király Bécsbe fognak jönni, mert hogy ez későbbben fog megesni, az bizonyos, de napja még nem tudódik. A mi császárunk pedig 15-ik juni. érkezik be s Schönbrunba fog szállani, tehát a deputationok mintegy egy héttel fognak azután megérkezni s a még magokat elkészítik, adjutirozzák, mert kiki olyan köntösbe megyen, a milyenben tetszik, még eltelik vagy két hét s így a császárhoz való menetel csak tova tizenkettődik fog lenni.

Én megvallom, hogy nem igen vágyom ezen deputatioban lenni, mert a tagjai közt igen sokan vannak olyanok, a kik nem tartoznának oda p. o. *Petky*, *Lázár* József sat., mindazon által, ha a mint remélem is, épen akkor ott leszünk, hogy többet lehessen látni, anschlissolom hozzájuk magamat.

Még Sibón akartam Kedves Anyámat instálni egy dolog iránt, de ott nem lehetvén, most teszem azt meg. Instálom Kedves Jó Anyám, határozza meg a szegény öreg Carlnak az állapotját s ha meg fogja őtet tartani, melyet ugyan kívánnék, talán új conventiot kellene vele csinálni s a mostanit is tisztába hozni, mert confusio vagyon benne. Azon alkuba, melyet Grosspéterrel csináltam s mely által kaptam a jó órát s azt a szép s derék fegyvert, egy szarvasbőrt ígértem neki pótlásul, melyért küldöm neki az ő szarvas-bőrét, melyet Anyám méltóztatott volt aján-dékba adni neki, de a melyhez ő nem kapván társat, nem csináltathatott belőle nadrágot, instálom Kedves Anyám méltóztatson egy ilyen forma jó szarvas bőrt a közelebbi alkalmatosságtól béküldeni: magammal is ki akartam ezt ugyan ezen célra vinni Grosspéternek, ki az Anyám kezeit alazatos tisztelettel csókolja, egy levelével együtt, de a levelet *Pataky* elvesztette, én pedig a bőrt itt felejtettem. Az, hogy *Laskait* a gubernator rendelte a a deputatioba, az igaz, de már az egész dolog megváltozik s a költség nem léte miatt nem fog felmenni. Rendetlen s piszkos levelemlről engedelmet instálók, mert reggel négykor írván, egy kissé álmos vagyok. Melyek után kezeit alázatosan csókolván, maradok fiui tisztelettel

Édes Kedves Jó Anyám

engedelmes fia

Wesselényi.

(Folytatjuk.)

Wesselényi kiadatlan beszédei és javaslatai.

Közli és ősmerteti: Dr. Kardos Samu.

(Első közlemény.)

Bármi nagy és hatalmas volt legyen' is Wesselényi, mint író és államférfiu, bármi maradandó becsüt alkotott is legyen a minden előítéletektől ment, szabad és nemes gondolkozásáról tanuskodó és 1833-ban megjelent „Balitéletekről“ czimű és az 1843-ban megjelent, a későbbi idők eseményei által oly szomoruan igazolt mélységes államférfiui belátásáról tanuskodó „Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében“ czimű munkájában: — mégis kétségtelen, hogy Wesselényi közvetlen és nagy sikereit és a kortársak előtti hódolatot és tiszteletet nem annyira eme munkáival, mint inkább szónoklataival érdemelte és vivta ki.

Széchenyi István Wesselényi egyéniségét és szónoki hatását „varázsatosnak“ nevezi; Kemény Zsigmond őt az irek világhírű szónokához Ó-Connelhez hasonlítja, Kossuth Lajos mikor róla az általa szerkesztett országgyűlési tudósításokban megemlékezik, azt írja felőle:¹ „Wesselényi széles ismeretekkel kimivelt elme és az előadásnak ritka ereje, minden szavában egy mázsányi erőt szorit!“

Nem csoda tehát, hogy nézetei és gondolatjai minden követek által nagy tiszteletben tartatnak és ő körülötte egyesülnek a haza azon választott jelesei, kiknek kezeik szövik az országos végzések gombolyagját, melyet aztán a többiek legombolyítani segítenek.

Wesselényi Miklós közeleti szereplése nagyon korán kezdődik. A róla szóló nagy munkám I-ső kötetének 71-ik lapján megírtam, hogy 13 éves korában testileg és szellemileg annyira fejlett volt, hogy az otthon sulyos betegen fekvő édes atyja helyett 1809 őszén, ő vezette a Nádor elé Közép-Szolnok, Kraszna megye és Kővár vidék egybesereglett, mintegy 600 főre menő nemesi felkelő csapatát.

Vezette és vezényelte pedig akként, hogy a Nádor őt az ott őrnagyi és hadsegédi minőségben jelen levő Kisfaludy Sándor feljegyzései szerint nyilvánosan megdicsérte.

¹ Lásd Kossuth Lajos országgyűlési tudósításai czimű irott vállalatának I. kötete 35—36. lapjait.

Mint szónokkal 1818-ban találkozunk először Wesselényivel. Akkor szándékozott ugyanis a kormány törvénytelen rendelettel életbe léptetni Erdélyben az urbért. Wesselényi mindenkor és mindenben a törvénynek és törvényességnek volt hive és embere. A kormány ez intézkedését sem nézte tehát tétlenül, megyéről-megyére, városról-városra járt a fiatal Wesselényi és úgy izgatott a törvénytelen rendeletek ellen. Sajnos, hogy az ez időben tartott beszédei közül egyet sem sikerült megtalálnom, felfedeznem. Valószínűleg azért, mert Wesselényi azokat rögtönözve mondta el és később sem jegyezte fel.

Az irodalomban, beleszámítva azt a négy beszédet, melyet Toldy István a „Magyar Politicai Szónoklat Kézikönyve“ című, még 1866-ban megjelent munkájában közöl, mindössze 8 beszédet ösmerték Wesselényinek, melyek közül az elsőt 1830 okt. 5-én Pozsonyban, a magyar nyelv tárgyában mondta és tartotta, az utolsót pedig Pesten, a főrendiháznak 1848. évi augusztus 23-iki ülésében mondta és tartotta a lázongó nemzetiségek lecsillapítása és megbékéltetése tárgyában.

Mondanom sem kell, hogy az a Wesselényi, kit „Vándor Patriota“ néven ismertek és tiszteltek kortársai, nem 8 beszédet tartott egy negyed századra terjedő közeleti szereplése alatt, hanem sokkal többet, valószínűleg néhány száz beszédet. Ezek legtöbbje azonban ismeretlen és kiadatlan.

Beszédei közül azokat, melyek a Nemzeti Múzeum, a képviselőház, Pest vármegye, Borsod vármegye, Szatmár vármegye, Zemplén vármegye, a régi Közép-Szolnok vármegye, Szolnok-Doboka vármegye, Kolos vármegye, Maros-Torda vármegye és a Wesselényi család levéltárában felfedezhetők voltak, egybegyűjtöttem. De ezek száma is alig haladja meg az 50-et.

E helyütt és ez alkalommal Wesselényinek azt a beszédét adom közre, melyet 1831 nov. 26-án Közép-Szolnok vármegye rendei előtt tartott s melyben oly meghatározó szavakkal eseteli azokat a csapásokat, miket a nemzet az 1831. évben dühöngött cholera járvány miatt szenvedett. Wesselényi eme beszédét Közép-Szolnok rendei jegyzőkönyvbe iktatni rendelték és másolatban az összes erdélyi rendeknek megküldötték.

* * *

Wesselényi Miklós Középszolnok vármegye közgyűlésén elmondott beszéde az 1831. évi lengyel forradalom leveretéséről és a kolera járvány idején alkalmazott önkényuralmi törvénytelen kormányintézkedésekről.

„Ezen hanyatló esztendő annyi történetekkel lebegett felettünk által, amennyi egy csendes folyó egész század esztendeinek hosszú sorát elégséges lett volna tetteikkel megnépesíteni.“

Ha a nem várt s nem reménylett esetek egymást üző forgása rémlík előttünk, mint egy álom, melybe előbb kedves képek

ringattak remény s öröm virági közt szenderedtünk; de amely később gyötrős s szorongató lett. Első felében ezen esztendőnek édes álmodozásunkba szabadság képei s kívánt nemzeti jussok lelket emelő jelenetei lebegtek körül. — Egy dicső nemzetet láttunk, mint új Phönixet feléledni azon poraiból, melyet rabló hatalmasságok tanusítottak volt. Az egész világ tapsa harsogott üdvezlésén s szabadság látszott minden nemzetekre virradni. De az év második felében tünt a bájoló látás; az abszolutizmus és önkény lidércze tapodta meg álmunkba s távol a szabadság tipró muszka hatalom ijesztő váza, közel pedig a rémitő döghalál s annak minden veszélyes követei, az aggodás és rémülés halál verejtékéig gyötröttek, fojtogattak. — Most már felébredve, bár az ég fekete tüneményei annak sötéttségével együtt távoznának; bár hajnal...¹ szemlélve, azon buzgó foháskodással könnyülhetne meg szorongott keblünk: hogy hála az égnek mind ez csak álom volt! De fájdalom! nem álom volt az, amit távol s közel szemléltünk, hanem keserű való.

Valóban leomlott Varsó s annak düledéki közt az abszolutizmus felszentelt papjai letiprott jussokból s hősök vérző tiszteikből raktak oltárt, melyen vért szomjazó bálványoknak a nemzetek igazi szabadságait kezdték s akarják áldozni. Önkény tiprotta el a Lengyel nemzetet, de az észak szörnyetege azon gyalázatos dicsőséggel sem kérkedhetik, hogy fegyvere éle győzte meg azt, vitézül állott ellent s viszont meg ezen vitéz nemzet az egyenetlen harcza nem győzhetvén, ellensége az árulás s visszavonás lelkét lehellette köziesbe; megvesztegetés, elcsábítás sötét utjain ért undok céljához. — Ezen gyalázatos fegyverek s nem a muszka ágyuk alatt estek el a Lengyelek. — Mely gyászos vég kikerülhetetlenné vált és fizettette azt az Angol nemzet önkéntes szükmejjősége, a francziák gyáva hitegető ígérete és két hatalmasságnak vad neutralitássa.

A döghalál sem álom, hanem szomorú való volt. Sok ezrek s fájdalom nemesebb halálra méltó magyarok is lettek annak áldozata.

Mindezeknek elgondolására egy csodás összvehangzás s egybekötés tűnik előnkbe.

Amíg a lengyelek erősen állottak; amíg minden szabad nemzet ha egyebet nem, legalább buzgó foháskodást szentelt nekik, addig elzárások uralkodtak, minden közösülés ketté vágott, rémülés terjesztetett s félelemben akartak, ragadósnak hirdették azt, hogy csaknem a madaraknak szabad repülését is elzárni szükségesnek vélték.

Varsó elesett s im megszűnt a kolera ragadó lenni, most már természete szelid s tőle félni nem kell s minden elzárások

¹ Egy szó hiányzik. Szerk.

oly sietséggel töröltettek el, mintha megakarták volna a kolerát, az ellene támasztott hamis vádakért követni.

Ugylátszik, hogy az önkéntes s abszolútizmus ezen hozzá méltó s illő frigyessét minekutánna kihasználta, most már a népeknek akarta ezen frigyest ajánlani. Mi nem használhatjuk: mert nem utasíthatjuk azokra, kikre az Isten méltóan küldené s a nemzetei óhajtanák.

Sokat pusztított ezen mirigy a két magyar hazába, áldozatját sokszorozták a czélaránytalan rendszabások; — de veszélyesebbek annak következesei, mint önmaga; azon hiány, melyet talán okoz, kipótolható; elhunytak helyett mások születnek; — de a kolera következeiseiben társasági életünkön, polgári életünkön ejtettek sebek; az ilyen sebek pedig magokban mérgesednek, hamar nem orvosoltatván, gyógyíthatatlanokká válnak. Igenis, a kolera alkalmával törvényes állásunk sarkalataiban rázattatott meg; a dolgok rendes folyása mindenben megakadályoztatott; az igazgatás törvénytábla oövényeiről önkényes utakra rohant. *Regius commissariusok* nem törvénytől származó s *mindig háborító* megjelenése nyughatatlanított. A vármegyék törvényes határaik köréből kizáratva minden öket illető tárgyak tudtukon kívül a veszélyes ugy nevezett *Via Politica* útján igazgattattak.

A terhes elzárások szükségét terjesztettek, a szegénységet strumálások (?) csigázták, minden lépten megállítatott a szabadon járhatás jussától még méltán büszke magyar — el volt változva a magyar föld képe — szolgálás lakóvá látszatott az varásolva lenni. Minden vásárok megtiltattak, ezáltal privilegiumuk vétettek el azoknak, kik azokat törvényesen bírták, másfelől számtalanok fosztattak meg életek módjától. Kereskedés elfojtatott, az oskolák bezárattak, az ifjaktól helyrehozhatatlan korokra az raboltatott el, amit kipótolni a leghatalmasabb is gyenge t. i.: idejek. A levelezés titkának szüzessége — mely a társaság húséges védlésére van bizva — megszeplösítettett, nyilván történt az, ami ha másszor történt is, legalább az erkölcsiségnek annyiban hódoltak, hogy azt titkon tették sérthetetlené; szentelt pecsétek feltörtettek, nem elégedtek meg az által juggatott levelek megfüstölésével, mint ha nem a papiros, hanem a levélbe irt betük hordoznának magokkal mirigyét. — Mindezeknél rémitőbbek is történtek. Magyar hazánk fővárosában Pesten, minekutánna gondatlanság s hejtelen rendelések miatt számtalanok keresett kenyér nélkül maradtak s azáltal lázadásra kényszerítettettek: katonaság küldetett ellenek; de az meg nem elégedvén az összecsoportozottak szétkergetésével, a futókat, szaladókat lövöldözte, mint az erdőben halyhászott vadakat — sőt a város közepette a csendesen néző nép s becsületes polgárok közé tüzelt s így magyar s polgár vér ontatott azok által, kiket magyarok s polgárok tartanak, fizetnek önnön oltalmukra. A kolera undok következésének még csak egyikét említem meg, mely az egész hazát borzadással töltötte

el: Felső-Magyarországon a kolera s az iránti szoros rendszabások mián — nagyorru tudatlanságtól vezéreltetve, fellázzadt a föld népe, rablott, átkozott vad dühösködéssel — az elkövetett kegyetlenséget felyül mulnak minden képzeletet.

Mindezek megfontolásának természetes következése azoknak indító okait megvizsgálni, nem az indító okokat feszegetem, hanem azokat, melyek rendszerint megkivánták, részint megengedték, hogy mindezek történjenek.

Vélekedésem szerint az ok egyenesen abba van, hogy nincsenek törvényeinkbe a véletlen, szokatlan s rendkívül való esetekre nézve illő és szükséges proviziók. Szomorú dolog, amidőn a polgári társaságban csak mindennapi és rendszeren folyó dolgokról van gondoskodva; véletlen esetek pedig s valódi — vagy azzá bérált — rendkívül való helyhezetek mindjárt zavart okoznak. A törvény hiánya mindég önkénynek nyit utat, mely az új eseteket sikerre használhatja gyakran s szívesen öleli jussok s törvények elmellőzésére, felforgatására. — Szükséges ezekre nézve gondoskodni nekünk, hogy olyanok mint most, többször ne történjenek s a véletlen esetekre is legyenek törvényes gondoskodások s rendszabások. — Ez másutt vagy másként nem történhetik, hanem országgyűlésen; azért kérjük Felsőes Fejedelmünket ezen okból is, hogy haladék nélkül országgyűlést tartani méltóztasson*.

(Folytatjuk.)

Kossuth Lajos budai fogságából szüleihez és védőjéhez írott levelei.

— Közli és ismerteti: Dr. Kardos Samu. —

(Hatodik közlemény.)

XXI-ik levél.

(Február 11. 1838. Édes anyjának írt levél.)

Kedves Anyám. Hétedikéről becses levelét vettem. Hogy *Benyovszky* uron sokak bizodalma egyesül, tudom. Én sem hiu nem vagyok, hogy magamat annyira fontos személynek képzeljem, miszerint ügyemnek elsőséget követelhetnék; sem oly igazságtalan, hogy mások ügyeit miattam hátratétetni kívánhatnám. Minden haladékot tehát, mely tisztelt ügyvédem elfoglaltatásából ered, vagy jövődőben eredni fog, nemcsak békén tűrök, sőt sürgetőleg kérem *Benyovszky* urat, valahányszor több foglalatosságok egybetorlódása miatt valakinek hátrább kell maradni, mindig én legyek az, aki hátramarad, de sohase legyek az, aki miatt mások ügye késik.

Azonban azt írja édes anyám, hogy *Benyovszky* ur nyilatkozott: „sok van amit mondani mulhatlanul kell“. Erre meg kell jegyeznem, hogy én már többször kijelentett elhatározásomat soha és semmi esetben meg nem változtatom. T. i. csak azon védelmet tartom lehetőnek és szabadnak, melyre a törvény világos jogot ad; ha így védelmeznem magamat nem engedtetik: a védelemnek egyéb neme *physical* és *moralis* lehetetlenség. Meglehet, hogy ezzel ártok magamnak, nem vitatom; s tudom vannak, kik azt tartják, siker reménye nélkül ártani magunknak, boldonság. Ezt sem vitatom. De azt tudom, hogy a törvényhez hajthatlanul ragaszkodni kötelesség, kötelességet nem teljesíteni véték s ha csakugyan azon sulyos állapotban vagyok, hogy boldonság s véték között kell választanom: a választás nem nehéz;¹ Ha ezen elhatározásomat *Benyovszky* ur el nem felejtí, úgy fogja találni, nem sok, amit mulhatlanul mondani kell.

Kérem is, méltóztassék e szűk körben maradni s annál inkább kérem, mentől inkább óhajtom, hogy becses idejét, hatha-

¹ E helyen mintegy 3–4 szó kitöröltetett. (Wesselényi megjegyzése.)

tós pártfogását más ügyefogyottaktól mentől kevésbé vonja el. Különben is ha e közt haladni munkájában — bármi remek legyen is az — amint tőle más nem is telhetik, én megegyezésemet kénytelen volnék megtagadni, ami nagyon fájna. Ezen nyilatkozás gondolom — munkáját rövidebbé teheti s módja lehet arra is megemlékezni, hogy husvét után a 7 személyi tábla nem ült.

Amint örvendek, hogy édes atyám s testvéreim egészségesek: úgy fájlalom mondhatlanul, hogy édes anyám gyengélkedik. Mit tegyek, mit tehetek egyebet?

Szegény Timár esetét igen sajnálom. Csak rendes dolog, hogy a gyöngyösi utat annyi törekvés, annyi borzasztó büntetés sem képes biztossá tenni. Lina hugomat bántani fogja, hogy szívessege hasztalan volt s méltán. Szüretet nem lehet újra kezdeni a mi kedvünkért; tehát új ürmöst sem lehet újra készíteni; pedig az új ürmösnek édes csipőssége az (mondják ilyen a házasság is), mit bornemisza létünkre édes atyám s én is kedvelünk. A küldöttekért küldöm köszönetemet. Ládát is kaptam már. Könyveim, mikorra e levélre választ nyerhetek, bizonyosan mind ki olvasvák.¹ Örvendek, hogy a dramaturgiai társaság ülése érdeletet nyújtott édes anyámnak s az ott vitatott kérdésről, t. i. miért oly szegény drámai literaturánk, ime irok egy pár szót, nem mintha valami okosat írni gondolnék, hanem, hogy magamat mulassam; időmet töltve s tán kedveseimet is, míg olvassák, amit unalomból firkáltam.

Hogy a literaturai világunk izog-mozog, nógat, panaszkodik, szeretem: mert a literaturában is igaz, hogy mozgás — élet, mozdulatlanság — halál. De ha azt gondolják azon jó urak, hogy dramaturgiai literaturánk szegénységének valamely rendkívüli okai vannak s reményt veszelve jajveszékelnék: sajnálom. A dolog igen természetes. Az volna rendkívüli példátlan jelenet, ha drámai literaturánk szegény nem volna. Nem kell gondolni, hogy valamint minden egyéb, úgy e pályán is más fokokon haladhatunk előre, mint melyen más nemzeteket haladottaknak a história mutatja. És mit mutat a história? Ha nem csal emlékezetem, azt, hogy egy nemzetnek sem volt, nem mondom jeles, de csak meglehetősen drámai literaturája is, mielőtt nemzeti játékszine zárandóságából kivergődött. Ez első tekintettel paradoxonnak látszik, olyannak, mintha azt állitanók, hogy a fiu apja előtt született; de mégis igaz. Előbb játékszin, aztán drámai literatura. Később kölesönösen hatnak egymásra, de ez nincs, míg amaz nincs, vagy csak tegnap óta van.

Hibázik aki azt hiszi, hogy az író publicumot teremt magának, nevelheti, mivelheti, szaporíthatja igen is, de semmiből nem teremtheti. Nem a publicum van az íróért, hanem az író a publicumért. Ennek lenni kell egy bizonyos mértékben, hogy írók ta-

¹ E pont a „Társalkodó“-ban kinyomattatott. (Wesselényi megj.)

lálkozzanak; már pedig a dramaturgiai költésznek tulajdonképeni első okozó publicuma, a játékszin publicum, az olvasó csak későbbi járandóság. Ahol pedig játékszin nincs, nincs játékszini publikum, ahol ez nincs, nincs játékszini költész. Ezt mutatja a historia Euripides és Sophocles idejétől egész Grabbeig minden nemzeteknél.

A görögöknél az isteni találmányu olympiai játékok a genie és talentum minden ágainak becses publicumot nyújtottak. Többek között nem volt a költésznek, tudománynak oly neme, melyvel ott föllépni s roppant dicsőséget nyerni nem lehetett volna. Historicusok, verszők, philosophusok stb. egyiránt számot tarthattak egy dicskoszorura azon olajfa ágaiából, melyet a „szép koronák olajfájá“-nak *ελαια καλλιερφανος* neveztek. És mégis mindaddig, míg a szerzők csak magok olvasák a nemzet előtt eszműveiket, dramaticusok nem léptek föl. Csak miután nagyobb hatás okáért előbb az epopeokat, hőskölteményeket mimicus ábrázolatok kíséretében adtak elő, később a színészeti előadások, a nemzeti játékok lényeges részévé váltak, csak akkor tűntek elő az Euripides, Sophocles, Aeschylus stb. gyönyörű művei. Azon dramaturgiai költők, kiknek darabos gyártmányain hebegtek első szavaikat, Thália és Melpomene papjai, elhaltak a feledékenység porába nevével együtt; de játékszinnek kellett előbb lenni, hogy Sophoclesek, Euripidesek lehessenek.

Rómaiaknál a drámai játékszin állapotásra sohasem jöhetett. Ezen nemzet gyermekkorában lételéért, férfikorában hódító szellemből, aggságában tengésének hosszabbításáért küzdött; de mindig küzdött. Kard nemzette, kard növesztette, kard vesztette. Janus temploma zárva ritkán volt, s mindig csak kurta időre. E nemzet tehát még játékban is a borzasztó valóságot szerette. Vért kívánt látni s veszélyt és halált nem ábrázolatban, de valóságban; s nem volt mégis eléggé ostoba, hogy oly hiedelmet tápláljon, mint Nuri effendi ezelőtt néhány évvel Budán, ki játékszinbe vezetettvén, hol épen valamely tragicus színmű adatott, szépen megköszöné a mulatságot, de mégis sajnálkozását jelenté, hogy az ő mulattatása végett a színpadon két szegény ficzkót meggyilkoltak. A római arenákban valósággal gyilkoltak és különös pszichologiai tünemény, kivált a szelid nőnem tekintetében, gyakran 20—30 ezer néző volt jelen, több mint fele asszony, mindenik néző vetoval birt, mint a lengyel nemes hajdani nemzeti gyűlésein, egyetlenegy ujj fölemelése, egyetlenegy szó képes volt a legyőzött gladiator életét megmenteni; és mégis, midőn a retarius hálójával a földre rántá s vas villájával földhöz szegezé a secutort, háromszor tekintett körül, mielőtt a halálos dőfést megadná; s többnyire egy ujj sem emelkedék a szerencsétlen színtárszó életét megmenteni. Ezernyi ezer lárvá között keine einzige fühlen de Brust. Meg lehet szokás, mert az oly gyarló ember a legirtózatosabbat is megszokja, meg lehet tartózkodás a vért szom-

jazó sokaság dühétől, ki azon gyönyörtől, hogy a halálos döfést, büszke nyugalommal, szemhunyorítás nélkül fogadtatni, még hal-doklás közben sem vonaglni s végre lábnál fogva kivonszoltatni lássa a szenvedőt, magát megfosztani nem egy könnyen engedé vala s ki vetojával élt volna, alkalmasint úgy járhatott, mint Mokuonovszky a királyválasztó lengyel gyűlésen 1764-ben. Akármí oka volt, elég az hozzá, ők, a rómaiak e szörnyü spectaculumot szerették, a szelidebb drámát nem, a szörnyeteg Néro maga is játszott a színen, de császársága fényével sem volt képes tartós érdeket gerjesztetni, úgy, hogy ostoba hiúsága mutatványait kénytelen vala a görögök földére czipelni. Rómában a vad viták intézői sohasem voltak kénytelenek a dráma ellen pártfogást kérni, mint Erzsébet királyné idejében a londoni medvezaklató (Bären-hetzen) kérte a drury-lanei játékszin bezáratását, mivel a publicumot a medveharcz férfias multságától elvonja. És mivel Rómában a drámai játékszin állandóságra sohasem kapott dramaturgica literaturája örökké sovány maradt, mert biz én Plautus és Terentius comediáit színészeti remekeknek épugy nem tartom, mint Seneca tragédiáit nem.

Olaszország későbbi századaiban sem voltak remek dramaticus írók, mindaddig, míg X. Leó a játékszin pártfogása alá nem vette, csak ezután támadtak írók, ezután teremté Trissino érsek Sophonisbéje ujjá az olasz drámát; most pedig a legújabb korban az olasz izlés egészen az operának adván osztatlan kedvezéseit úgy, hogy a tulajdonképeni drámának jóformán publicuma sem volna; a classicus föld dramaturgiai költészetekben is (operát kivéve) nagyon szűkölködik. Spanyolországnak a római-maurus gothicus és tulajdonképeni spanyol vagy cantabricus emlékezetekkel oly gazdag Spanyolországnak Lopez de Vega volt első jeles dramaticus költője. De ő előtte játékszine már régen volt a nemzetnek. Igaz, hogy a vallás méltóságát becstelenítő mai képzetünk szerint — de akkori gondolkozás szerint nem — Lopez Vega előtt már gyakran épen nem művésztelen módon előadva látni lehetett Idvezitők halálát; az ördögöt miként első anyánkat csábitja; Szent-Magdolnát toiletjánál; a houlequin egész ihletességgel mondá a színpadon Ave-jét, Judás paternosterjét, de csakugyan spanyol nemzeti játékszin régen volt, mielőtt drámai literaturája megnemesedett.

Angliában valameddig a játékszin hősei alkalmakat utezán ütötték fel s az ugynevezett Bagrant faluról-falura járt, említést érdemlő dramaticus költő nem mutatkozott, csak miután Drury Lane állandó lakot nyujtott a színészetnek, csak ezután tünt elő Skakespeare. Így a francziáknál valameddig 14-ik Lajos, a franczia játékszin pártfogása alá nem vette, a franczia dramaturgia csak hebegett, mint Garnier és Heudy gyermeki dadogásából látjuk, miután állapotást, fejlődést nyert a játékszin, akkor támadtak Racine, Corneille, Molière stb.

A németekről hallgatok, mert ennek játékszini történetét közönségesen ismerjük. Ez volt a drámai literatura sorsa mindent, még az indusoknál is, kiknek sancrit nyelven írott drámai literaturájok, mint fordításokból ismerjük, korántsem sovány s becstelen. És mit akarunk mi? Színházunk is csak tegnap óta van; színészünk pedig művészi értelemben nincs (én legalább így tudom a dolgot) s már drámai literaturánk soványága fölött panaszkodunk! Hát hol volt a publicum, melynek számára dramaturgicus geniek irjanak? talán a Thália vándor nem papjait, de gunyolót, bűdös állásokban pipaszónál bámult publicum-é azon varázskör, mely genieket ébreszthet? Nálunk támadhattak-e felséges drámai költők, valameddig a színészet a művészi lábtón legalább egy pár fokot nem hág? Nálunk, hol tán még most is patrotismusra van szükség, ez lehetetlenség.

De már igen sokat firkáltam; der langen Rede kurzer Sinn. Augusztus óta van csak nemzeti játékszínünk; óhajtjuk, hogy drámai remekműveink mielőbb legyenek: nem az írókról gondoskodjunk, hanem a játékszínről és színészetéről; amannak szerezzünk állandóságot, ennek művészi tökélyt, miszerint nem patriotismusból, hanem gyönyörűségből mehessünk játékszínbe; és lesznek drámai költőink, mert lesz publicum, amely koszorut is nyújthat s pénzt is az írónak, amazt közvetlen, ezt közvetve. Miként gondolnám én színészetünket emelhetni? ezt, ha tudnám, hogy nem untat, megírnám másszor s Jósikáról is valamit. Most kezeit csókolom

Kossuth Lajos m. k.

XXII-ik levél.

(Február 27. 1883. Édes atyjának irt levél.)

Kedves jó Atyám! Mult szerdán estve vettem a küldött irományokat. *Benyovszky* ur szíves volt szombaton meglátogatni; s értekezvén, amennyire a szokott ellenőrségek mellett értekezni lehet, minthogy némelyek a kir. fiscus replicájából még felelet nélkül maradtak, de leginkább, mert *Benyovszky* ur jeles és szép munkájában a sorozatot mindig megváltoztatni s ami előbb van hátrább és viszont tétetni jónak láttuk: az volt véleményünk, hogy sokkal tisztábban el lehet gondolatimat igazítani, ha azokat nem az ő jeles munkájához firkálom, hanem ezeket inkább az általam vélt rendben lemásolom s észrevételeimet in textu hozzáragasztom.

A beküldött hét ivék visszaküldése mellett tehát a magamét 14 törött ivben küldöm. Csaknem szóról-szóra benne van ebben a *Benyovszky* ur jeles munkája; de a 13., 14., 15., 16-ik lapjait lemásolni sokallottam, mert testben-lélekben fáradt valék. Ezen 4 lap szakadatlan contiquitásban következővén az én rendszeremben is, könnyű lesz ott eligazulni, ahol ezekre hivatkozom. Munkám szerfelett hosszan ütött ki. Hibázott tollamnak azon ruga-

nyossága, melyről némelyekről szólottam valaha, hogy szabatosan ir kevés szóval, nem keveset. Egy oka az is lehet, hogy gyengélkedő egészséggel vagyok. Édes atyám bölcsessége *Benyovszky* ur szives hozzájárulásával el fogja a dolgot intézni, én csak azon egyet kötöm ki, hogy ahol a törvényhez ragaszkodás és személyem java közt kell választani, amaz álljon, én szenvedjek. A többi inkább édes anyám departamentumába tartozik.

Balogh dr. urat alázatosan kérem, tekintse meg azon jegyzetét, melyet tett, midőn tanácsához legelőször folyamodtam. Egészen úgy vagyok. Vagy undorodom az ételtől, vagy ha néha jóízűen esik valami, gyomorfájást szenvedek miatta. Az emésztés rendetlen, vagy szorulás, vagy bélsikarással összekötött ellenkező. De ama gyakoribb álmatlanság! Volt éj, hogy szememet sem hunytam le. A vér legkisebb mozdulatnál fejembe tódul s aztán főfájás. Ha egy kissé sebesebb mozgást teszek, csak annyit is, míg asztalomat végig törülgetem, vagy valamit emelek, nyomban sebes szivdobogást kapok s ellankadok. De mindezekkel nem gondolnék; hanem azért kell folyamodnom hozzá, hogy igen gyengülök, erőtlenedem. Tiszt urak szivesek voltak gondoskodni, hogy homeopaticce élhessek, amennyire lehet. Alázatosan kérem tehát, küldjön nekem ezekhez képest orvosságot. Radicalis curára ne számoljon, hanem csak olyan tengetésre, ami legfőlebb 14 napi curát fogadhat el, mert tartósan itt így élni alkalmatlan. A szabad levegőt számba ne vegye, azzal lehetetlen itt úgy élni, hogy a testre hathasson.

Gyümölcsöt ne küldjön édes anyám, mert nem eszem. Sietve irok, azért nem többet. Kezeit csókolom

Kossuth Lajos m. k.

Az aulusumokat a replicához nem láttam, remélem, jobban oda illenek, mint a 2-ik sz. alatti, melyet kár volt beigtatni, quia non quadrat.

(Folytatjuk.)

A) Gr. Beresényi Miklós oklevele,

mely által 1708. márczius 22-én Bornemisza Jánosnak, aki Staremberg labancz generálist foglyul ejtette, főhadnagygyá előléptetését közhírré teszi.

Comes Nicolaus Beresem de Székes **Seremstini Domini** **Im**
Imperiali **NCISCI II DEI** gratiâ Sacri Romani Imperii & Transylvania Principis **RAKU**
 Confederati Regni Hungariae **DUCIS** per Hungariam Locumtenens, Supremus
 Regni et Exercituum Generalis, Primarius Confederatorum Statuum Senator, & Comesatus de Viro
 supremus Comes, Univer & singulis Dn. Praebitis Canon, Maxesebaltis, eorundem Locumtenentibus, Praeb, Vigiliis
 Praefectis, Brigades, Colonelis, Vice-Colonelis, Supremis Vigiliar Praefectis, Pontificibus, Vice-Ducibus, Vesiliiferis,
 Vigiliar, Magistris, ac quibuslibet Militar Officibus, veterisq; tam Equitibus, quam Pedestris Ordinis Praefectis, Ferdianis, Pus
 sum, Pontificibus, Comendantibus ac Custodibus, reliquisq; quibuslibet, cum quocumq; statu, gradu, Syni, Dignitate, ac qual
 eminentia, Titulis, aliter Suetis Principibus & Ducibus, ac Confederat Regni Hungariae Statuum Locumtenens & Definitem
 tenentibus, Presens intumfacio. Nunc huiusmodi Haszánk dandam diuisione huiusmodi Labanczaga magis mereste, & helyre való
 állításra mellettsz givés faradhatásir, huzogier, nereser szeximr semigh etiml n ystban Generalis Staremberegel szigida
 alkalmatosságával szex? he szeximr ott letehor sette probájar, s diszceles maga niselesei, s ajánlot ejuram haszonla huzogieral
 késsz, eger. Comge Válasz Bornemisza Jánosnak rehenverien era, gya ső Hasznagymat decretalé deklarálta
 és deapymalraor. Kéne s való képpeszt az Confederat Magyar Haza s. Főszéges Fejed huzogierben leio felül irr Hasz
 szigob, szexi és Mudra Pleszeraknew intimalatik, huzogierden leio Viter elneh szeximr padancsolagok, emlerer Bor
 nemisza János, azon szeximre ezen Decretumom által allegarit szeximre szeximr, Obarakteres hegedva
 lo becsületé mag adm, alatta való pemig Haszánk, tolgabattymak eli mojudásara osellyer, delyeban s delyer szeximr
 engedelmességél huzon lemmtaroz szeximr. **Datum in libera Regiagi Morbana Civitate**
Resolvensi die 22 Martij Anno 1708.

M. Beresenyi

Endrey Jándortól - a "Külvilág" elöl
 szeximrétől kapfam kérebe

1906 febr. 10 én Bpente
 Skardon szeximr

Régi írók és államférfiak levelezése.

B) Palóczy László Okolicsányi Jánoshoz.

Közli : dr. Kardos Samu.

Posonban, 30-n Apr. 834.

Édes Ötsém s Barátom!

A Dictiok fel küldését köszönnvén; mi illeti a hozzám, vélekedésem közlése végett fel küldött Religionárius Parantsolatot a részben is köszönnvén mind a közlést, mind a bizodalmat, mint-hogy tudom, hogy az eránt a Collegám Sigus ma ir neked Levelet, én pedig, oly kiterjedten, mint magam is akarnék, ma annál fogva sem irhatok neked, mivel még több Követekkel is kelletik értekezödnöm, kik azon Parantsolatot magok között fiducialiter circuláltatják, ezennel arra kérlek, hogy mivel a 5-n May kezdödő köz Gyülését T. Borsod vgyének ugy is alkalmasint distineálni fogja három elsőbb napjaiban a Miskolczy vásár, azon Parantsolatot Áldozó Tsötörtökig ne vennétek fel, én a jövő Posta napon majd megírom magános gondolataimat s az a Levelem Áldozó Tsötörtök napján fogván Miskolczra érkezni, még azon a napon egymás között bővebben is fogtok eránta értekezödhetni.

Tallián Gergely Ötsémnek jobb egészséget kívánván s kedveseidet szívesen köszöntvén, állandóul maradok

szerető barátod
Palóczy László.

Boritékon : *Posonból* Tekintetes okolicsnai Okolicsányi János urnak T. ns. Borsod Vármegye főnotáriusának sat. szíves tisztelettel *Miskolczra.*

(Eredetiye dr. Kardos Samu gyűjteményében.)

D) Teleki László özv. gróf Batthyány Lajosnéhoz.

Közli : dr. Kardos Samu.

1850. szept. 22.

Tisztelt Grófnő!

Sietve küldök két arczképet annak bizonyítványául, mennyire él mindenütt Lajosunk¹ emléke Magyarorszáiban. Lám, e képe-

¹ Gróf Batthyány Lajos.

ket ott Magyarországon metszették, a legnagyobb életveszély közt, és ott is árulják, kettőt a metsző tisztelete és hódolata jeléül van szerencsém tisztelt Grófnőmnek átküldeni. Ez előtt néhány nappal küldött levelemre várom válaszát és parancsait. Különösen a *Horváth* dolgára nézve jó volna, ha mielőbb tudhatnám parancsát. Kik itt vagyunk tiszteljük s üdvözljük önt és családját minden tagját. Óh bár utazásának tervei Páris felé létesülnének.

Annyi mondani valóm volna még!

A legmélyebb tisztelettel s hódolattal öröklök tisztelt grófnőnek legalázatosabb szolgálója s hű barátja *Teleky László*.

Eredetije dr. Kardos Samu ereklye-gyűjteményében.

E) Botár Ferencz¹ gróf Teleki Domokosnak.

Közli: dr. Kardos Samu.

Báró Wesselényi Miklóstra vonatkozó különféle élettörténeti adatok dolgában.

Kolozsvár, 15. Szept. 1860.

Méltóságos Gróf Ur!

Méltóságodnak f. hó 9-én kelt becses levelére a ma és tegnap tett intézkedéseim következtében szerencsés vagyok a következőkben válaszolni.

1-ör. *Br. Wesselényi* Miklósnak 1849-ben irt és külföldön megjelent munkájára nézve, mint augusztus 8-án kelt levelemben említém, *br. Humbold* Hermanhoz irtunk, kitől még semmi felelet nem érkezett. Tegnap értesültem, hogy *Zilahy* Károly, ki tavaly nyáron Gräfenbergben mulatott, ott két oly egyénnel ismerkedett meg, kik birják e munkát. *Zilahy* Károly kérésemre szives volt e tárgyban irni, tehát még mind reméllem, hogy birtokába juthatok.

2-or. A báró haláláról szomorú jelentést bírok. Meghalt 1850. ápr. 21-én este 7 órakor, 55 éves korában. Születése idejére, úgy az apja és anyja meghalálózása idejére nézve legbiztosabb tudomást a zsidói ref. paptól kapok egy pár nap alatt, már tegnap küldött levelemre.

3-or. *Patakya* nézve ma irtam méltóságos *Laskai* Lajos urhoz Zálnokra, ki a néhai báróval együtt nevedekett *Pataky* nevelése alatt, mert itt m. *Ujfalvi* és t. *Kelemen* urtól is csak annyit tudhattam meg, mennyit Nagyságod is becses levelében *Patakya* vonatkozólag kifejezett. Halála a báró utazása utáni időre esik, mert a báró maga viszi ki *Patakyt*, mint halottat, a zsidói családi sirboltba. A *P* betűvel jegyzett egyéniség *Pataky* nem lehet, mert egy kicsapongó egyéniséget nem tett volna a néhai báró saját édes atyja mellé egy sirboltba. *Patakyról* mind haláláig

¹ Botár Ferencz a nagy Wesselényi árváinak nevelője, ki a fiuk mellett két évtizednél hosszabb időn keresztül működött.

a legnagyobb kegyelettel emlékezett, sőt a *Pataky* halálakor a legmélyebb bánat lepte meg. Remélem, hogy m. *Laskai* urtól bővebb leírást nyerendek. Megkértem, hogy tudósítását vagy Nagyságodhoz, vagy hozzám tegye meg.

4 er. Wesselényi utazása egész bizonyossággal kezdődik 1821. szept. 21-én.

5-ör. Hogy mikor lett a néhai báró apja Szolnok megye administratorává, irtam k. szolnoki levéltárnok *Szakács* Ferencz urhoz Zilahra, ki 3—4 nap alatt engem tudósítani fog.

Továbbá: A báró (növendékeim atyja) születésére nézve, ámbár némelyek adomának tartják, meg kell említenem, mint bizonyos tény, hogy születése percében — december hónapban — az atyja az ablakon kitarotta a szabadlevegőre meztelen, hogy a gyenge kis test már akkor kezdjen edződni; azelőtt született 12 gyermekét mind elvesztvén. A m. *Laskai* urhoz küldött levelem a báró életét érdeklő adatok után is kérdezősködik.

Prof. *Sámi* birja a bárónak néhány jellemző beszédét 1831—1832 körüli évekből. Ha Nagyságod méltóztat őt levélben felszólítani, azt hiszem, hogy ő azonnal átadandja azokat Nagyságodnak.

Ha felszólításaimra a válaszok megjönnek, bátor leszek tudósításimat részletenként is megtenni.

Teljes tisztelettel maradtam a méltóságos Gróf urnak aláza-
tos szolgája

Botár Ferencz s. k.

(Eredetije gr. Teleki Domokos káziratai között az Erdélyi Nemzeti Muzeumban.)

F) Majláth György Palóczy Lászlóhoz.

Közli: dr. Magasházy Béla.

Pesten, 860. XI/9.

Tisztelt régi jó barátom!

F. hó 7-én kelt nagybecsű soraidban foglalt üdvkivánatidat őszinte és mélyen érzett köszönettel vettem. Áldást mondasz néhez körülmények közt czélba vett törekvéseinkre; nagyobb szükség erre sohasem forgott fenn, midőn Isten segélye és minden jó hazafi vállvetett közremunkálása nélkül a megkisértett általalakulás óhajtott eredmény: tudniillik tartós és maradandó jogállapotra nem fog vezethetni. Az általad ajánlott egyénre különös figyelmem lesz, miután nem kétlem, miszerint közbenjárásodra tökéletesen érdemes. Fogadd egyébként, az idők sokszor változott viszonyai között, változatlanul őrzött baráti szives érzéseim és a hon irányában gyűjtött bokros érdemeid elismerésén alapult kiváló tisztelemnek kifejezését.

Régi hived

ifj. Majláth György m p.

(Eredetije Borsod vármegye levéltárában.)

G) Tompa Mihály levele.

mely által Kovács Sándort sürgeti, hogy kápláni állását Hanván a megállapított időben elfoglalja.

Közli: Versényi György.

Tiszteletes Kovács Sándor urnak

Gortva-Kisfaludon.

Édes Öcsém Uram!

Levele következtében tehát bizonyosnak tartom hozzám-jövetelét, melyet már hivatalosan be is jelentettem Esperes urnak, ki azt helyeslé s megerősíté.

Azonban nagy baj, hogy jövetele még oly messze van. *Zámok*y minden perczben elhagyni készül Hanvát, én magam beteg, tehetetlen ember vagyok s az idő megjavulásával azonnal valami fürdőbe megyek, még pedig huzamosabb időre.

Ezen a dolgon segítenem kell s majd segíték is valahogy egy más ifju ember szerzése által. Különben is egy ember nem bírná nálam a hivatalvitelt, miután magam épen semmit se lendithetek, míg meg nem gyógyulok.

A kettőnk közötti dologra nézve tehát ennyi a lényeges és bevégzett tény: én kegyedet meghívtam, kegyed elfogadta, az esperes megerősítette előre és kegyed julius elején minden esetre Hanvára költözik.

Addig is Isten áldja meg minden jóval.

Hanva, május 11. 1866.

Barátja

Tompa Mihály.

K. S. oda is ment káplánnak Orbán Ferencztől. Később (talán Csizi után) hanvai pap lett. Ott halt meg. E levél jelenleg Kovács Sándor fiának, Gyulának birtokában van. (V. Gy.)

(Eredetije Versényi György birtokában Kolozsvárott.)

I) Kossuth Lajos Ihász Dánielről.

Közli: dr. Kardos Samu.

Kossuth Lajos 1890. febr. 19-én Turinban tanusítványt állít ki a vele együtt lakott és keserű száműzetését 31 éven át hűségesen megosztó Ihász Dániel volt 1949/49. honvéd százados elhunytáról és végső akaratáról.

Turin, febr. 19-én. 1890.

Alulirt ezennel bizonyítom: hogy 1848—49-ki Magyar szabadságharcunk egyik vitéz bajnoka *Ihász Dániel*, ki mint akkoron alezredes, s a verestoronyi fontos határszéli állomás parancsnoka, vezérének *Bem* tábornok rendeletére az oroszokat első fegyveres avatkozásuk alkalmából Erdélyből kiüzte, utóbb Török-Országba menekülve, számkivetésem minden viszontagságain keresztül egész

H) Kossuth Lajos levele Losoncz városához.
A város diszpolgárává történt választását megköszöni.

Stabadalmas Losoncz Városa
Közhírségének

Tisztele Városi Közhírség *J

A polgárok hűségük az országok
szabadságának szolgálatára.

De ha jószerevisíten hűségüknek
leszmi csak hűségük hűségük, a bal
szerevisíten szolgálati hűség, a hűségük
hűségük, mellesz hűségükben meg
nem rendelni magyarság polgárok.

Losoncz városa hűségük hűségük
szolgálatára hűségük a hűségük
magyarságjainak védelmére hűségük.

Ez elhűségük a jogjainak hűségük
szolgálatára hűségük, minden
az elhűségük a hűségük a hűségük
mint meghűségük hűségük hűségük.

Losoncz városa Magyarországra
Bresztyárára hűségük magyarság
az idegen szolgálatra hűségük
ellenesség, mely szolgálat a ma
nyarság nem bűnűségük hűségük.

Ez nekik hűségük a hűségük hűségük
szolgálatára hűségük, minden
szolgálat a hűségük hűségük, melynek
névük a Magyarországra hűségük
szolgálatára hűségük hűségük.

Hűségük hűségük minden
szolgálatára hűségük hűségük
szolgálatára hűségük.

De Losoncz városának hűségük
sem a hűségük alatt, sem a hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük.

Az ily hűségük sem hűségük
hűségük hűségük, hanem magyarság
szolgálatára hűségük, melynek hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük.

Egy ily város alatt hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük.

Olyan hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Így hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Hűségük hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

A hűségük hűségük, melynek
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Így hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Így hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Így hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Így hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Így hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Így hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.

Így hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük
szolgálatára hűségük hűségük hűségük.
Kelt Túrmező márc. 29. 1868.

haláláig 31 éven át hontalanságom hü társa, kísérőm s legmeghittebb barátom volt, élete utolsó éveiben mint nyugállományi olasz ezredes, a turini tartomány collegnoi határában fekvő baracconi birtokom egyik házában ugyszólván velem lakott, s ott is halt meg 1881 ápril 10-kén, én tehát halálának körülményeiről, vagyoni állapotáról, s csekély értékű hagyatéka felől tett rendelkezéséről annyira biztos tudomással bírok, hogy nemcsak eltemetéséről én gondoskodtam, hanem hagyatéki ügyének, ugy rokonaival, mint a hatóságokkal elintézésében is fiam *Kossuth Lajos Tódor* segítségével én jártam el. Ennélfogva jelen soraimmal bizonyítom, hogy a nevezett néhai *Ihász Dániel* ezredes halála után hátramaradott csekély vagyona mindössze is az elhunyt által házamban használt lakosztály szerény butorzatából állott, melyre nézve az volt több izben tanuk előtt kijelentett akarata, hogy a gazdasszonyának *Chauvie Margitnak* adassék nem is annyira jutalmául, (mert a hagyatéka csekély értéke jutalomnak nem lett volna nevezhető), hanem inkább elismeréséül a buzgó hü ápolásnak, melyet az elhunyt iránt nemcsak utolsó terhes betegségében, hanem már előbb is számos éveken át tanusított. Én bizonyítom: hogy megbízásom folytán fiam *Kossuth Lajos Tódor* az elhunytnek legidősebb fivérét *Ihász Imre* urat (ki Lovász Patona szomszédságában *Hathalmon* lakott) testvéröcsésének *Ihász Dániel* ezredesnek halála s hátra hagyott csekély adósságainak *Chauvie Margitra* hagyása felől annak kijelentésével tudósította: hogy ha az elhunyt akaratát testvérei tiszteletben tartják s a hátrahagyott csekély ingóságoknak *Chauvie Margitra* szállását nem ellenzik: én és fiam elhunyt hü barátunk emléke iránt táplált kegyeletből a betegségéből származott, s rangjához illő diszes eltemetésével és hagyatéka elrendezéséhez kötött hivatalos eljárásokkal járó költségeket minden kárpótlás nélkül a magunkéból akarjuk fedezni; ha ellenben a rokonok elhunyt fivérük akaratát nem respektálnák, s a *Chauvie Margitra* hagyott csekély hagyatékra — mely az általam és fiam által előlegezett kiadásokat távolról sem fedezhetné, igényt formálnának, mi e kiadások mégtérítésére nézve jogunkat az elhunyt testvérei ellen fentartjuk.

Én bizonyítom, hogy ez értesítésünk folytán az elhunyt legidősebb fivére *Ihász Imre* 1881 ápril 28-káról írott levelében *ugy saját maga mint a család többi tagjai nevében* fiamat tudósította, hogy elhunyt testvérük hagyatéka-hoz igényt nem formálnak, hanem kívánják, hogy az elhunyt akaratának elég tétessék: csupán azt kérve, hogy valami csekélységet mint emléktárgyat küldjünk meg testvéreinek.

Én bizonyítom, hogy ennek következtében az elhunyt akaratát végrehajtatott; összes hagyatéka *Chauvie Margitnak* átadatott: s a hagyatéka után járó örökösödési illeték *31 frt 38 krban* (a mi egyszersmind az összes hagyatéka csekélységét is bizonyítja) az *1882. évi Mártius 30-kán Budapesten kelt s eredetiben ide mellékkelt*

hivatalos nyugtatvány szerint a Magyar királyi központi pénztárba befizettetett; mint emléktárgyak: az elhunyt két szolgálati kardja, két érdemkeresztje (az egyik a Savojai katonai érdemrendnek, a másik a Sz. Móricz és Lázár rendnek lovag keresztje) és az Ihász család nemességi czimerével ellátott pecsétnyomó gyűrűje, az elhunyt legidősb fivérének *Ihász Imrének* elküldettek; a küldött tárgyak kézhez vételét 1881 September 17-én Hathalomról fiamhoz intézett levelével el is ösmerte.

Mindezek folytán tehát egész határozottsággal bizonyítom, hogy boldog emlékü barátom, néhai *Ihász Dániel* ezredes után sem testvérei általában és különösen bátyja *Ihász János* ur *semmit sem örökölt*; *Ihász János* urat illetőleg még azt is megkívánom jegyezni, hogy ő mint jó testvér (dicséretes ellentétben idősb fivérével Imrével) elhunyt Öcsését hontalan életében több ízben jelentékenyen segítette, midőn pedig haláláról értesült, nekem s az enyéimnek elhunyt barátunk hú ápolásáért és gondoskodásunkért 1881 Ápril 15-én Pórkóról írott levelében érzékeny köszönetet mondva, azon ajánlatot tette, hogy amennyiben az orvosi és eltemetési költségek az elhunyt vagyonával nem fedezhetők, ő azokat nekem saját vagyonából kívánja megtéríteni; mely ajánlatát azonban én épen, mivel elhunyt testvére után semmit sem örökölt, természetesen el nem fogadtam, s a költségeket, melyek a turini protestans sirkertben (hol csak maga a kiválasztott sírhely 1500 franknál többbe került) az elhunyt rangjához illő katonai pompával történt eltemetéssel, sir emlék felállításával csakhogy közel 6000 frankra mentek, én és fiam tartottuk kegyeleti kötelességünknek fedezni. Mindezekről adom saját kezemmel írott és aláírott jelen bizonyosság leveletem. — Turinban, Olaszországban Febr. 19-én 1890.

Kossuth Lajos.

(Eredetije dr. Kardos Samu ereklyegyűjteményében.)

Hajdan és most.

Közli : dr. Kardos Samu.

Bécs város tanácsa és polgársága üdvözlete a magyar néphez.

Bécs város tanácsa és ideiglenes polgári bizottmánya 1848 április végén a bécsi magyaroknak Pestre induló küldöttségével egyideűleg saját követei által köszönti a magyar népet, egyuttal viszonzásul a bécsi polgárságnak ajándékozott zászlóért Mátyás király pajzsát s a márcziusi diadalmas fölkelésben résztvett csapatok egyik zászlóját küldi a pesti muzeum számára.

Nemes-szívű Magyarok! A' Bécsben tartózkodó magyarok felszólították austriai rokonainkat a' bécsi polgárokat, csatlakoznának a' holnap innen Pestre indulandó küldöttséghez a' végett, hogy városunk részéről azok felett, miket kivivtunk, lelkesült rokonérmeltek számos és magasztos bizonyítványaiért nektek nemes-szívű magyaroknak személyesen tennénk örvendező köszönetet.

E' testvéri felszólítás lelkesült viszhangra találván a' bécsiek szívében, a' városi tanács és az ideiglenes polgári bizottmány, mint a' bécsi közönség közvetlen képviselője, egyhangulag ragadá meg ezen örvendetes alkalmat, és kebeléből két tagot küldvén ki a' végett, hogy ezek mint Bécs városa közvetlen képviselői a' fennebbi magyar küldöttséghez csatlakozva benneteket nemes rokonaink a' ti lélekemelő testvéri köszöntések szives viszonzatául kéz szorítások közt mindnyájunk nevében forrón üdvözöljenek.

Ilye Antal és Kilián Ferencz Antal kebelbeli polgártársaink 's illetőleg követeink által ezennel küldjük *Corvin Mátyás* Magyar ország nagy királyának azon paizsát, melly egykor annak hős mellét oltalmazta 's melly az ozmán hatalom után reánk emlékül maradt, ezt polgári fegyvertárunkban negyedfél századnál tovább — mint megbecsülhetetlen kincset a' leghivebben őriztük, de ugy hisszük, hogy minél nagyobb becsben állott ez előttünk, annál elevenebben fejezzük ki irántatok forró köszönetünket szives rokonérmeltekért és azon pompás zászlóért, mellyel minapiban bennünket megajándékoztatok. Miért is fogadjatok nemes-szívű magyarok testvéri indulattal követeink által általadandó vitéz tetteitek egyik legragyogóbb korszakának szent emlékét 's legyetek szivesek azt örök időkre a' pesti muzeumban betenni.

Egyuttal követeink által szinte küldünk fővárostok polgári fegyvertárak számára egyet azon zászlók közül, mellyek alatt Bécs polgárai a' nagy márcziusi hírkoszoruzta napokon seregenként 's örömittason gyültek össze a' kivivott szabadság diadatmenetét hez — dicsőséges napjaink örök emlékeül.

Egyébiránt Beneteket keblünkre szoritván testvéreileg üdvözlünk — Bécs városának tanácsa és ideiglenes polgári bizottmánya — 1848 ápril.

Kivül: Vettem 1848 április 27. Népgyülés 1848 április 23. Husvét-vasárnapján.

(Dr. Kardos Samu gyűjteményében levő egykoru másolat után).

II. Adat Bonis Samu üldöztetéséhez.

1920 - Áü.

Cs. k. Pest: Törvényszék és katonai kerületi álladalmi Főügyésztől.
Tekintetes Nagy Ferencz k. kincstári Ügyvéd Urnak.

Miskolczon.

Folyó évi Január 31. 22. sz. a. Jelentését azon kérésel közöltem *B. Haynau* főparancsnok Ur Ő N.-Mságával: hogy *Bónis* Samu elfogatása iránt intézkedni méltóztassék. Ez tehát meg fog történni. — Mi az idézett tudósítása többi részét illeti, Önnek Gróf *Alberti* elleni nehezteléseit szinte közöltem Ő Excelenciájával, — ki böltessége szerint fog módot találni abba, hogy olyasokra többé ok ne szolgáltassék.

Hanem magának alkalmaztatásául újra megjegyezni kéntelenitetem, hogy a pesti Hadtörvényszék elébe más hadi kerületekből, sőt még Erdélyből s Vajvadinából is tsak a *debreczeni* volt Országgyűlési tagok állittatnak, minden másnemü pártütők a magok kerületjökben felállított hadtörvényszék által íteltettnek el, s azért az ön által tudósításában meg nevezett Guerilla vezérek a Kassai vagy Aradi Hadtörvényszék alá tartoznak. — Cz. Uraságod pedig legbiztosabban járand el hivatalbeli kötelessége teljesítésében, ha minden egyes pártütők felett a kerületi Hadi Parancsnokságnak írásbeli külön-külön Jelentést téssen, vagy egyenest a Hadtörvényszékre adja fel az iratokat.

Pesten Február 4-én 1850.

Hegy.

(Eredetije dr. Kardos Samu ereklye gyűjteményében.)

III. Hadtörvényszéki ítéletek. 1850.

I. 1. *Beniczky* Lajos, guerilla főnök s táborkari alezredes a fölkelő seregben; 2. *Vértesy Mezösy* Pál, rangnélkül kilépett cs. k. hadnagy; 3. *Madarassy* Miklós, rangnélkül kilépett cs. k. hadnagy; 4. *Csutak* Kálmán, ügyvéd; 5. *Szokolczy* Mihály cs. k.

szekerész-hadnagy; 6. *Hódosy* Sándor, kapitány; 7. *Jeney* Károly, főhadnagy; 8. *Jeney* József, cs. k. hadnagy; 9. *Francz* Mihály, főhadnagy; 10. *Dedinszky* Antal, nyug. kapitány; törvényesen megállapított tényállás mellett bevállván, hogy a fölkelők javára szolgálatokat vállaltak s a magyar fölkelő seregben magokat alkalmaztatták, ezek közül a febr. 28-án 1850. felettük tartott haditörvényszéken felségsértési bűn miatt *Beniczky*, *Mezősy* és *Madarasy* kötélt általi halálra; *Csutak*, *Szokolczy*, *Hódosy* és *Jeney* Károly a cs. kir. hadseregben viselt rangjok elvesztése mellett löpor és golyó általi halálra; *Jeney* József és *Francz* Mihály rangjok elvesztése mellett az első 12, az utolsó 10 évi várfogságra, összesen minden vagyonuknak a forradalom okozta károk megtérítése végetti elkobzása mellett, végre *Dedinszky* fegyveres fölkelésbeni részvét miatt viselt rangja és nyugdíja elvesztése mellett 3 évi várfogságra ítéltetett. — *B. Haynau* t. sz. n. s. hadseregpáncsnok ur ő excja ez ítéletet törvény útján megerősíté, kegyelem útján pedig a halálos büntetést az arra ítéteknek elengedé, *Beniczky* Lajosnál 20 évi, *Csutak* Kálmánnál 16 évi sánczmunkára nehéz vason, *Mezősy* Pálnál 18 évi, *Madarasy* Miklósnál 20 évi, *Hódosy* Sándornál 10 évi, *Jeney* Károlynál 16 évi várfogságra vason, *Szokolczy* Mihálynál 10 évi várfogságra vas nélkül szelidíté, *Jeney* József ítelt 12 évi várfogsági büntetését 6, és *Francz* Mihály 10 évi várfogságát 4 évre módosítá, végre *Dedinszky*nek 3 évi várfogsági büntetését teljesen elengedé; minek folytán ez ítélet közzététetett s végrehajtása elrendeltetett. Arad, márt. 14. 1850.

II. 1. *Görgely* Ármin, rang nélkül kilépett főhadnagy; 2. *Wewera* József Manó, magán-mérnök; 3. *Csapó* Vilmos, rang nélkül kilépett főhadnagy; 4. *Hió-vári b. Meszéna* István, főhadnagy; 5. *Wiela* Antal, másod-kapitány; 6. *Irinyi* Bertalan, másod-kapitány; 7. *Görgely* János, főhadnagy; 8. *Krausz* Károly, kapitány; 9. *Balázs* Márton kapitány; 10. *Perczel* Antal, ranggal kilépett főhadnagy; 11. *Kálóczy* Kálmán, rang nélkül kilépett hadnagy; 12. *Höflich* Márton, kegydíjjal elbocsátott hajdani hadnagy; 13. *Thalheimi* Pögler József, nyugalmazott hadnagy; 14. *Maedl* Ferencz, hadnagy; 15. *Baldauf* nyugalmazott főhadnagy; 16. *Runianin* István, hadnagy; 17. *Kopystynski* Leo, hadnagy; 18. *Balogh* Ádám, főhadnagy; 19. *Forsthuber* Vilmos, hadnagy; 20. *Karándi Nánásy* Pál Károly, hadnagy; 21. *Egyed* Ignác, hadnagy: a velők véghezvitt vizsgálatban törvényesen megállapított tényállás mellett, részint bevállván, részint törvényesen rájuk bizonyulván, hogy a cs. kir. hadseregbe léptök alkalmával letett esküjükről megfélekedve, a Magyarország s Erdélyben kiűtött fegyveres lázadáshoz csatlakoztak; a febr. 27-én 1850. felettük tartott haditörvényszéken felségsértési bűn részvéte miatt, mely *Krausz* Károlynál még fegysérelem által súlyosított, a csász. kir. hadseregben viselt rangjok elvesztése s vagyonuknak

a forradalom okozta károk megtérítésérei elkobzása mellett, nevezetesen Görgey Ármin, Wewera József Manó, Csapó Vilmos, b. Meszéna István, Wieland Antal, Irinyi Bertalan löpor és golyó általi halálra, Gergely István, Krausz Károly, Balázs Márton, Perczel Antal, Kálóczy Kálmán és Höflich Márton, kegydíja elvesztése mellett, mindegyik 12 évi, végre Pögler József és Baldauf József nyugdíjuk elvesztése mellett, Maedel Ferencz, Runianin István és Kopitynszky Leo, mindegyik 10 évi várfogságra, ellenben fegyveres fölkelésbeni részvét miatt, mely Forsthuber Vilmosnál 2-od foknyi fegysérelem által sulyosítva van, tiszti rangjok elvesztése mellett, nevezetesen Balogh Ádám, Nánásy Pál Károly és Forsthuber Vilmos, mindegyik 6 évi, végre Egyed Ignác 3 évi várfogságra ítéltetett. — B. Haynau t. sz. n. s hadseregparancsnok ur excja ez ítéletet törvényesen megerősíté, kegyelem útján pedig a halálos büntetéseket az arra ítéteknek elengedé s Görgey Árminnál 14 évi várfogságra vason, Weweránál 14 évi sánczmunkára nehéz vason, Csapó, Meszéna, Irinyi és Wielandnál 10 évi várfogságra vason, továbbá a Perczel, Kálóczy és Höflichre szabott büntetéseket 10, Balázsét 8, Krausz és Gergelyét 7, Baldaufét 3 és Forsthuberét 2 évre vas nélkül szelidíté, végre Egyed Ignácét teljesen elengedé; a többiekre u. m. Pögler, Maedl, Runianin, Nánásy, Kopistynsky és Baloghra nézve a haditörvényszéki ítéletek közzététettek s végrehajtásuk elrendeltetett. Arad, mart. 14-ikén 1850.

(Kolozsvári Lap. 1850. 52. szám. április 30.)

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Adalékok Zemplén vármegye Történetéhez. (Havfolyóirat.) Szerkeszti *Dongó Gyárfás* Géza. A tizenkettedik évi folyam 1. és 2. száma egyszerre jelent most meg. Gazdag, változatos tartalmából kiemeljük a következő értekezéseket és közleményeket: A szerkesztőtől valók ezek: Zemplén a váradi Regesztromban. Béketárgyalás 1705-és 1706-ban Leopold és Rákóczi közt. — Zemplén vármegye az elnyomatás alatt. — A Zempléni Casinónak törzstagjai 1831-ben. Ólasz-Liszka Diáriomából. — A hírlapíró Kossuth Lajos elítéltetése. — A tusakodó Zemplén vármegye 1861-ben. — A bodrog-zsadányi bronzlelet dr. *Jósa* Ándrástól. — Zemplén vármegye műemlékeiről *Dudás* Gyulától. — A dicső Rákócziakról *Dobi* Antaltól. — Szirmay Antal élete *König* Györgytől. — Kazinczy Lajos honvédtábornok élete *Becske* Bálinttól. — Zemplén vármegye magyarosodása dr. *Kossuth* Jánostól. Szerencs város leírása *Kassay* Józseftől.

Akadémiai Értesítő. Februári füzetét nagyobbára a M. Tud. Akadémia hivatalos közleményei töltik meg. *Rados* Gusztáv ismerteti és méltatja a *Bölyai* 10,000 koronás jutalommal kitüntetett Henri Poincaré munkáit az új matematikai eszmékre és módszerekre való fejlesztő hatásuk tekintetében. Az ismertetést kiterjesztette Poincaré vetélytársa, *Dávid* Hilbert munkáira is. — *Ferenczi* Zoltán, gr. Széchenyi István és br. Wesselényi Miklós levelezéséből 35 kiadatlan levelet publikál. Ezután jegyzőkönyvek s az akadémia számadásai, vagyonmérlege, előirányzata stb. következnek.

Archaeologiai Értesítő. Február 15-ikén megjelent idei füzete két cikket is közöl a Kolosvári testvérek készítette prágai Sz.-György szoborról. *Czakó* Elemér és *Kárász* Leó vitáznak egymással e híres Iovas-szobor alakjáról, öntése helyéről és eredeti rendeltetéséről. *Móra* Ferencz (szeged—ötömösi), *Kugler* Alajos (veszkényi), dr. *Márton* Lajos (abonyi), dr. *Finály* Gábor (szamosújvári), dr. *Hoffiller* Viktor (zágrábi), dr. *Mahler* Ede (pannoniai), *Csallány* Gábor (szentesi) ásatásokat, illetőleg leleteket és emlékeket irnak le. Rövidebb közlemények vannak *Kemény* Lajostól, *Mihalik* Józseftől, *Darnay* Kálmántól és *Sóos* Eleméértől. Irodalom

rovata gazdag. Kivonatosan ismerteti a muzeumok és könyvtárak főfelügyelőségének 1904. évi jelentését. — Igen sok rajz és ábra élénkíti ezt a füzetet is.

Huszedik század. Februári füzetének élén Emile *Vandervelde* „A művészet a polgári társadalomban“ című eszmefejtetéseit olvassuk. E fejtegetések W. Morristól kölcsönzött eme mottó körül csoportosulnak: „A néhány embernek szóló művészet ép oly kevéssé kell nekem, mint a néhány embernek való nevelés, vagy a néhány embernek való szabadság“. — Tehát a munkás osztályokat is annyira kell nevelni, hogy megértsék a művészetet és művészeket; a művészeket, e szellemi proletárokat pedig fel kell szabadítani a gazdag osztályok, vagy jobban mondva a gazdag osztálynak is csak egy töredékének kizsákmányoló uralma alól. — *Jászi* Oszkár befejezi „A demokraczia jövője“ cz. tanulmányát. — Dr. *Lánczi* Jenő Comte társadalom tanával foglalkozik. — A Szemlék rovata csaknem egy tuczat sociologia körébe vágó új könyv ismertetését öleli fel.

Közgazdasági Szemle. Februári füzetének legterjedelmesebb, egyuttal a legérdekesebb és legszélesebb körű érdeklődésre méltán számottartó értekezését ifj. *Leopold* Lajos írta, „Az aratógép sociológiája“ czimmel. A mi figyelmünket első sorban bőségesen alkalmazott gazdaságtörténelmi adatai ragadták meg; gyakorlati szempontból mégis azok az összehasonlítások érnek legtöbbet, amelyekkel Magyarország kézierővel és Amerika arató- és kaszálógéppel dolgozó földmivelését egymás mellé, illetve egymással szembe állítja. Vajha elég belátása és ereje volna korunknak ahoz, hogy tanulságait, míg nem késő, a maga javára értékesíteni tudná! *Heller* Ferencz az új értékelméletről értekezik. — *Ferenczi* Imre folytatja a magyar ipari munkásság szakszervezeti mozgalmát és sztrájkjai tanulmányozását. A könyvismertetések közül felemlítjük „A kartellek és szabályozásuk“ című tavaly megjelent közgazdasági tanulmány ismertetését. E művet dr. *Rácz* Lajos, a debreceni kereskedelmi és iparkamara ifju fogalmazója írta. — s jegyű bíráló röviden összegezi a tanulmány gondolatmenetét; legjobb résznek találta a gazdasági hatásokat tárgyzó fejezetet.

Magyar Nyelvőr. Két füzet tartalmával kell most beszámolnunk. Az I. (januári) füzetnek önálló nagyobb közleményei: A székelyudvarhelyi kodex *Simonyi* Zsigmondtól. A *böszörményi hajduk* álmélkodva hallhatják, hogy az ő városuk szláv hangzású neve, amely szó a székelyudvarhelyi kodexben is előfordul, itt is *izmaelitának* felel; mert ez a szó valaha izmaelitát jelentett (a váradi Regestrum is többször említ nyírségbeli izmaelitákat); s azonos a Zrinyi és Gyöngyösi muszurmányával vagyis muzulmánal. — Kisfaludy Sándor mint nyelvújító *Bajza* Józseftől. — Az ikés igék ellen *Zichy* Antaltól. — Tiberius nyelvújítása *Vér-*

tessy Dezsőtől. — *Nádai* Pál Oláh Gábor nem rég megjelent munkáját „A debreczeni nyelvjárás“-t dicsérve bírálja s e mellett szeretettel szól Debreczenről is. — Magyarázatok, népnyelvi hagyományok rovata gondos és élénk. — Szó esik *Burgundia*, *Kandia* stb. helynevekről is, amelyek több magyar városban és faluban otthon vannak. Debreczenre csak Burgundiát illetőleg történik hivatkozás, noha *Kandia* nevű utcánk is van. Pesti Frigyes szerint a sok *Kandia* helynév a török hódítás emléke. Mi ezzel szemben Bunyitayt idézzük, aki Váradon már 1550 körül találkozott ilyen nevű utczával. Debreczenben e nevet aligha vezethetjük vissza messzebb a XVIII. század elejénél. Legalább én régi jogyzőkönyvekben nem előbb, csak 1726-ban találtam először fölemlítve a *Kandia* nevet, egy ház eladásával kapcsolatban. Széll Farkas ur szerint hihetőleg *kandiai* (Kréta szigetbeli) görög kereskedők adtak volna nevet ez utcának. — Sokkal régibb nálunk a *Burgundia* elnevezés. Ezt már az 1550 évi jegyzőkönyv is említi (in platea Burgundy), ismét az 1564-beli így: „in vico Burgundya“. Ha bebizonyítható volna, hogy az Árpádok idejében (XII. században) nem csak Szalacsra, Szatmárra, hanem Debreczenbe is jöttek német telepesek, akkor könnyebben megfejtethetők e név eredetét.

A *Nyelvőr* II. (februári) füzetének tartalma ez: Jelentéstanulmányok *Szeremley Császár* Loránttól. — A nyelvemlékek közlése módjáról. *Tolnai* Gyulától. — Van-e alanytalan mondat *Kalmár* Elektől. — Kisfaludy Sándor és a nyelvújítás *Bajza* Józseftől. — Kisebb közleményeket olvasunk Nyelvművelés, Magyarázatok cz. rovatokban. — Ez utóbbiak között *Simonyi* Zsigmond, a szerkesztő, érdekes fejtegetést fűz a hentes-, hentaller—händler szók értelméhez és származásához az általa Zoltai Lajostól kért levélbeli értesítés kapcsán, amely szerint Debreczenben a hentelér (de nem hentaller) szó ma is hallható. Ugyancsak Zoltai megjegyzésekkel kíséri a *kuszmér* vagy *köszmér*, valamint a *csihe*, *csihés*, csilyés debreczeni szavak használatát.

Magyar nyelv. Februári száma közleményei sorát *Melich* János értekezése vezeti ilyen czímmel: Adatok hazánk honfoglaláskori s X—XII. századi helyneveinek értelmezéséhez. — Dr. *Réthei* Prikkel Marián végére ért a magyar tárcznyelvről írott tanulmányának. — *Lehr* Albert az *atu-etü* képzőkről elmélkedik, mint amelyekről keveset tud az irodalom. — *Iványi* Béla, *Takács* Sándor és *Katona* Lajos nyelvünk történetéhez adatokat közölnek. *Lehr* A. folytatja *Arany* János nyelvének magyarázatát. — Többen irtak szó- és szólásmagyarázatokat; — mások tájszókat gyűjtöttek.

Protestáns Szemle. Februári füzetének tartalma ez: Erkölciség és társadalmi evolucion *Szőcs* Farkastól. — A *Carolina* resolucio IX. pontja *Pruzsinszky* Páltól. — A lelkiösmeret lényege a keresztyén erkölcsstan alapján *Vojtkó* Páltól. — Az énekes-

könyv megújításának föltételei *Seprődi* Jánostól. — A halotti requiemek babyloniai őstypusa *Rohoska* Józseftől. — Franciaországi egyházi élet. P. J.-tól. — Az irodalmi szemlében több munka bírálatával találkozunk. Ezek közt B. Pap István *S. Szabó* József főiskolai tanár szerkesztésében megjelenő Debreczeni lelkészi tár III. kötetét ismerteti. Bizonyosan toliba ez ösmertetésben, hogy a lelkészi tár a Telegdy K. — Eperjessy István — féle nyomdából került ki. A kiadó czéget hívják így. A nyomda pedig a város vállalata.

Századok. Februári füzetében *R. Kiss* István folytatja II. Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelemmé választásának történetét. — *Kállay* Ubul második és befejező közleményét írja IV. László korára tett kutatásairól. Ezuttal a IV. László és Habsburgi Rudolf között létrejött szövetség megkötését előző diplomáciai tárgyalások kezdetét határozza meg, s e szövetség megalkotójának, a Gut-Keled nembeli Joachimnak egyéniségét domborítja ki. — *Kropf* Lajos „Az angol Thökölysták“-ról szedezett össze egykoru irodalmi emléket. Thököly idejében Tekelites, azaz Thökölypártiaknak gunyolták az abszolutizmus és a pápistaság felé hajló II. Károly angol király hivei, a loyális tory-párt a whigeket, akik a szólás-, gondolat- és sajtószabadság érdekében s a protestantizmus mellett küzdöttek és igen élénk rokonszenvvel kísérték a luteránus kurucz fejedelem küzdelmeit is. — A füzet egyéb *czikkei*: Ujabb adatok Keszei Miklós életéhez: *Pór* Antaltól. — A történeti irodalom köréből: Szendrei János: Miskolcz város története, Stromp László: Magyar evangélikus egyháztörténeti emlékek, Magyar nemzetiségi zsebkönyv, Áldássy Antal: a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának czimeres levelei című új könyvek ismertetését olvassuk. A Tárzában: Adalék az új insurrekzio történetéhez Mária Terézia korában (közli Csapó Vilmos). Zalavár és Mosaburg. (Fr. V. Sasinek.) Nézetek a tihanyi apátság alapító leveléről. (Récsey Viktor.) Vegyes közlések. Szlávtörténeti szemle. Uj könyvek.

Turul. (A Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Közlönye. — Szerkesztik: Schönherr Gyula és Varju Elemér.) — Mult évi utolsó (4.) füzetének tartalma a következő: *Ghyczy* Pál: „Adatok a kar heraldikai szereplésének történetéhez“. Az értekezés szerzője azt állítja, hogy a magyar czimerek 25⁰/₀-ában fordul elő a kar. — *Wertner* Mór: A genealogia közép- és ujkori fejlődéséről írott tanulmányainak befejező részét közli. — *Kolosy* István a Kálnasi Kálnassy család leírását adja egy leszármasztási táblával. — *Kemény* Lajos Kassa város czimerleveleit mutatja be. — *Zarándy* A. Gáspár a Brankovicsok (Debreczennek is három évtizeden keresztül földes urai) családfáját pótolja Brankovics György szerb fejedelem (1367—1456) első feleségének megnevezésével, akit sem Thallóczy sem Wertner nem ismertek.

Ez az első asszony, Brankovics István despota édes anyja keresztneve szerint ismeretlen trapezunti hercegnő volt, a Komnenosz házból. E hercegnő, akinek két nővére és két unokatestvére temetkezett el háremben, — özanyja volt a Frangepánoknak, Zrinyieknek és az utolsó Rákócziaknak. *Horváth* Sándor a hajduk 1605. évi közös czimeres nemes levelét és czimerképét közli, az eredeti latin szöveg szerint, — ugyanazt, amelyet az idei Debreczeni Képes Kalendáriumban Calamus dr. (dr. Boldisár Kálmán) jó magyar fordításban s igen becses tanulmány keretében adott közre. — *Kiss* Bálint Grecian román szenator „Eraldica romána,” cz. munkáját ismerteti a magyar heraldikával és genealogiával vonatkozásban. — Dr. *Szendrey* János a muronyi Weér czimerre tesz észrevételeket. — A tárcza a társaság belső életére vonatkozó közleményeket tartalmaz.

Uránia. E népszerű tudományos folyóirat idei 2. száma nem annyira változatos, mint máskor, de most is érdekes tartalommal jelent meg. Dr. *Heckler* Antal írta első cikkét, arról, hogy a nőiesség eszménye a görög művészetben csak Praxiteles fellépésével foglalja el az őt megillető helyet. Annak előtte a görög szobrászat és festészet teljesen a vitézi tornákon edzett férfitest kultuszát üzte, annyira, hogy még a női alakokat is a férfitest megfigyelései alapján ábrázolta. — *Gyulai* Ágost Toldi Ferencz emlékének áldozik, irodalmunk e hatalmas munkásának születése százados évfordulóján. *Prusinszky* Pál és br. *Nyáry* Albert is történelmi tárgyú dolgozatokkal járultak az Uránia ez újabb füzete értékének emeléséhez. Amaz Magyarország XVIII. század elejebeli pusztult állapotját rajzolta meg vázlatosan, de találóan; emez Balassa Bálintról, a XVI. század boldogtalan jeles dalnokáról ir. *Szekeres* Kálmán különféle elektromos eszközöket, *Sajó* Károly melegföldövi mivelt növényeket, *Zemplén* Győző a Röntgen-sugarak sebességét, Z. B. a belek ápolását és védelmét — csupa közhasznú dolgokat — ismertetnek. Végül a Könyvszemlében Ferenczi Zoltán: *Deák élete* cz. most megjelent nagy munkájáról olvasunk pajtáskodással épen nem vádolható kritikát. Z—i.

Uj könyvek.

**Zsigmond Ferencz: Lévay József élete és költészete.
Budapest, 1906.**

A mult év őszen töltötte be *Lévay* József nyolczvanadik évét. Nem hiába, hogy *Lévay* az egyszerűség embere, a csöndes magány költője, nem hiába, hogy a tüntető, hivalgó fővárostól mindig távol tartotta magát, de nem is vert föl ez az irodalom-

történeti esemény a mi irodalmi életünkben semmiféle hullámot, a budapesti hirlapok talán tudomást sem vettek róla, a vidék irodalmi körei, tudtommal még a borsod-miskolczi közművelődési egyesület sem részesítették ünnepi üdvözlésben.

Az alföldnek egy kis városkájából kellett egy ismeretlen nevű írónak előállania, hogy irodalmi emlékfát ültessen az ősz költő tiszteletére, hogy egy önálló munkában, és tegyük hozzá, tisztességesen megírt monográfiában ismertesse *Lévay* életét és költészetét.

Zsigmond Ferencz — így hívják a Kunhegyesen élő szerzőt — minden valószínűség szerint fiatal ember, de azért nem esik sem a fiatal írók, sem az életrajzszerzők szokott hibáiba. Ifjui hév, vagy könnyed felszíniesség nem ragadja el sem ítéletében, sem előadásában, valamint azzal a gyöngeséggel sem vádolhatjuk, hogy műve hőse iránt különös elfogultsággal viseltetnék. Ellenkezőleg, az életrajzi adatok összehordásában szorgalmat és lelkiismeretet tanusít, a legjobb forrásokhoz fordult, nemcsak a költő rokonaihoz, barátaihoz, hanem magához a költőhöz és munkáihoz, amelyekből ügyesen felhasználja az életrajzi vonatkozásokat. Költői pályáját pedig inkább szigorú, mint kedvező bírálattal kíséri végig; így például nagyon is sokszor veti szemére *Lévaynak*, hogy egyhangú, továbbá nem egészen igazságosan rójja meg azért, hogy újabb költeményein nem érzik meg már annyira az a népies szellem és előadás, amelynek diadalra jutását korábban, Petőfivel, Aranyval, Tompával együtt munkálva *Lévay* is nem kis mértékben segítette elő. Máskülönb *Lévaynak* a költőkhöz, valamint idegen irodalmak nagy alakjaihoz, például *Horáciushoz*, *Burnshez* való viszonyait helyesen ítéli meg és fordításainak értékéről is kellő felvilágosítást nyújt. De még oly szigorú hangja mellett is az egész munka nyilván mutatja, hogy a szerzőt őszinte szeretet és igaz vonzódás vezette *Lévay* Józsefnek nemes egyéniségéhez és tiszta költészetéhez.

Aki ily gonddal és lelkiismeretességgel dolgozik, annak elnézzük csekélyebb hibáit, így egyes kedvelt állításainak ismétlését, a szerkesztésben és előadásban némi ügyetlenséget; továbbá azt az apró tévedését, hogy szerinte Tompa Borsodban született és hogy *Lévay* őseinek, e falusi biráknak a neve előtti *ns.*-et nemes helyett nagyságnak olvasta.

A nagy hangtól tartózkodó, kellemesen írott, szeretettel dolgozott művet jó lélekkel ajánljuk nemcsak *Lévay* József nagyszámu tisztelőinek, hanem az irodalom minden barátjának a figyelmébe.

1906 márczius hóban.

Kardos Albert.

Magyar vértanuk könyve. Irta: *Kacziány Géza.* Nekünk, kik nyomor és szenvedés korába jutottunk, mely ismét reá szakadt a magyar nemzetre, nagyon alkalmas olvasmány ez a

170

könyv. Az 1848—49-diki szabadságharcz vértanui, száz, száznál is több jó hazafi emlékét eleveníti fel, akiket Windischgrätz meg Haynau bestiálitása felakasztatott és halomra lövetett. A megdicsőültek példája termékenyítőleg hat a fenséges eszmékre, amelyekért ők életüket áldozták fel, és ugyanolyan készséggel tölti meg a honfi sziveket. A keresetlen egyszerűséggel írott szöveget számos kép és rajz díszíti. Ezek mind a gróf Kreith Béla-féle ereklyegyűjtemény és a Kossuth-muzeum képtárából valók. Könyvét is a szerző gróf Kreith Bélának, mint a magyar forradalom és nemzeti függetlenség eszméi ébrentartójának ajánlotta. Megszerezhető Vass József budapesti könyvkiadó vállalatánál.

VEGYESEK.

Képeinkhez. A magyar nemzeti irodalom két jeles művelőjének arczképét mellékeljük vállalatunk mostani füzetéhez.

Lévay József. Nagy nevű költői triasnak tagja: Aranynak, Tompának legbizalmasabb barátja, népies dalok koszorús költője. Szegénysorsu, de régi nemességgel bíró földmives szüléktől született a borsodvármegyei Sajó-Szent-Péteren. Életének legnagyobb részét is csakugyan szülővármegyéjében, ennek szolgálatában töltötte. De igaz érzésű, bájos, kerekded dalai által csakhamar az egész magyar népé is lett. Nemesak mint költő, hanem mint esztétikus, mint kritikus és mint műfordító is kitűnő nevet vivott ki magának. A szabadságharcot tollával szolgálta: a hivatalos Közlönynek ő volt s. szerkesztője. Világos után ő is bujdosott. Majd a Pesti Naplónál újdonságokat és tárcákat irt. 1852-től egy évi megszakítással (1861) 1865-ig a miskolci ref. gimnázium magyar irodalmi tanszékét töltötte be. 1865-től 1894-ig Borsodvármegye főjegyzője, 1894-től 1895-ig alispánja. Ekkor nyugalomba vonult, de csak a közhivataloskodás gondjaitól bucsuzott el, nem az irodalom mezejének munkálásától. Tagja a Kisfaludy-társaságnak és az Akadémiának.

Báró Orczy Lőrincz a XVIII. század uttörő írói közt foglal el díszes helyet. Marsnak és Apollónak egyformán kedvence. A lantot ép oly ügyesen pengeté, amely vitézül forgatá kardját csaták zajában. Katonai erényeit Beleznay, Hadik és más híres magyar generálisok mellett csillogtatá az örökösödési és hétéves háboruban Drezdánál, Berlinben. Jász-, kun- és hajdusági legénységből maga költségén állított huszárezredet Mária Terézia iránt való hűségének jeléül s azután, mint tábornok hagyta oda a katonai pályát. De már elébb is szeretettel társalkodott a Muzsákkal. Czikkei, beszédei, levelei és költeményei, különösen a szabadságról írott rapszodiája, gróf Beleznayhoz intézett kedélyes episztolája s a bugaczi csárda tiszteletére költött verse, anynyira kiemelik eredeti egyéniségét és tehetségét, hogy azt nem kisebb ember: Arany János geniálisnak nevezte. Bacsányinak pártfogója, Kazinczynak barátja volt. Emellett erős haza- és fajszeretet, józanság és bölcs egyszerűség, a földművelő néphez való atyai ragaszkodás jellemzik ezt a derék főuri renden levő gazdag nemest, aki Mária Terézia korának külföldieskedő, korcs, léha mágnásait élesen, keserűen és gunyosan ostorozta.

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR

Debreczen város könyvnyomda-vállalata 1906—542.

Lek.

114 / 1968

Ezüst kályhák!!

A MAGYAR IPAR DIADALA!

Egy hosszú esztendő viszontagságain keresztül futotta meg erős támasoknak kitett körútját a magyar ipar egyik igen kitűnő találmánya a

BRAUN N. A.-féle szabadalmazott és törv. védett

Kályha ezüstoffény. ❀ ❀

E valóságos tűzpróba után, mint egy hős hadvezér diadalmasan került ki az ostromló silány konkurrenczia támadásai alól, büszkén hirdette, hogy nemcsak hazánkban, de a külföld előtt is kivívta az igazi elismerést s a magyar iparnak hírnevet és dicsőséget szerzett.

A **BRAUN N. A.-féle KÁLYHA EZÜSTFÉNY** a következő kitűnő tulajdonságokkal bír: a komor fekete kályhakat a szoba díszére barátságos szép ezüst színűvé változtatja át, mely színe azonban tartós marad, nem ég le, nem füstöl s szagot nem terjeszt, tehát megkímél a sok fárasztó vasporozástól, keféléstől, ami igen sok piszokkal, porozással szokott járni. E szép tulajdonságai daczára aránylag olcsó is, mert egy rendes nagyságu kályhára 1 doboz, melynek ára 80 fillér, teljesen elegendő. Használható még: öntött konyhák, platok, füstcsövek, cserépkályha ajtók, üstházak stb. befestésére

Szigoruan
ügyeljünk ám
a védjegyre.

Mert csak
akkor valódi,
ha minden
dobozon ez
látható.

HASZNÁLATI UTASÍTÁS.

A kályha festés előtt egy kissé felmelegítendő (nyáron nem kell), hogy a száradás gyorsabb legyen, festés előtt azonban a régi fekete rétegtől ledörzsölendő: a vapor meleg vízzel, a lakk vagy tisztító paszta spiritussal vagy lúggal. Festés alatt minden megmártásnál az ecsettel felkeverendő. Új kályha két festést igényel.

Használati utasítás minden dobozon található.

HAJDUVÁRMEGYE és DEBRECZEN területére egyedüli főelárusító

Pásztor Gyula és Tsa

VASÁRÚHÁZA DEBRECZENBEN, CSAPÓ-UTCZA (Bankház).

Telefon és interurban 271. szám.

A nemes magyar nemzet művelt lelkü és hazafias érzésü olvasó közönségéhez!

Mindössze egy féléve, hogy e nehéz és költséges folyóiratot megindítottuk. De ezen aránylag rövid idő is elegendő volt arra nézve, hogy két dologgal tisztába legyen a nemzet művelt és hazafias érzésü közönsége: Az egyik az, hogy vállalatunknak épen a mostani szomorú időben van **a legnagyobb létjogosultsága**; a másik pedig az, hogy mi sem időt, sem költséget, sem munkát, sem fáradságot nem kiméltünk, csak-hogy a hozzánk kötött várakozásoknak megfelelhessünk. De hogy ezt továbbra is telessük — kérnünk kell tisztelt olvasóinkat és előfizetőinket, hogy ugy a multról hátralékos, valamint a most esedékessé vált előfizetési díjakat a csatolt utalványon mielőbb beküldeni sziveskedjenek.

Mély tisztelettel

Debreczen, 1906 márczius 15.

**A „Régi Okiratok és Levelek Tára“
szerkesztősége és kiadóhivatala.**